NAŠA ŠKOLA

Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja

GODINA LXVII BROJ 265 (95)

Sarajevo 2021.

UDK BA ISSN 0547-308X

NAŠA ŠKOLA

Adresa redakcije: "Naša škola"
71000 Sarajevo
Ul. Alipašina 4/I
Tel./ Fax: 668-403
www.nasaskola.ba
redakcija@nasaskola.ba

Časopis „Naša škola" je 2019. godine indeksiran i registriran kao naučni časopis u Međunarodnoj akademskoj bazi podataka **EBSCO** sa sjedištem u Ipswich, 10 Estes Street, Massachusetts, USA. Pomenutoj bazi podataka možete pristupiti putem linka www.ebsco.com

Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja „Naša škola" je 1996. godine indeksiran i registriran kao stručni i naučni časopis u **Nacionalnom ISSN Centru Bosne i Hercegovine** pod brojem **ISSN 0547-308X** za štampanu verziju i pod brojem **ISSN 2303-6591** za online verziju, kao i u **Međunarodnom ISSN Registru u Parizu.**

Časopis izlazi 4 puta godišnje
Tiraž: 550 primjeraka

Izdavač:

UDRUŽENJE NASTAVNIKA FEDERACIJE BiH

Za izdavača:

Glavni i odgovorni urednik:

mr. Milka Babić

Članovi redakcije:

prof. dr. Hanka Vajzović
prof. dr. Enes Pelidija
mr. sci. Dina Borovina
dr. sc. Ružica Šutalo Selimagić

Sekretar redakcije
prof. Đerzić Ajdin

Lektor:

Štamparija FOJNICA, Fojnica

Idejno rješenje naslovne strane časopisa "Naša škola":

Esad Ćesović
Mirna Jamaković

Tehničko uređenje i DTP:

Štamparija FOJNICA, Fojnica

Štampa:

Štamparija FOJNICA, Fojnica

NAŠA ŠKOLA

Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja

Godina LXVII | **BROJ 265 (95)** | **Sarajevo 2021.**

ISTRAŽIVAČKI RADOVI

Esed Karić , Fikret Čelenka

Percepcija i zastupljenost islama u porodičnom odgoju na području banjalučke regije

Sažetak

Porodični odgoj u bošnjačkoj porodici malo i rijetko je istraživan. U ovom radu se bavimo ispitivanjem zastupljenosti islamskog učenja u porodičnom odgoju u bošnjačkoj porodici na području banjalučke regije. Prvorazredan je značaj koji porodični odgoj i njegovi sadržaji imaju u životu svakog čovjeka i društva u cjelini. U našem fokusu su pozitivne vrijednosti islamskog učenja u unapređenju i obogaćivanju ličnosti. U empirijskom dijelu rada smo proveli istraživanje stavova roditelja učenika osnovnih škola o porodičnom odgoju u islamu. Cilj istraživanja bio je ispitati, utvrditi i predstaviti na koji se način u spomenutoj sredini sprovodi porodični odgoj u bošnjačkoj porodici, te koje su prednosti ovog vida odgoja. Navedeni nalazi dali su vrlo bitne i značajne odgovore na postavljena pitanja. Porodica i Islamska zajednica praktično su jedine funkcionalne konekcije ove zajednice sa jezgrenim sadržajima bošnjačkog kolektivnog identiteta pa su i dobijeni rezultati neodvojivi od tih činjenica. Pretpostaviti je da bi isto istraživanje sprovedeno u Federaciji BiH dalo drugačije rezultate.

Ključne riječi: odgoj, porodični odgoj, banjalučka regija, porodica, tipovi porodice, metode, sredstva, porodični odgoj u islamu, uloga i sadržaji islamskog odgoja.

Summary

Family raising among Bosniac families has been researched poorely. In our paper we perform the research of presence of Islamic teaching in family raising process among Bosniac families in the region of Banja Luka. The importance of family raising and its contents for every human and

the society is very important. In the focus of this paper are the positive values of Islamic teaching and improvement of human personality. In the empirical part of the reseach, we have studied the attitude of parents towards the Islamic family education. The aim of our research is to determine, establish and present the way of performing family education among Bosniac families, as well as the advantage of this type of education in comparison with the contemporary way of family raising. Our findings gave very important answers on many questions. Our hypothesis, with which we assumed that Islamic raising is present in our environment and gives a positive impact on raising, has been completely confirmed. Family and Islamic community practically present the only connection between the community and Bosniac collective identity, so the results of the research sre inseparable from the facts. It is to be assumed that the same research in Federation of Bosnia and Herzegovina would give different results.

Keywords: raising, family raising, the region of Banja Luka, family, types of family, methods, means, Islamic family raising, role and contents of Islamic raising.

Porodica i odgoj u islamu

Poznato nam je da je porodica prvo okruženje u koje dijete dolazi. "Kad se radi o utjecajima koje porodica prima, oni počinju trudnoćom ili rođenjem, ispoljavajući se u skladu sa mjestom i uvjetima, kako bi novorođenče bilo lijepo dočekano i zauzelo odgovarajuće mjesto, a njegove utjecaje najviše prima majka dok spava i kad je budna, zavisno od toga da li plod spava ili je budan" (Mahmud 2008: 30). Dijete za porodicu ima veliki značaj, a briga o njemu unutar islamskog odgoja se stavlja ispred brige o drugima. Ona na dijete vrši brojne i snažne uticaje:

- odgaja ga ostavljajući na njemu utjecaje vjere, moralnosti i životnog usmjerenja;
- odgaja ga tako da se lijepo ophodi sa rodbinom i komšijama;
- odgaja ga tako da voli međusobno pomaganje sa drugim ukućanima;
- razvija u njemu ljubav prema lijepim običajima i odlučnost da ne prihvaća slijepo oponašanje tradicije;
- odgaja ga sa sklonostima prema izvršavanju obaveza;
- razvija mu sposobnost sporazumijevanja sa samim sobom, kad ustreba;
- razvija mu osjećaj raspoznavanja lijepog govora i dobrih djela;
- u srce mu usađuje vjerovanje;
- razvija mu osjećaj tačnosti i temeljitosti;
- razvija mu osjećaj obaveze redovnog odlaska u mekteb i džamiju, uključujući sve njihove obrazovne i odgojne aktivnosti;

- odgaja ga da poziva k vjerovanju u Allaha i preporučuje dobro i strpljenje;
- razvija mu sklonosti naređivanja dobra, a zabranjivanja zla;
- razvija mu navike da dušu, razum i tijelo priprema za borbu na Allahovom putu, kako bi Allahova riječ bila iznad svega;
- uvjerava ga da bratstvo čini sponu između njega i svih vjernika;
- razbuđuje u njemu osjećaj pripadanja Islamu i ponosa zbog te pripadnosti;
- obavezuje ga da se pridržava islamske etike i njenih normi;
- poučava ga preovlađujućim strujanjima u Islamu, da iz svih stajališta uzima ono što je najprikladnije;
- produbljuje mu osjećaj da su muslimani jedan ummet – zajednica koju ne razdvajaju geografske, političke, nacionalne i jezičke granice, jer svi sačinjavaju ummet – zajednicu vjerovanja u Jedinost Stvoritelja svega;
- poučava ga onom što mu je propisano žrtvovati za porodicu, zavičaj i islamski svijet;
- osnažuje mu i sve druge osobine kojima muslimanska porodica želi okititi djecu, koje će ih izgraditi kao pozitivne radine i utjecajne ličnosti" (Mahmud 2008: 30-31).

Za odgoj djece u porodici jako su važni "duševni osjećaji: isticanje ljubavi, nježnosti i milosti roditelja koju im je Uzvišeni Allah usadio prema njihovoj djeci" (Nasih Ulvan 2003: 42).

Islam ne pravi razliku u pogledu iskazivanja samilosti i roditeljske nježnosti između muža i žene. Potvrda toga su riječi Uzvišenog: "Pravedni budite (i žene i muškarci), to je najbliže čestitosti" (El-Ma'ida: 8). Postupajući prema navedenoj Kur'anskoj zapovijesti i Vjerovjesnikovoj preporuci, roditelji su tokom svih ovih stoljeća kroz historiju ostvarivali princip pravednosti i jednakosti u ljubavi, ponašanju i dobronamjernim primjedbama, bez pravljenja ikakve razlike ili diskriminacije između muške i ženske djece. Odgajateljima u duhu islama preostaje da se drže navedenih i drugih Poslanikovih uputa i islamskih uputstava o obavezi posebne pažnje prema djevojčicama i pravednom i jednakom postupanju prema njima i dječacima.

Sadržaji porodičnog odgoja u islamu

Među najistaknutije odgovornosti za koje je islam u punoj mjeri zainteresovan, na koje podstiče i skreće pažnju, jeste odgovornost odgajatelja zaduženog za obrazovanje, pravilno usmjeravanje i odgoj djeteta. Ovo je "vrlo teška i veoma važna odgovornost. Važna je zbog toga što počinje od samog rođenja djeteta, prolazeći kroz periode stjecanja moći rasuđivanja i puberteta, pa sve do punoljetstva. Nema sumnje da

odgajatelj, bio učitelj, otac, majka ili socijalni staratelj, kada izvršava preuzetu odgovornost u potpunosti, provodi obaveze časno, odlučno i energično na način na koji to traži islam, ulažući krajnje napore u formiranju pojedinca sa svim njegovim osobenostima, vrijednostima i odlikama. On time stvara uzoritu porodicu sa istim osobenostima, vrijednostima i odlikama i, znajući ili ne, time učestvuje u izgradnji primjerenog i pozitivnog društva sa svim svojim osobenostima, vrijednostima i odlikama koje mu omogućuju formiranje uzoritog člana toga društva" (Ulvan 2003: 108).

Prema mišljenju velikog broja islamskih pedagoga, najznačajnije odgovornosti u ovom smislu su:

- odgovornost za vjerski odgoj;
- odgovornost za moralni odgoj;
- odgovornost za fizički odgoj;
- odgovornost za intelektualni odgoj;
- odgovornost za psihički odgoj;
- odgovornost za društveni odgoj;
- odgovornost za seksualni odgoj" (Ulvan, 2003: 112).

Svako ko ima na sebi obavezu pravilnog usmjeravanja i odgoja mora znati da su krajnji ciljevi ove odgovornosti i dometi ove obaveze:

- da se djeca u doba njihova sazrijevanja i sticanja moći rasuđivanja upućuju u vjerovanje u Allaha, Njegovu svemoć i izvanrednu stvaralačku moć, i to putem promatranja i razmišljanja o stvaranju nebesa i Zemlje;
- da u djeci zasade duh skrušenosti, bogobojaznosti i klanjanja samo Allahu, Gospodaru svjetova;
- da u njima izgrađuju ubjeđenje da Uzvišeni Allah prati njihovo ponašanje i svaku njihovu situaciju.

Pod islamskom odgovornošću za moralni odgoj podrazumijevamo moralna načela, etičke i mentalne vrijednosti islama koje je potrebno da dijete nauči, usvoji i stekne naviku njihova prakticiranja otkada počne sazrijevati, pa do punoljetstva, kada ulazi u vrtlog života. Nesumnjivo je da su moralne, etičke i mentalne vrijednosti srž čvrstog imana i pravovaljanog vjerskog razvoja. "Ukoliko dijete od ranog djetinjstva raste na zasadama vjere u Allaha i odgaja se na bojazni od Allaha, svijesti o Njegovom nadziranju Svojih stvorenja, oslanjanju na Allaha, traženju pomoći od Njega i predanosti Njemu, i u sreći i u nesreći, kod takvog djeteta se stvara prirodna sklonost i mentalna spremnost na prihvaćanje svake ljudske vrijednosti i plemenitosti, i privikavanje na usvajanje svake vrijedne i plemenite osobine. Vjerski podsticaji ukorijenjeni u njemu samome, zatim osjećaj božanskog nadgledanja Svojih robova, učvršćeno u dubini duše njegove, kao i obračunavanje sa samim sobom koje vlada njegovim mislima i osjećanjima, sve to postaje zaprekom formiranju loših osobina u njemu, ružnih i griješnih navika, kao i pokvarenih

običaja. Nasuprot tome, prihvaćanje dobra postaje njegovom navikom, ljubav prema činjenju plemenitih djela i dobročinstvu postaju njegovom ukorijenjenom moralnošću koja izvire iz njegovih moralnih i drugih osobina" (Ulvan 2003: 128).

Govoreći o porodičnom odgoju u islamu, Ćatić (2005) navodi preporuke koje se odnose na dobročinstvo roditeljima:

- obraćaj se roditeljima na najprimjerniji način, i ne reci im ni uh, ne poviči na njih, i govori sa njima najplemenitijim govorom;
- budi poslušan roditeljima uvijek izuzev kada ti naređuju djelo koje je grijeh prema Allahu, jer nema pokornosti stvorenju kada se griješi prema Stvoritelju;
- blago i nježno roditeljima se obraćaj, i nemoj im se mrštiti u lice, i nemoj ih gledati pogledom srdžbe;
- čuvaj obraz, ponos i imetak svojih roditelja, i ne uzimaj ništa bez njihova izuna;
- radi poslove koji će im olakšati življenje, poput poslova usluživanja i kupovine, i budi ustrajan u traženju nauke;
- dogovaraj se sa njima oko poslova, i izvini im se ako moradneš postupiti suprotno njihovom mišljenju;
- poštuj njihove bližnje prijatelje i nakon njihove smrti;
- sa njima se ne prepirite i pokušajte im objasniti šta je ispravno;
- i ne inati se sa njima i ne diži glas na njih, a kada oni govore, slušaj ih;
- ustani roditeljima kada uđu u kuću i poljubi ih u čelo;
- pomozi svojoj majci u kućnim poslovima i ne zaostaj u pomaganju ocu izvan kuće;
- ne putuj bez odobrenja roditelja, makar i zbog važnog posla, a ako budeš primoran, izvini im se i redovno im piši;
- ne ulazi kod njih bez dozvole, a naročito kad spavaju ili se odmaraju;
- ako si slabić, pa nisi savladao kod sebe naviku pušenja, nipošto ne puši pred svojim roditeljima;
- ne jedi prije njih i počasti ih hranom i pićem;
- ne laži im i ne grdi ih ako učine posao koji te iznenađuje;
- ne daji prednost ženi ili djeci nad roditeljima, i traži njihovo zadovoljstvo prije svega, jer je Allahovo zadovoljstvo uz njihovo zadovoljstvo i srdžba uz njihovu srdžbu;
- ne sjedi iznad njih i ne pružaj noge oholo ako su oni prisutni;
- ne ubacuj pripadnost svome ocu, makar bio nosilac visokih funkcija ili titula, i ne uznemiruj roditelje, pa makar jednom riječju;
- ne škrtari iz imetka da daš roditeljima, to bi bilo sramota, i tebi bi tvoji tako činili, jer kako uzajmiš, tako će ti se i vratiti;

- često posjećuj roditelje i daruj im poklone, zahvaljuj im na odgoju i hizmetu koji su oni oko tebe činili, a na to upozori i svoju djecu kako ne bi postali nemarni prema njima;
- najzaslužnija za tvoju plemenitost je tvoja majka, pa otac, i neka znaš da je džennet pod stopalom majčinim;
- izbjegavaj neposlušnost prema njima i nemoj da budu na tebe srditi, jer tada očekuj nesreću dunjaluka i ahireta, a i tvoja djeca će činiti tebi što si ti činio njima;
- ako nešto tražiš od njih, čini to blago i zahvali se ako ti daju, i izvini se ako odbiju, i nemoj im dosađivati tražeći;
- čim mogneš sam privređivati, privređuj i pomaži roditelje;
- roditelji kod tebe imaju prava, žena kod tebe ima prava i svakom dadni njegovo pravo, te nastoj da ih usaglasiš; ako ne možeš, onda daji hedije objema stranama potajno;
- ako se tvoji roditelji spore sa tvojom suprugom, a ona je u pravu, objasni joj da si sa njom, ali da si obavezan zadovoljiti roditelje;
- ako nisi saglasan sa roditeljima oko ženidbe ili oko razvoda, postupi po propisu islama, to je sasvim dobro;
- njihova dova se prima, tražili njome dobro ili zlo, pa se pričuvaj da ne čine dovu protiv tebe;
- sa ljudima postupaj moralno, jer ko vrijeđa ljude, vrijeđaju i oni njega; veli Resul, s.a.v.s.: "Od velikih je grijeha da čovjek psuje svoje roditelje, da psuje oca nekom čovjeku, pa ovaj psuje njegovog, ili majku, pa ovaj psuje njegovu";
- posjeti svoje roditelje, žive i mrtve, i daj za njih sadaku i često čini dovu za njih riječima: "Allahu moj, oprosti mojim roditeljima i smiluj im se kao što su oni mene nejakog odgajali" (Ćatić 2005: 250-251).

Govoreći o tradicijskim odgojnim vrijednostima kod Bošnjaka, Vejo (2012) naglašava ulogu roditelja u očuvanju tih vrijednosti: "Roditelj je svojom osobom reprezent određenog odnosa prema svom vremenu. On će kao odgojni uzor ponuditi djetetu sliku, model neselektivnog prijanjanja uz sve novo ili sliku otpora prema novom i drukčijem. Kakva je priroda porodičnog odgojnog uzora kod Bošnjaka koja je uređena senzibilitetom prema ovom našem dobu? Odgojni uzor u porodici svojom osobom svjedoči smisao života: postoji Bog pred kojim smo potaknuti da se poklonimo, ukoliko se kao osoba želimo ostvariti. Ili, smisao života nije porodična odgojna preokupacija, već je čovjekova pojedinačna životna ambicija, mjera njegove ostvarenosti. Ovakav odgojni uzor okrenut je postizanju, prestižu, gomilanju... Naravno, težnja za posjedovanjem, sama po sebi, nije negativna, ali to postaje ako je neutaživa, ničim omeđena, iskinuta iz konteksta uređenog prepoznatim smislom" (Vejo 2012: 120).

U porodici postoji snaga koja može i najnepovoljnije uticaje društva kontrolisati tako što će ih ispravno tumačiti i time pomoći mladoj osobi da se odredi u svom vremenu. Uzor u porodici biće u funkciji idealno

tipskih mogućnosti odgoja ako su porodični odnosi zasnovani na ljubavi, uvažavanju, povjerenju. Zato je od velikog značaja kako se roditelji međusobno ophode, način na koji prosuđuju druge ljude, kakav obrazac življenja u zajednici upražnjavaju. Pedagoško značenje uzora u porodici čine upravo ovakve i druge pojedinosti. Imaju li roditelji dovoljno vremena za razgovor sa djetetom? To je minimalni preduvjet da se u porodici odnjeguje prostor za povjerljivu interpretaciju i najprotivrječnijih iskustava iz okruženja.

Metodološki dio rada

Problem i predmet istraživanja

Problem našeg istraživanja je da utvrdimo važnost islamskog porodičnog odgoja, na koji način i koliko je zastupljen porodični odgoj u islamu. Koliko i na koji način na razvoj i formiranje ličnosti djeteta utiču porodica, vjerske institucije, obrazovne institucije, sredina i sl. Znamo da je porodični odgoj temeljni odgoj koji društvo pruža djetetu, da je on osnova na kojoj se izgrađuje buduća ličnost čovjeka. Bez dobre polazne osnove, odnosno kvalitetnog mnogostranog odgoja u ranoj dječijoj dobi, dok je porodica čitav njegov svijet, teško je postići željene rezultate u razvoju ličnosti. Iz tih razloga, svako društvo, sve religije svijeta i svi značajniji pedagoški mislioci tokom historije poklanjali su izuzetnu pažnju porodičnom odgoju, naglašavajući njegovu nezamjenljivu ulogu u formiranju i odgoju ljudskog bića. Predmet našeg istraživanja je ispitivanje koliko je u jednoj specifičnoj regiji naše zemlje zastupljen islamski način porodičnog odgoja, koje su njegove prednosti, pozitivne strane i efekti kao i nailazi li islam kao religija u zajednici na koju smo se fokusirali na probleme u nesmetanom i efikasnom provođenju odgoja.

Cilj istraživanja

Cilj našeg istraživanja je ispitati, utvrditi i predstaviti na koji se način u banjalučkoj regiji danas provodi porodični odgoj u bošnjačkoj porodici, te koje su prednosti ovog vida odgoja.

Hipoteza istraživanja

Glavna polazna hipoteza u našem istraživanju glasila je: "Istraživanjem u odabranoj sredini prisutan je islamski način porodičnog odgoja i on, uprkos svim problemima vezanim za društveni kontekst, rezultira pozitivnim odgojno-obrazovnim ishodima".

Pomoćne hipoteze istraživanja

Uz glavnu hipotezu pomoćne hipoteze našeg istraživanja su:

1. Pretpostavlja se da naši ispitanici pridaju važnu ulogu porodičnom

odgoju;

2. Pretpostavlja se da je stav ispitanika različit po pitanju odgojne uloge roditelja;
3. Pretpostavlja se da ispitanici poznaju i primjenjuju metode, sredstva i poštuju principe u odgoju vlastite djece koje nalaže islam kao vjera i da su rezultati različiti;
4. Pretpostavlja se da postoje prednosti porodičnog odgoja u islamu;
5. Pretpostavlja se da postoje razlike u zastupljenosti islama u porodičnom odgoju između ruralne i urbane sredine u banjalučkoj regiji;

Metode istraživanja

U našem istraživanju smo koristili metodu teorijske analize; servej istraživačku metodu i komparativnu metodu.

Tehnike istraživanja

Kako bismo došli do konkretnih podataka važnih za naš problem istraživanja, koristili smo sljedeće tehnike istraživanja: analizu pedagoške dokumentacije; anketiranje; skaliranje i sređivanje i statističku obradu.

Instrumenti istraživanja

Od instrumenata u našem istraživanju koristili smo Anketni upitnik za roditelje.

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika sačinjavalo je 240 roditelja učenika osnovnih škola od šestog do devetog razreda sa područja Banjalučkog muftiluka. Treba već na ovome mjestu istaći da se radi o specifičnoj zajednici koju čine povratnici i domicilni Bošnjaci koji su uspjeli preživjeti etničko čišćenje i ostavši sve vrijeme na svojim predratnim ognjištima. Imajući u vidu podatak da su porodica i Islamska zajednica praktično jedine funkcionalne konekcije ove zajednice sa jezgrenim sadržajima bošnjačkog kolektivnog identiteta, želimo naglasiti da su dobijeni rezultati istraživanja neodvojivi od tih činjenica i da bi isto istraživanje sprovedeno u Federaciji BiH po svoj prilici dalo drugačije rezultate.

Statistička obrada podataka

Za sve rezultate izračunali smo osnovne statističke pokazatelje: procente; aritmetičke sredine; standardne devijacije; x^2 test; koeficijent kontigencije (C). Rezultati će biti predstavljeni tabelarno i grafički.

Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

1. Kakvu ulogu ispitanici pridaju porodičnom odgoju

Prvi zadatak našeg istraživanja odnosio se na ispitivanje i utvrđivanje kakvu ulogu i značaj naši ispitanici pridaju porodičnom odgoju. Da bismo odgovorili na ovaj zadatak, ispitali smo stavove roditelja i stavove vjerskih službenika (imama) o ovom pitanju. Rezultate odgovora na postavljeno pitanje predstavili smo u tabelama 1., 2. i 3. koje slijede u nastavku.

Tabela 1. Kakvu ulogu ispitanici pridaju porodičnom odgoju

Br.		Tvrdnje	Uopće se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Uvijek se slažem		Ukupno		M	SD
			f	%	f	%	f	%	f	%	F	%	f	%		
1	grad	Porodični odgoj smatram temeljem cjelokupnog odgoja	3	2,5	4	3,33	7	5,83	35	29,16	71	59,16	120	100	4,39	7,26
	selo		7	5,83	6	5,00	12	10	49	40,83	46	37,5	120	100	4,00	6,28
2	grad	Veliku ulogu pridajem porodičnom odgoju vlastite djece	3	2,5	7	5,83	15	12,5	35	29,16	60	50	120	100	4,18	5,48
	selo		5	4,16	4	3,33	10	8,33	40	33,33	61	50,83	120	100	4,23	5,44

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 1. i njihovom analizom, možemo uočiti da su srednje vrijednosti odgovora ispitanika iznad prosjeka i kreću se u rasponu od 4,00 na varijabli 1 (porodični odgoj smatram temeljem cjelokupnog odgoja) u seoskoj sredini, do M = 4,39 na varijabli 1 u gradskoj sredini. I na varijabli 2 (veliku ulogu pridajem porodičnom odgoju vlastite djece) aritmetičke sredine odgovora su vrlo visoke (M = 4,18 za gradsku sredinu i M = 4,23 za seosku sredinu).

Standardne devijacije (SD) kreću se u rasponu od δ = 7,26 do δ = 5,44 i upućuju na veliku varijabilnost odgovora ispitanika po ovom pitanju. Više od 90% ispitanika izjasnilo se da se slaže ili uvijek slaže da je porodični odgoj temelj cjelokupnog odgoja (tvrdnja 1) i da pridaju veliku ulogu odgoju vlastite djece (tvrdnja 2).

Kako bismo provjerili da li postoje statistički značajne razlike u odgovorima ispitanika u odnosu na mjesto gdje se škola nalazi (grad – selo), izračunali smo vrijednosti x^2 za odgovore na tvrdnju 1 (porodični odgoj smatram temeljem cjelokupnog odgoja).

Izračunata vrijednost x^2 iznosi 10,99. Granična vrijednost x^2 očitana na 4 stupnju slobode i razini značajnosti 0,05 iznosi 9,49 i 0,01 (13,277). S obzirom da je dobijena vrijednost nešto iznad granične vrijednosti x^2, možemo zaključiti da se odgovori ispitanika statistički značajno razlikuju.

Koeficijent kontigencije (c = 0,2092) ukazuje na umjerenu povezanost među distribucijama. Na osnovu svega, možemo zaključiti da je naša prva pomoćna hipoteza, a koja je glasila: "Pretpostavlja se da ispitanici pridaju veliku važnost porodičnom odgoju vlastite djece", u potpunosti potvrđena.

2. Roditeljske uloge u odgoju djece

Drugi zadatak bio je ispitati, utvrditi i predstaviti ko od roditelja treba igrati glavnu ulogu u odgoju djece (majka ili oba roditelja trebaju ravnomjerno dijeliti ove uloge). Tvrdnje koje se odnose na ovaj zadatak su: tvrdnja 9 (u odgoju djece glavna uloga pripada majci) i tvrdnja 10 (u odgoju djece trebaju učestvovati oba roditelja ravnomjerno). Rezultate odgovora roditelja gradskih i seoskih škola predstavili smo u tabeli 2. koja slijedi u nastavku.

Tabela 2. Kome pripada glavna uloga u odgoju djece

Br.		Tvrdnje	Uopće se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Uvijek se slažem		Ukupno		M	SD
			f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
9	grad	U odgoju djece glavna uloga pripada majci	3	2,5	8	6,66	9	7,5	49	40,83	51	42,5	120	100	4,10	5,75
	selo		2	1,66	4	3,33	15	12,5	29	24,16	70	58,33	120	100	4,34	7,06
10	grad	U odgoju djece trebaju učestvovati oba roditelja ravnomjerno	5	4,16	27	22,5	33	27,5	35	29,16	30	25	120	100	3,73	5,75
	selo		3	2,5	12	10	15	12,5	42	35	48	40	120	100	4,00	6,08

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 2. i njihovom analizom, možemo uočiti da su aritmetičke sredine odgovora iznad prosjeka (M = 4,34 za tvrdnju 9 kod ispitanika seoskih škola do M = 3,73 za tvrdnju 10 kod ispitanika gradskih škola). Preko 80% ispitanika seoskih i gradskih škola se slaže ili uvijek slaže sa tvrdnjom da glavna uloga u odgoju djece pripada majci, dok se oko 75% ispitanika seoskih škola slaže ili uvijek slaže da roditelji trebaju ravnomjerno učestvovati u odgoju djece, a tako misli i blizu 55% ispitanika gradskih škola. Da bismo ustanovili postoje li statistički značajne razlike u odgovorima ispitanika o ovom pitanju, izračunali smo vrijednost x^2 testa za varijablu 9. Dobijena vrijednost x^2 iznosi 11,15. Granična vrijednost x^2 očitana na 4 stupnju slobode i razinama značajnosti 0,05 i 0,01 iznosi 0,05 (9,49) i 0,01 (13,277). Rezultati ukazuju da je dobijeni x^2 statistički značajan na razini značajnosti 0,05, jer je iznad ove vrijednosti očitane na 4 stupnju slobode. Koeficijent kontigencije (c = 0,2106) ukazuje na umjerenu povezanost među ispitivanim distribucijama. Na osnovu rezultata, možemo zaključiti

da je naša druga pomoćna hipoteza potvrđena. Prema odgovorima većine ispitanika, glavna uloga u odgoju djece pripada majci.

3. U odgoju djece ispitanici poštuju pravila islamskog načina odgoja

Naš treći zadatak bio je ispitati, utvrditi i predstaviti poštuju li roditelji u odgoju svoje djece metode, sredstva i principe porodičnog odgoja koje nalaže islam u bošnjačkoj porodici.

Rezultati odgovora ispitanika na ponuđene tvrdnje predstavljeni su u tabeli 3. koja slijedi u nastavku.

Tabela 3. Metode, sredstva i principi porodičnog odgoja u bošnjačkoj porodici

Br.		Tvrdnje	Uopće se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Uvijek se slažem		Ukupno		M	SD
			f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
15	grad	U porodičnom odgoju djece pridajete značaj vjerskom odgoju	4	3,33	9	7,5	17	14,16	35	29,16	55	45,83	120	100	4,06	6,21
	selo		2	1,66	4	3,33	12	10	40	33,33	62	51,66	120	100	4,30	6,83
17	grad	U odgoju vlastite djece držite se pravila islamskog načina odgoja	4	3,33	3	2,5	14	11,66	41	34,16	58	48,33	120	100	4,22	6,62
	selo		1	0,88	0	0	3	2,5	27	22,5	89	74,16	120	100	4,69	8,49
18	grad	U odgoju vlastite djece primjenjujete najčešće metode islamskog odgoja	3	2,5	8	6,66	16	13,33	42	35	51	42,5	120	100	4,08	6,25
	selo		1	0,88	0	0	4	3,33	25	20,83	90	75	120	100	4,69	8,53
19	grad	U odgoju vlastite djece primjenjujete najčešće adekvatna sredstva porodičnog odgoja	4	3,33	5	4,16	15	12,5	37	30,83	59	49,16	120	100	4,18	6,53
	selo		1	0,88	2	1,66	4	3,33	21	17,5	92	76,66	120	100	4,67	8,62
20	grad	U porodičnom odgoju djece uvažavam principe koje nalaže islam	5	4,16	7	5,83	16	13,33	41	34,16	51	42,5	120	100	3,72	6,20
	selo		1	0,88	3	2,5	7	5,83	29	24,16	80	66,66	120	100	4,53	7,79

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 3. i njihovom analizom, možemo uočiti da su aritmetičke sredine odgovora ispitanika na ponuđene tvrdnje iznad prosjeka i kreću se u rasponu od M = 4,69 za tvrdnju 17 i 18 (odgovori ispitanika seoskih škola) do M = 3,72 za tvrdnju 20 (odgovori ispitanika gradskih škola). Iz odgovora je vidljivo da ispitanici seoskih i gradskih škola pridaju ogroman značaj vjerskom odgoju – tvrdnja 15 (M = 4,06 i M = 4,30), da se drže pravila islamskog odgoja – tvrdnja 17 (M = 4,22 i M = 4,69), u odgoju djece primjenjuju metode islamskog odgoja – tvrdnja 18 (M = 4,08 i M = 4,69), primjenjuju adekvatna sredstva porodičnog odgoja – tvrdnja 19 (M = 4,18 i M = 4,67) i uvažavaju principe u porodičnom odgoju koje nalaže islam – tvrdnja 20 (M = 3,72 i M = 4,53). Vidljivo je da su stavovi ispitanika seoskih škola pozitivniji u odnosu na stavove ispitanika gradskih škola. Mjere varijabilnosti (SD) kreću se u rasponu od δ = 8,62 do δ = 6,20, što ukazuje na visoku varijabilnost rezultata. Kako bismo provjerili da li se odgovori ispitanika statistički značajno razlikuju s obzirom na mjesto gdje žive (grad – selo), izračunali smo x^2 test. Dobijeni x^2 iznosi 29,17. Granična vrijednost x^2 očitana na 20 stupnju slobode i razinama značajnosti 0.05 i 0,01 je 0,05 (31,410) i 0,05 (37,566), te možemo zaključiti da je dobijeni x^2 ispod graničnih vrijednosti na oba nivoa značajnosti, što ukazuje da ne postoje razlike u primjeni metoda, sredstava i principa islamskog odgoja u bošnjačkoj porodici banjalučke regije i da ih koriste i ispitanici gradskih i seoskih škola u odgoju djece. Koeficijent korelacije (c = 0,20036) ukazuje na umjerenu povezanost među ispitivanim distribucijama.

Na osnovu rezultata, možemo zaključiti da je naša treća pomoćna hipoteza, kojom smo pretpostavili da roditelji u odgoju djece uvažavaju metode, sredstva i poštuju principe islamskog odgoja, u potpunosti potvrđena.

4. Prednosti islamskog načina porodičnog odgoja

Naš sljedeći zadatak bio je ispitati, utvrditi, analizirati i predstaviti koje su prednosti porodičnog odgoja u islamu. Rezultati odgovora ispitanika predstavljeni su u tabeli 4. koja slijedi u nastavku.

Tabela 4. Prednosti islamskog načina porodičnog odgoja

Br.		Tvrdnje	Uopće se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Uvijek se slažem		Ukupno		M	SD
			f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
12	grad	Vjerski odgoj doprinosi pravilnijem razvoju ličnosti	3	2,5	2	1,66	20	16,66	50	41,66	45	37,5	120	100	4,10	6,41
	selo		1	0,88	2	1,66	5	4,16	38	31,66	74	61,66	120	100	4,52	5,79

13	grad	Vjerski odgoj je kvalitetniji i uspješniji od drugih vidova odgoja	3	2,5	7	5,83	35	29,16	38	31,66	37	30,83	120	100	3,86	5,84
	selo		1	0,88	2	1,66	10	8,33	27	22,5	80	66,6	120	100	4,52	7,76
14	grad	Vjerski odgoj doprinosi humanijem društvu	4	3,33	8	6,66	14	11,66	49	40,83	45	37,5	120	100	3,94	6,25
	selo		0	0	0	0	5	4,16	10	8,33	105	87,5	120	100	4,83	9,62
16	grad	Islamski način porodičnog odgoja smatrate značajnim u današnje vrijeme narušenih vrijednosti	3	2,5	4	3,33	15	12,5	40	33,33	58	48,33	120	100	4,22	6,59
	selo		1	0,88	2	1,66	10	8,33	27	22,5	80	66,66	120	100	4,52	7,76
22	grad	Prednosti islamskog porodičnog odgoja su vidljive na moralnom polju razvoja ličnosti	3	2,5	2	1,66	10	8,33	42	35	63	52,55	120	100	4,33	6,98
	selo		1	0,88	4	3,33	5	4,16	31	25,83	79	65,83	120	100	4,52	7,77
23	grad	Prednosti islamskog porodičnog odgoja su velike na emocionalnom polju razvoja ličnosti	12	10	10	8,33	12	10	40	33,33	46	37,9	120	100	3,92	5,85
	selo		3	2,5	2	1,66	7	12,5	28	23,33	80	66,66	120	100	4,53	7,77
24	grad	Prednosti islamskog porodičnog odgoja su velike na socijalnom polju razvoja djeteta	7	5,83	4	3,33	22	18,33	35	29,16	52	43,33	120	100	4,00	6,10
	selo		1	0,88	2	1,66	5	4,16	27	22,5	85	70,83	120	100	4,60	8,15
25	grad	Prednosti islamskog porodičnog odgoja su velike na radnom području razvoja djeteta	4	3,33	3	2,5	8	6,66	49	40,83	56	46,66	120	100	4,24	6,85
	selo		1	0,88	3	2,5	4	3,33	23	19,16	89	74,16	120	100	4,63	8,40
27	grad	Islamski način porodičnog odgoja je važan faktor u prevenciji sociopatoloških manifestacija	3	2,5	2	1,66	21	17,5	30	25	64	53,33	120	100	4,25	6,74
	selo		2	1,66	4	3,33	12	10	39	32,5	63	52,55	120	100	4,30	6,86
28	grad	Propuste u porodičnom odgoju ne može ili teško može ispraviti bilo koji drugi odgojni faktor (škola, vjerska institucija i sl.)	3	2,5	4	3,33	21	17,5	52	43,33	40	33,33	120	100	4,02	6,30
	selo		2	1,66	1	0,88	12	10	27	22,5	78	65	120	100	4,48	7,62

29	grad	Islamski način porodičnog odgoja poštuje prave ljudske vrijednosti	1	0,88	3	2,5	15	12,5	49	40,83	52	43,33	120	100	4,23	6,67
	selo		2	1,66	1	0,88	7	12,5	27	22,5	83	69,16	120	100	4,56	7,99
30	grad	Islamski način porodičnog odgoja doprinosi dobrobiti društva	4	3,33	7	5,83	18	15	49	40,83	42	35	120	100	3,98	6,16
	selo		1	0,88	2	1,66	4	3,33	25	20,83	88	73,33	120	100	4,64	6,12

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 4. i njihovom analizom, možemo uočiti da su srednje vrijednosti odgovora vrlo visoke i kreću se u rasponu od M = 4,64 na tvrdnju 30 (odgovori ispitanika iz seoskih škola), do M = 3,86 na tvrdnju 13 (odgovori ispitanika iz gradskih škola). Odgovori ispitanika seoskih škola govore o pozitivnijem stavu prema vjerskom odgoju u odnosu na stavove ispitanika gradskih škola. Većina ispitanika seoskih škola se slaže da vjerski odgoj doprinosi pravilnijem razvoju ličnosti (izjasnilo se skoro 94% ispitanika seoskih škola i blizu 90 % ispitanika gradskih škola); da je vjerski odgoj kvalitetniji i uspješniji od drugih vidova odgoja izjasnilo se oko 90% ispitanika seoskih škola i blizu 63% ispitanika gradskih škola; oko 90% ispitanika seoskih škola i blizu 73% ispitanika gradskih škola smatra islamski način porodičnog odgoja jako značajnim u današnje vrijeme narušenih vrijednosti u društvu; da vjerski odgoj doprinosi humanijem društvu izjasnilo se oko 95% ispitanika seoskih škola i oko 79% ispitanika gradskih škola; da su vrijednosti islamskog odgoja vidljive na moralnom polju razvoja ličnosti smatra blizu 92% ispitanika seoskih i oko 88% ispitanika gradskih škola. Prednosti su velike i na emocionalnom polju razvoja ličnosti (izjasnilo se oko 89% ispitanika seoskih škola i oko 70% ispitanika gradskih škola), na polju socijalnog razvoja djeteta (više od 93% ispitanika seoskih škola i oko 73% ispitanika gradskih škola), kao i na radnom području razvoja djeteta (oko 93% ispitanika seoskih škola i preko 87% ispitanika gradskih škola). Islamski način porodičnog odgoja smatraju važnim faktorom u prevenciji sociopatoloških manifestacija 85% ispitanika seoskih škola i blizu 79% ispitanika gradskih škola. Oko 92% ispitanika seoskih škola, kao i preko 84% ispitanika gradskih škola je stava da islamski odgoj poštuje prave ljudske vrijednosti, dok se blizu 95% ispitanika seoskih škola i oko 76% ispitanika gradskih škola izjasnilo da islamski odgoj doprinosi dobrobiti društva. Standardne devijacije (SD) ukazuju na visoku varijabilnost rezultata.

Kako bismo provjerili da li se odgovori ispitanika seoskih i gradskih škola statistički značajno razlikuju, izračunali smo vrijednost x^2 testa za varijablu 29 (islamski način porodičnog odgoja poštuje prave ljudske vrijednosti). Dobijeni x^2 iznosi 17,73. S obzirom da je dobijeni x^2 iznad očitane vrijednosti x^2 na 4 stupnju slobode i da na razinama značajnosti 0,05 i 0,01 iznosi: 0,05 (9,49) i 0,01 (13,277), možemo zaključiti da su odgovori ispitanika statistički značajni, a ne slučajni.

Koeficijent kontigencije (c = 0,2622) ukazuje na umjerenu povezanost među ispitivanim distribucijama. Na osnovu rezultata do kojih smo došli istraživanjem, možemo zaključiti da su znatne prednosti odgoja u islamu u odnosu na druge vidove odgoja. Vjerski odgoj doprinosi pravilnom razvoju ličnosti, doprinosi očuvanju trajnih vrijednosti, značajan je u vrijeme narušenih vrijednosti, a prednosti su mu ogromne na moralnom, emocionalnom, socijalnom i radnom odgoju. Važan je u prevenciji sociopatoloških manifestacija, poštuje prave ljudske vrijednosti i doprinosi dobrobiti čovječanstva. Na osnovu rezultata, možemo zaključiti da je naša četrvrta pomoćna hipoteza, koja je glasila „Pretpostavlja se da su prednosti porodičnog odgoja u islamu velike u odnosu na druge vidove odgoja" u potpunosti i potvrđena.

5. Zastupljenost islamskog načina porodičnog odgoja u gradu i selu banjalučke regije

Naš sljedeći zadatak odnosio se na ispitivanje gdje je zastupljeniji islamski način porodičnog odgoja, u gradu ili na selu. Odgovore ispitanika predstavili smo u tabeli 5. koja slijedi u nastavku.

Tabela 5. Zastupljenost islamskog odgoja u gradu i selu

Br.		Tvrdnje	Uopće se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Uvijek se slažem		Ukupno		M	SD
			f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
26	grad	Islamski način porodičnog odgoja je zastupljeniji u gradu nego na selu	39	32,5	33	27,5	35	29,16	5	4,16	8	6,66	120	100	2,25	5,72
	selo		53	44,16	42	35	12	10	6	5	7	5,83	120	100	1,93	6,32

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 5. i njihovom analizom, možemo uočiti da se većina izjasnila da se ne slaže ili uopće ne slaže sa pomenutom tvrdnjom, odnosno ne slaže se ili uopće ne slaže blizu 80% ispitanika seoskih škola i oko 60% ispitanika gradskih škola. Na ovo nas upućuju i ispodprosječne aritmetičke sredine odgovora, gdje je M = 1,93 za odgovore ispitanika seoskih škola i M = 2,25 za odgovore ispitanika gradskih škola. Kako bismo utvrdili postoje li statistički značajne razlike u odgovorima ispitanika, izračunali smo x^2 test. Dobiveni x^2 iznosi 14,62. S obzirom da je dobijeni x^2 iznad granične vrijednosti očitane na 4 stupnju slobode i da na razini značajnosti 0,05 iznosi 0,05 (9,49), možemo zaključiti da se odgovori ispitanika statistički značajno razlikuju. Koeficijent kontigencije (c = 0,2396) ukazuje na umjerenu povezanost među ispitivanim distribucijama. Rezultati pokazuju da je islamski način porodičnog odgoja jednako zastupljen i u gradu i na selu i da su male razlike u odgovorima ispitanika.

ZAKLJUČAK

Polazeći od teorijske osnove, konsultovane literature te kvantitativne i kvalitativne analize naših rezultata, došli smo do sljedećih zaključaka:

Većina ispitanika pridaje veliki značaj porodičnom odgoju djece. Stavovi ispitanika o zapostavljanju porodičnog odgoja i prepuštanju brige samo porodici za dječiji odgoj i razvoj su izraženiji u gradskim nego u seoskim sredinama banjalučke regije. Većina ispitanika i seoskih i gradskih škola se izjasnila da ima roditelja koji se ne trude da nauče odgojne vještine i da ima roditelja koji nisu osposobljeni za obavljanje roditeljske uloge. Na oblikovanje roditeljskih uloga ispitanika veliki uticaj na ispitanike ostavio je njihov vjerski odgoj. Roditelji u odgoju djece uvažavaju metode, sredstva i principe islamskog odgoja i ne postoje razlike u primjeni u seoskoj i gradskoj školi. Većina ispitanika zadovoljna je odgojem vlastite djece, prednosti islamskog porodičnog odgoja su velike u odnosu na druge vidove odgoja. Vjerski odgoj doprinosi pravilnom razvoju ličnosti, kvalitetniji je od savremenog porodičnog odgoja i uspješniji, doprinosi očuvanju trajnih vrijednosti, značajan je u vrijeme narušenih vrijednosti, a prednosti su mu ogromne na moralnom, emocionalnom, socijalnom i radnom odgoju. Važan je u prevenciji sociopatoloških manifestacija, poštuje prave ljudske vrijednosti i doprinosi dobrobiti čovječanstva, islamski način porodičnog odgoja gotovo jednako je zastupljen i u gradu i na selu. Ispitanici su dali niz prijedloga za unapređenje porodičnog odgoja. Prijedlozi se odnose i na gradsku i na seosku sredinu, a navode bolju edukaciju roditelja, materijalnu i moralnu podršku, otvaranje ustanova za zbrinjavanje djece, da se organizuje češća edukacija mladih za brak i odgovorno roditeljstvo putem vjerskih institucija, da se studioznije izučava literatura o životu, djelima i ponašanju Vjerovjesnika, da roditelji poštuju pravila, koriste metode i sredstva islamskog načina porodičnog odgoja, da se kod mladih formira islamski pogled na porodicu, brak, odgoj djece, bolju pripremu mladih za obavljanje roditeljskih uloga i sl., da podiže odgojnu ulogu škole na viši stepen, djeca više usmjeravanju ka poštovanju, pravednijoj i boljoj komunikaciji, da se radi na jačanju i prezentaciji uspješnih porodica, da vjerske institucije što veći broj mladih obuhvate religijskim odgojem, da se djeca i mladi uče poštivanju trajnih vrijednosti, da se na vrijeme uočavaju, otkrivaju i preveniraju bračni problemi i pruža podrška partnerima u njihovom prevazilaženju, kao i stručna i druga pomoć porodici u odgoju djece. Na kraju, možemo zaključiti da je u banjalučkoj regiji među Bošnjacima prisutan islamski način porodičnog odgoja i da ovaj stil porodičnog odgoja po mišljenju ispitanika rezultira pozitivnim odgojno-obrazovnim ishodima.

Literatura

1. Al-Halim Mahmud, Ali Abd (2008). Osnovi islamske pedagogije. Zenica: Islamski pedagoški fakultet u Zenici.
2. Amini, I. (1996). Bračna etika. Zenica: PP "Ehlul Bejt, a.s.".
3. Bakeri, H. (2009). Ponovni pogled na islamski odgoj. Sarajevo: Ibn Sina.
4. Ćatić, R. (2005). Porodična pedagogija. Zenica.
5. Dervišbegović, M. (1997). Socijalna pedagogija sa andragogijom. Sarajevo.
6. Ekerman, N.V. (1987). Psihodinamika porodičnog života. Titograd: Grafički zavod.
7. Enciklopedijski rječnik pedagogije. (1963). Zagreb: Matica hrvatska.
8. Ilić, M. (2010). Porodična pedagogija. Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Nastavnički fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru.
9. Karić, E., Grandić, R. (2010). Pedagogija i slobodno vrijeme. Tuzla: BOOK.
10. Kurdić, Š. (2011). Pedagogija Muhameda, a.s. Zenica: Islamski pedagoški fakultet.
11. Mužić, V. (1997). Metodologija pedagoškog istraživanja. Sarajevo: Svjetlost.
12. Pašalić-Kreso, A. (2004). Koordinate porodičnog odgoja. Prilog sistematskom razumijevanju porodici i porodičnog odgoja. Sarajevo: Jež.
13. Pedagoška enciklopedija I i II. Beograd, Zagreb, Sarajevo.
14. Pedagoški leksikon. (1996). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
15. Pranjić, M. (1996). Religijska pedagogija. Zagreb.
16. Selimović, H. i Tomić, R. (2011). Pedagogija I. Travnik: Edukacijski fakultet.
17. Suzić, N. (2007). Primijenjena pedagoška metodologija. Banja Luka: XBS.
18. Šimleša, P. (1971). Pedagogija. Zagreb: Školska knjiga.
19. Tomić, R., Osmić, I. i Karić, E. (2006). Pedagogija. Tuzla: Denfas.
20. Tomić, R. (2008). Obiteljski odgoj. Tuzla: Offset.
21. Ulvan, N., A. (2003). Odgoj djece u islamu. Zenica: Aktivna islamska omladina.
26. Ulvan, N., A. (2008). Odgoj djeteta. Sarajevo: Bookline.
22. Vejo, E. (2012). Tradicijske odgojne vrijednosti u bošnjačkoj porodici. Sarajevo: Centar za napredne studije.

RASPRAVE I ČLANCI

Mirnes Karić, Amir Ibrahimagić, Amela Hercegovac

HIGIJENSKO-SANITARNI UVJETI U ŠKOLI SA OSVRTOM NA COVID-19

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti nova saznanja o promicanju zdravlja te istražiti da li trenutni higijensko-sanitarni uvjeti zadovoljavaju standarde koji osiguravaju pravilan dječji rast i razvoj u školskim ustanovama. U tu svrhu upotrebljena je pisana anketa koja se sastojala od 5 pitanja (5 pitanja za učenike i 5 pitanja za školske spremačice). Uzorak za ovo istraživanje činilo je 48 učenika i 6 školskih spremačica. Istraživanje je provedeno u dvanaestom mjesecu 2020. Istraživanje je realizirano iz dva dijela: teorijskog i empirijskog. Prvi dio odnosi se na teorijsko predstavljanje školske higijene, sanitarnih mjera i svih njegovih temeljnih sastavnica. Drugi dio usmjeren je na predstavljanje rezultata empirijskog istraživanja provedenog u Osnovnoj školi „Hasan Kikić" u Zenici. Vrlo je važno da školska ustanova zadovoljava sve higijenske uvjete za djetetov pravilan rast i razvoj. Škola je odgojna ustanova u kojoj učenici trebaju usvojiti mnoge higijenske i kulturne navike. Glavni zdravstveno-odgojni zadaci za vrijeme školovanja su da učenici usvoje određene higijenske navike jer se na taj način mogu zaštiti od mnogih bolesti, te sačuvati svoje zdravlje.

Ključne riječi: *higijena škole, sanitarne mjere, zdravlje, učenici, školske spremačice*

HYGIENIC AND SANITARY CONDITIONS IN SCHOOL WITH REFERENCE TO *COVID-19*

ABSTRACT

The aim of this research is to gain new finding about promotion of health and to discover if the current hygiene sanitary conditions meet the standards that ensure proper child growth and development in school institutions. For that purpose, it use the written questionnaire which contains of 5 questions (5 questions for pupils and 5 questiones for

cleaners). The pattern were 48 pupils and 6 cleaners. The research carried out in December 2020. The research comprises of two sections: theoretical and empirical. The first section contains the theoretical review of school hygiene, sanitary measures and all of its fundamental components. The second section contains to present the results of an empirical research conducted at the Primary School „Hasan Kikic" in Zenica. It is very important that schools are meeting all the hygienic conditions for pupils' proper growth and development. School is an educational institution in which pupils need to adopt many hygiene and cultural habits. Main health-education tasks during schooling time are for the pupils to adopt specific hygienic habits because that is the way for them to protect themselves from many diseases and to take care of their health.

Key words: *school hygiene, sanitary measures, health, pupils, cleaners*

UVOD

U prošlosti ljudskog roda kontagiozne bolesti su diktirale tok ljudske civilizacije kroz pandemije u različitim vremenskim periodima. Kao primjere možemo navesti slučaj pojave kuge u Srednjem vijeku, španjolske gripe 1918. godine i emergentne bolesti COVID-19 koja je dovela do globalnih promjena.

Jedinstveno zdravlje (engl. *One Health*) kao nova inicijativa, ustvari ima dublje korijene u ljudskoj povijesti. Značaj ovog koncepta proizilazi iz činjenice da 6 od svakih 10 poznatih kontagioznih bolesti ljudi preneseno je od životinja. U doba pandemije COVID-19 aktualiziraju se *zoonoze* u kontekstu novog koronavirusa.

Interdisciplinarni, integrativan napor na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou ima za cilj postizanja optimalnog zdravlja ljudi, životinja i ekosustava, odnosno životne sredine. To je interdisciplinaran koncept, sa holističkim integralnim pristupom, a bazira se na različitim znanstveno-stručnim disciplinama. Sinergistički pristup može unaprijediti javno zdravlje i u budućnosti spasiti milijune života [1-3].

Promocija zdravlja u školskim ustanovama temelj je unaprjeđenja zdravlja, sprječavanja bolesti i osiguravanja kvalitetnog života. Osigurati zdravo odrastanje djece velika je odgovornost odraslih. Zdravstvena edukacija treba da osigurava pozitivan i odgovoran odnos učenika prema zdravlju, sigurnosti i zaštiti okoliša, te na taj način osigurava zdravo odrastanje. Pravo na zdravlje jedno je od osnovnih ljudskih prava [1-5].

Pedagoški djelatnici trebaju biti nositelji promjena u odgojno-obrazovnom procesu. Neophodno je da sagledaju svoj odnos prema učenicima i mijenjaju taj odnos u onom smjeru koji je učenicima potreban. Nastavnicima bi trebalo omogućiti zdravstvenu edukaciju kroz programske sadržaje. Neophodno je unaprijediti partnerske odnose obitelji i škole, te

provoditi dodatne edukacije, kako nastavnika, tako i roditelja, koje treba uvijek upoznati sa svim što se djetetu događa, te ne prepustiti odgoj i obrazovanje djeteta samo školi, koja taj zadatak ne može ispuniti sama.

Higijena kao znanstvena disciplina bavi se promocijom, očuvanjem ljudskog zdravlja i sprečavanjem bolesti. Potječe od grčke riječi *hygieinos što prevodimo kao zdravlje. Za higijenu se može slobodno reći da ima zadatak da infekcije drži pod kontrolom, tj. da čuva zdravlje ljudi. COVID-19, infektivna bolest mora se držati pod kontrolom u školskim ustanovama, te je postala novi zadatak iz domena školske higijene* [11].

Školska higijena kao dio opće higijene, brine se za očuvanje i unapređenje zdravlja učenika. Oblast školske higijene proučava uzroke koji mogu nepovoljno utjecati na psihofizički razvoj djece budući da učenici na nastavi prosječno provedu i do 30 sati na sedmicu u osnovnoj školi. Školske zgrade zbog velikog broja učenika, imaju mogućnost brzog širenja infekcija, osobito onih koji se šire aerosolom i kapljičnim putem, kao što je slučaj sa novim respiratornim virusom SARS-CoV-2. Virus je općenito mala zarazna partikula, mnogo manja od bakterije, koja se jedino umnaža u živoj stanici. U ljudskoj prošlosti virusne bolesti su odnijele velik broj života, kako mladih ljudi, tako i onih starije životne dobi. Budući da su virusne zarazne bolesti česte, cijepljenje ima veliki značaj u sprečavanju širenja virusnih zaraznih bolesti što se nadamo i u slučaju i sa COVIDOM-19 sa težnjom ka eradikaciji ove bolesti. Ljudsko ponašanje kao jedan od glavnih etioloških faktora u nastanku niza oboljenja u današnjem vremenu predstavlja interes pomjeranja fokusa zdravstvene zaštite sa liječenja na prevenciju i rano otkrivanje oboljenja [12-18].

U epidemiološkoj praksi, infektivne bolesti koje se prenose respiratornim putem, koje imaju ulazno mjesto dišne puteve, spadaju u prvu skupinu. Sluznica usta i nosa glavni je kanal ulaska virusa SARS-Cov-2 u naše tijelo, ne samo ovoga virusa, nego i velikog broja drugih virusa. Virusi su jedan od najopasnijih prirodnih neprijatelja, te smo tokom evolucije razvili brojne mehanizme borbe protiv njih. Jedan od prvih je tzv. mukozna barijera, koja oblaže usta, nos, ali i čitavu unutrašnjost naših dišnih puteva i onemogućava viruse da se približe našim stanicama. Na površinu te barijere stalno lučimo velik broj glikoproteina koji se nazivaju mucini, a virus se umjesto na naše stanice veže za te mucine. Dok je mukozna barijera funkcionalna, sluz se posebnim cilijama polagano kreće prema gore iz naših dišnih puteva i iznosi tako vezane viruse iz pluća u probavni trakt, gdje će ih uništiti kiselina. To je jedan od temeljnih mehanizama kojim sprečavamo kako prvu infekciju, tako i daljnju progresiju bolesti. Da bi se neka zarazna bolest mogla pojaviti, a potom širiti, moraju biti ispunjeni određeni uvjeti:

- izvor zaraze,
- putovi prijenosa i širenja zaraze,
- ulazno mjesto zaraze,
- dostatna količina i virulencija uzročnika,

- osjetljivost ili dispozicija domaćina za dotičnu bolest (stanje imuniteta, odnosno obrambena snaga organizma) [11-19].

Kada govorimo o zaraznim bolestima, zakonitosti pojave ili odsutnosti definirane su kao tzv. Epidemiološki ili Vogralikov lanac.

Mikroorganizmi su zajedno s čovjekom prolazili kroz proces evolucije pomažući mu pri probavi hrane, sintezi vitamina, regulaciji imunosnog sustava, štiteći ga od štetnih bakterija, tako održavajući zdravlje organizma. Naša zbirka mikroba, poznata kao mikrobiom, ljudski je ekvivalent ekosustavu. Na površini tijela čovjeka, životinja, biljaka i drugih predmeta koji nas okružuju, mnoge vrste mikroorganizama su redoviti stanovnici. Njihovo prisustvo se bilježi svuda osim u zatvorenim biološkim sustavima kao što su krvotok i fiziološki aktivna tkiva životinja i biljaka. U borbi protiv COVID-19 i upotrebom raznih dezinfekcijskih sredstava na dugi vremenski rok može rezultirati **mikrobiotskom disbiozom** i razvojem raznih oboljenja kao što je slučaj sa alergijama. *Old friends* (ljudska mikrobiota) sve više iz hipoteze prelazi u znanstvena otkrića. U današnje vrijeme imamo široku paletu raznih kemijskih spojeva koji se koriste u borbi protiv SARS-CoV-2, te je neophodno njihovo upoznavanje što će u konačnici rezultirati pravilnoj upotrebi [1-4].

FAKTORI KOJI SU ZNAČAJNI U OČUVANJU ZDRAVLJA UČENIKA U ŠKOLSKOM PROSTORU

- higijena školskih prostorija sa namještajem i nastavnim učilima
- pravilna opskrba vodom
- pravilno zbrinjavanje otpada
- mikroklimatski uvjeti
- učenička prehrana
- zdravstvena edukacija

Higijena školskih prostorija sa namještajem i nastavnim učilima

Čišćenje podrazumijeva uklanjanje nečistoća ili bilo kojeg drugog neželjenog materijala. Čišćenjem se uklanjaju vidljiva onečišćenja. Čišćenje, pored estetske i psihološke uloge, ima zadaću mehaničkog uklanjanja mikroorganizama ili im može uskratiti izvor hranjivih tvari. Broj mikroorganizama može se značajno smanjiti temeljitim čišćenjem (50-90 %).

Cilj dezinfekcije je smanjiti ukupan broj mikroorganizama na razinu koja nije štetna ljudskom zdravlju. To se može postići uništavanjem, inaktiviranjem ili uklanjanjem prisutnih mikroorganizama. I čišćenje je dezinfekcija, jer se čišćenjem uklanjaju mikroorganizmi s površina i predmeta. (*dis*-grč. negiranje, *infection*-engl. zaraza).

O rezistenciji mikroorganizama na dezinfekcijska sredstva, stalno se vode rasprave o tome da li bi dezinficijense trebalo mijenjati kako se mikroorganizmi ne bi adaptirali na određeno dezinfekcijsko sredstvo i na taj način razvili rezistenciju. Znanstvena istraživanja su pokazala da nema potrebe za takvim promjenama, pod uvjetom da se dezinfekcijska sredstva koriste ispravno. Razlog tome je što se mikroorganizmi mogu naviknuti na dezinfekcijsko sredstvo samo ako se ono duži vremenski period koristi u nižim koncentracijama od potrebnih. Ako se samo jednom upotrijebi povećana koncentracija dezinficijensa, naizgled otporni mikroorganizmi mogu se opet uništiti.

Dezinfekcija se može provoditi na sljedeći način: pored kemijske primjenjuju se fizičkim postupcima (nama svima poznat postupak glačanja tkanina) i kombiniranim postupkom ili kemotermičkim postupkom [11-16].

Prilikom rukovanja dezinfekcijskim sredstvima, vrlo je važno nositi zaštitne rukavice kako bi se izbjegli problemi s kožom. Otopina se mora pripremati s hladnom vodom (najviše 25°C) dozirana u skladu s uputama proizvođača. Bitno je koristiti hladnu vodu kako bi se spriječilo formiranje opasnih para. Za rutinsku dezinfekciju dezinficijensima bez aldehida, koncentracija otopine može načelno zadovoljiti i ostati stabilna u periodu od 4 sata. Kemijska sredstva za dezinfekciju obično se izrađuju i isporučuju kao koncentrati pa ih je potrebno prije upotrebe pravilno razrijediti uz pomoć hladne vode. Ovako pripremljena otopina se ne smije miješati sa drugim definfekcijskim sredstvima niti se smije dodavati koncentrat radi pojačavanje ili produžetka trajanja postupka dezinfekcije [19-23].

Kemijska dezinfekcija

Primjenom kemijskih sredstava uništavaju se mikroorganizmi. Dezinfekcija se provodi uz pomoć sljedećih kemijskih sredstava:

- alkoholi, kao što su etanol, n-propanol, izopropanol, koriste se za ruke i radne površine. Etilni akohol je dezinficijens s najbržim djelovanjem. Zbog toga se alkohol i dezinficijensi na bazi alkohola koriste za brzu dezinfekciju. Kako bi se izbjegla opasnost od požara ili eksplozija, korištenje takvih dezinficijensa mora biti ograničeno na male površine. Zbog toga se nikad ne smiju koristiti za dezinfekciju električne opreme koja se zagrijava (npr. svjetla na radnom mjestu). Osim toga, treba voditi računa da je materijal koji se dezinficira otporan na alkohol jer bi se u suprotnom oštetio.

-oksidativna sredstva: natrij hipoklorit (varikina), dezinficijens s kojim treba biti oprezan zbog izbjeljivanja. Djeluje protiv virusa, bakterija i gljivica. Prodaje se uglavnom kao 5% otopina. Natrij hipoklorit su u vodenoj otopini raspada na kloridnu kiselinu i jedan kisikov atom. Taj jedan kisikov atom vrlo je reaktivan i spaja se s brojnim organskim molekulama. U oksidativna sredstva spada i dikloroizocijanurat dihidrat (Izosan) koji

se koristi i za dezinfekciju pitke vode. Drugi oksidativni dezinficijens je vodikov peroksid koji se koristi kao 3% otopina.

-aldehid: najpoznatiji aldehid koji se koristi u dezinfekciji je formaldehid (formalin). Antimikrobni učinak se temelji na kemijskoj reakciji između aldehida i slobodnih aminoskupina proteina, drugim riječima, oni kemijski modificiraju proteine (denaturacija) koji time gube funkciju. Formaldehid se koristi samo kontrolirano od strane profesionalaca zbog alergijskih reakcija.

-fenoli i derivati fenola, koriste se za radne površine.

Važno je napomenuti da je dezinfekcija raspršivanjem dosta nesigurna i nepovoljno djeluje na zdravlje ljudi. Ovakav postupak dezinfekcije treba ograničiti samo u slučajevima kada se ne može primjeniti neki od drugih postupaka dezinfekcije. Dezinfekcija raspršivanjem sama za sebe bi se trebala koristiti samo u iznimnim slučajevima, i preporuča se samo za površine koje nisu lako dostupne i gdje nije moguća dezinfekcija brisanjem.

Univerzalan dezinficijens bi bio idealan, ali je to teško postići s obzirom na uvjete. Dezinficijensi moraju imati širi spektar djelovanja, tj. da su u stanju uništiti što više vrsta uzročnika kao kratko vrijeme djelovanja. Poželjno je da nemaju neugodan miris. Ne smiju nadraživati kožu i sluznice ili da imaju vrlo blago iritantno djelovanje. Potrebno je da imaju mogućnost korištenja na različitim vrstama materijala. Ukoliko je moguće potrebno je da su i ekološki prihvatljivi. Dezinficijens kao mikrobicid može biti baktericidan, tj. sposoban ubiti bakterije, bakteriostatski, tj. sposoban zaustaviti rast bakterija, fungicidan, tj. sposoban ubiti gljive, fungistatik, tj. sposoban zaustaviti rast gljiva, virucidan, tj. sposoban inaktivirati viruse (uništiti viruse), sporicidan, tj. sposoban ubiti spore, kao i ograničena virucidalna aktivnost, znači da su inaktivirani samo određeni virusi.

Podovi se trebaju čistiti ekološki prihvatljivim višenamjenskim sredstvima za čišćenje. Podovi se redovito peru dezinficijensom niskog stupnja djelovanja. Općenito rečeno u vrijeme današnje pandemije COVID-19 poželjno bi bilo da kod provođenja svakog postupka dezinfekcije higijenski djelatnik nosi zaštitnu masku, rukavice i pregaču [20-25].

Sapuni

U sredstva za osobnu higijenu ubrajamo sapune koji nastaju kemijskom reakcijom natrijeve ili kalijeve lužine s mastima i uljima. Većina sredstava za higijenu nisu sapuni, pogotovo tekuća sredstva i šamponi. Većina njih sadrži natrij lauret sulfat te u manjoj mjeri natrij lauril sulfat i to nisu sapuni po kemijskoj definiciji. To su tenzidi, tvari koje smanjuju površinsku napetost vode. One emulgiraju masne čestice i na taj način čiste. Virusi s ovojnicom su prilično osjetljivi na takva sredstva. Mnoge bakterije mogu biti otporne na detergente [19-25].

Detergenti

Naziv detergent dolazi od latinske riječi *detergere* što u prijevodu znači očistiti, oprati.

Detergenti na vodenoj osnovi mogu biti neutralne, kisele ili lužnate. Koncentracija vodikovih jona, poznatija kao pH faktor predstavlja mjernu jedinicu pomoću koje izražavamo kiselu (pH<5), lužnatu (pH>9) odnosno neutralnu sredinu (pH približno 5-9) tvari [20-25].

Neutralni detergeenti

Najvažnije sirovine su površinski aktivne tvari ili tenzidi. Tenzidi sintetski su dobiveni industrijskim putem i primjenjuju se u praškastom obliku, kao vodene otopine i emulzije. Svojstva koja imaju tenzidi vezana su uglavnom za fiksiranje na nečistoće, na omekšavanje vode, dezinfekcijsko djelovanje, emulgiranje i pjenjenje. Slabiji su od alkalnih detergenata (lužine).

Detergenti na bazi kiseline

Uklanjaju kamenac. Vrste kiselina: octena kiselina, limunska kiselina (ekološki najprihvatljivije), fosforna kiselina. Ovo su sredstva za čišćenje sanitarnih čvorova. Ovi detergenti su s dodatkom tenzida.

Alkalni detergenti

Uklanjaju tvrdokorne nečistoće. Alkalna sredstva (lužine): kaustična soda (kalijev hidroksid), soda (natrijev karbonat), amonijak, itd. Prodaju se u koncentratima. Alkalni detergenti su jači od neutralnih detergenata [19-21].

Pravilna opskrba vodom

Institut za zdravlje i sigurnost hrane vrši monitoring mikrobioloških i fizičko-kemijskih analiza vode u općinama ZDK. Analizom vode za piće ustanovljeo je tokom 2018. godine da svaka četvrta analiza pokazuje mikrobiološku neispravnost vode u školskim objektima na području ZDK. Javno-zdravstveni problem ogleda se u širenju zaraznih oboljenja posredstvom vode [22].

Pravilno zbrinjavanje otpada

Otpad koji nastaje u školskom okruženju poput korištenih maramica, krpa koje su korištene za čišćenje može se odlagati u vreće za jednokratnu upotrebu. Ove vreće, ukoliko se radi o potencijalno zaraženoj

osobi, bilo da se radi o učeniku ili zaposleniku škole, potrebno je staviti u drugu vreću, sigurno svezati i odvojiti od ostalog otpada. Potrebno ih je držati zasebno barem 72 sata prije nego se bace u kontejnere ili regularne kante za smeće. Preporuka je da se zaštitne maske i rukavice odvajaju u posebne kante, odnosno vrećice i, bez obzira na to da li je neko zaražen ili nije, odlažu posebno u duple vrećice i bacaju u kontejnere. Potencijalno kontaminiran otpad, za sada, ne bi trebao biti izdvajan za recikliranje. Ostali otpad može se odlagati i reciklirati kao i do sada [23-25].

Mikroklimatski uvjeti

U učionicama moraju vladati optimalni mikroklimatski uvjeti. Među mikroklimatske uvjete ubrajamo: sastav zraka, stanje zraka uvjetovano temperaturom, vlažnost zraka, kretanje zraka (strujanje), toplinsko zračenje i zračni tlak. Sve navedeno osigurava optimum u higijeni nastave, prevashodno se odnosi na širenje respiratornih infekta. U učionicama se preporučuje da prirodna ventilacija treba da osigura najmanje 20 m^3 čistog zraka po svakom učeniku sa izmjenama zraka, posebice u vrijeme trenutne pandemije sa COVID-19. Temperatura u učionici bi trebala biti oko 20°C, u ostalim prostorijama oko 18°C, a u sportskoj dvorani oko 16°C. Relativna vlažnost bi trebala iznositi 40-60%. Na 100 učenika potrebne su četiri WC kabine, a na svaku dalju stotinu još po tri kabine. Na 20 učenika se postavlja jedan pisoar. Na 100 učenica treba šest WC kabina, a na svaku dalju stotinu još četiri [11].

Učenička prehrana

Poželjno je da učenici hranu u školu donesu pripremljenu u obiteljskom domu poštujući higijenske uvjete. Prilikom pripreme hrane neophodno je ispoštovati higijenske uvjete. Hranu treba uredno zapakirati da se izbjegne onečišćenje u školskoj torbi. Prije konzumacije hrane, dijete treba oprati ruke vodom i sapunom. Učenici ne smiju dijeliti hranu i pića međusobno [13-16].

Zdravstvena edukacija

Zdravstvena edukacija odnosi se na promicanje i usvajanje osnovnih znanja i vještina o rastu i razvoju ljudskoga tijela kao i faktorima očuvanja tjelesnoga zdravlja. Njome se potiče stjecanje znanja i vještina o pravilnoj prehrani i tjelesnoj aktivnosti sukladno mogućnostima, sklonostima i zdravstvenom stanju. Naglašava se važnost osobne higijene i higijene okoliša. Očuvanje reproduktivnoga i spolnoga zdravlja, sprečavanje spolno prenosivih bolesti i neplanirane trudnoće trebaju da budu imperativ zdravstvenog opismenjavanja. Usvajanjem znanstveno priznatih činjenica, znanja i vještina, utječe se na razvoj pozitivnoga stava o vrednovanju ponašanja i uključivanju u aktivnosti usmjerenih očuvanju

vlastita zdravlja. Sve usvojeno utječe na prepoznavanje zdravstvenih rizika te na uravnoteženi rast, razvoj i tjelesno zdravlje djece i mladih [13-18].

Zdravstvena edukacija treba da integrira tri cjeline: rast i razvoj, pravilna učenička ishrana i higijena.

Internetski izvori su dostupni u pružanju zdravstvenih informacija kada je upitanju COVID-19.

Informacije se prevashodno odnose na dijagnoze, preventivne mjere, trenutačne statističke pokazatelje i preporke. Vraćanje učenika u školske klupe i ponovnom uspostavom tradicijskog načina izvođenja nastavnog procesa rezultiralo je uspostavljanjem novog higijensko-epidemiološkog nadzora (Slika 1).

Slika 1. Mjerenje temperature, dezinfekcija obuće i ruku učenika pred početak nastave

ISPITANICI I METODE

U istraživanju su obrađeni 48 istovjetnih anketniih listova od ispitanika, učenika osmih i devetih razreda OŠ „Hasan Kikić" u Zenici i 6 zaposlenih spremačica u prethodno imenovanoj školi. Anketni listova su sadržavali pitanja zatvorenog tipa gdje je bilo potrebno zaokružiti slovo ,odnosno napisati svoje mišljenje. Anketiranje je provedeno u dvanaestom mjesecu 2020. godine.

Dobiveni podaci obrađeni su metodom deskriptivne statistike. Statistička obrada podataka izvršena je obrađivanjem putem softverskih paketa MS Access 2016, MS Excel 2016, IBM SPSS 22.

REZULTATI I RASPRAVA

Tablica 1. Anketiranje učenika osmih i devetih razreda

Frekvencije i deskriptivni pokazatelji (M* i SD*) varijabli	a)*	b)*	c)*	M**	S**
	N	N	N		
1. Imaš li strah od zaraze novim koronavirusom?	42	4	2	4,40	0,82
2. Koliko si zadovoljna/an temama o zdravstvenom odgoju u školi?	3	13	32	3,75	0,79
3. Da li smatraš da li ima potrebe za uvođenjem zasebnog predmeta: Zdravstveni odgoj?	22	16	10	3,56	1,25
4. Kako maske koristiš?	4	12	32	3,87	1,00
5. Sredstva za dezinfekciju koristim:	6	15	27	3,62	0,94

* Napomena:

1. a) da b) ne c) ponekad
2. a) zadovoljna/zadovoljan b) nezadovoljna/nezadovoljan c) djelomično zadovoljna/zadovoljan
3. a) da b) ne c) neodlučna/neodlučan
4. a) jednokratno b) višekratno istu masku c) maske koje su perive
5. a) redovno b) kada moram c) ponekad

** Napomena: M- aritmetička sredina, SD- standardna devijacija

Od 48 anketiranih ispitanika (učenika) na postavljeno 1. pitanje: „**Imaš li strah od zaraze novim koronavirusom?" ;** 42 ispitanika su dali potvrdan odgovor (87,5%), odričan odgovor je dalo 4 ispitanika (8,33%), a 2 ispitanika (4,16) su zaokružili da ponekad imaju strah. S obzirom na epidemiološku sliku rezultat se može smatrati očekivanim. Na pitanje broj 2: „**Koliko si zadovoljna/an temama o zdravstvenom odgoju u školi**?", 32 ispitanika su se izjasnila da su djelomično zadovoljni (66,66%), 13 ispitanika je nezadovoljnih (27,03%), a svega 3 ispitanika su zadovoljni (6,25%). Na osnovu ovih rezultata može se konstatirati da je potrebn dodatno pružanje informacija. Na 3. pitanje: „**Da li smatraš da li ima potrebe za uvođenjem zasebnog predmeta: Zdravstveni odgoj?"**, 22 ispitanika su se izjasnili potvrdno (45,83%), 16 ispitanika su

dali odričan odgovor (33,33,%), a 10 ispitanika su neodlučni (20,83%). Odgovori su očekivani. Na 4. pitanje „**Kako maske koristiš?"**: 4 ispitanika koriste jednokratno maske (8,33%), 12 ispitanika (25,0%) višekratno koristi maske, a 32 ispitanika (66,66,%) koriste maske koje se mogu prati. Ovdje je bitan broj od 12 ispitanika koji višekratno koristi istu masku, neophodno je objasniti dodatno o važnosti pravilnog korištenja maske. Na 5. pitanje: **„Sredstva za dezinfekciju koristim"**: samo 6 ispitanika (12,5%) redovno koristi dezinfekcijska sredstva što se može konstatirati kao zabrinjavajuće, 15 ispitanika koristi dezinfekcijska sredstva kada moraju (31,25%), a 27 ispitanika (56,25%) ponekad. Na kraju istraživanja stavova i mišljenja ispitanika može se reći da je neophodna kurikularna izmjena po pitanju obogaćivanja nastavnih sadržaja kroz zdravstvenu edukaciju učenika.

U drugom mjesecu 2020. godine Xuyu Chen *et al*. su uradili istraživanje među učenicima osnovnih škola o higijeni ruku i nošenju maski tokom epidemije COVID-19 u Wuhanu (Kina). U istraživanju je sudjelovalo ukupno 9145 učenika iz 15 osnovnih škola. Na osnovu deskriptivne statistike došli su do sljedećih rezultata: 42,05% učenika osnovnih škola pokazalo je pozitivno ponašanje prilikom pranja ruku, dok je 51,60% imalo pozitivno ponašanje u nošenju maski. Edukacija o higijeni ruku i nošenju maski izuzetno su korisna u prevenciji zaraznih bolesti. Maske mogu filtrirati zrak koji ulazi u pluća i pokazati izvrstan učinak u epidemijama respiratornih zaraznih bolesti. Tokom izbijanja teškog akutnog respiratornog sindroma (SARS), pranje ruku i nošenje maski pokazali su se učinkovitima u sprečavanju širenja virusa [28].

Tablica 2. Anketiranje spremačica-djelatnica škole na održavanju školske higijene

1. Zaokružite Vašu starosna dob?	a) 20-35 godina		b) 35-50 godina		c) 50-65 godina	
	N	%	N	%	N	%
	0	0%	1	16,66,%	5	83,33%
2. Da li ste zadovoljni dobivenim informacijama o upotrebi higijenskih sredstava za rad za vrijeme pandemije COVID-19?	a) da		b) ne		c) djelomično	
	N	%	N	%	N	%
	0	0%	6	100%	0	0%

3. Novi način rada doveo je do pogoršanja Vašeg zdravlja:	a) promjene na koži		b) poteškoće u disanju		c) druge vrste bolova	
	N	%	N	%	N	%
	1	16,66%	2	33.33.%	3	50%
4. Navedite vrste od kojih higijenskih sredstava za rad imate strah?	Odgovori svih 6 anketiranih su slični, a odnose se na kemijska sredstva koja prvi put upotrebljavaju u svom radu.					
5. Da li smatrate da trebate dodatnu obuku o upotrebi higijenskih sredstava za rad?	a) da		b) ne		c) ne znam	
	N	%	N	%	N	%
	6	100%	0	0%	0	0%

Od 6 anketranih ispitanica koje su zadužene za higijenu škole, 5 spremačica su starosti od preko 50 godina u odnosu na samo jednu spremačicu koja ima ispod 50 godina starosti. Može se konstatirati da je nezadovoljavajući međugeneracijski odnos u godinama. Na pitanje 2: „**Da li ste zadovoljni dobivenim informacijama o upotrebi higijenskih sredstava za rad za vrijeme pandemije COVID-19?** Svih 6 spremačica je dalo negativan odgovor. Na pitanje 3: „**Novi način rada doveo je do pogoršanja Vašeg zdravlja:** 1 ispitanica ima problema sa kožom, kod 2 ispitanice se javio problem sa disanjem zbog jakih mirisa pojedinih dezinficijensa, a preostale 3 ispitanice su imale druge zdravstvene tegobe zbog starosnih godine. Na pitanje 4: „**Navedite vrste od kojih higijenskih sredstava za rad imate strah?"**, sve anketirane ispitanice su dale slične odgovore koji se odnose na kemijska sredstva koja po prvi puta koriste, tj. imaju nedoumice. Na pitanje 5: „**Da li smatrate da trebate dodatnu obuku o upotrebi higijenskih sredstava za rad?"**: svih 6 ispitanica se potvrdno izjasnilo. Spremačice, općenito rečeno imaju strah od novih kemijskih sredstava (Slika 2). Na osnovu obrađenih podataka i dobivenih rezultata može se konstatirati da nema značajnih statističkih razlika. Rezultati se mogu smatrati donekle i očekivanim s obzirom na epidemiološku situaciju u svijetu.

Slika 2. Konsultacija spremačice sa nastavnikom kemije i biologije

Toksikologija rada proučava štetne učinke tvari s kojima se radnici susreću na radnom mjestu. Zbog izloženosti toksičnim tvarima mogu se pojaviti štetni učinci na zdravlje radnika [17]. Masovna potrošnje antiseptika i dezinficijenasa u učestaloj primjeni u zraku, na kvakama i ljudskoj koži može izazvati alergijske reakcije i astmu, posebice kod djece, može uzrokovati pojavu superbakterija, mikroba otpornih na antibiotike, a u okolišu se te biocidne kemikalije nakupljaju, pretvaraju u kancerogene tvari i truju vodene organizme. Dezinficijensi se mogu povezati s pojavom bakterija koje su otporne na djelovanje antibiotika. Oni pripadaju skupini kemikalija čija godišnja svjetska proizvodnja iznosi više od milijun tona. U ljudskom organizmu i u otpadnim vodama stalna prisutnost kationskih dezinficijenasa potiče mnoge bakterije na razvoj obrambenih mehanizama, zbog čega one postaju neosjetljive na mnoge antibiotike. Antimikrobna rezistencija nastaje kada se mikrobi promijene i antimikrobna sredstva učine neučinkovitima. Ovaj fenomen potaknut je pretjeranom upotrebom i zlouporabom antimikrobnih sredstava kod ljudi i životinja. Stečena rezistencija predstavlja izmijenjeno ponašanje bakterije u odnosu na divlji fenotip. Izmijenjeni fenotip nastaje zbog genetskih promjena: mutacija na genima prirodno prisutnim u hromosomu [13, 29].

Osim bakterija, u ratu protiv biocidnih lijekova mogu pobijediti i virusi, gljivice i drugi paraziti. To je pošast koja se službeno naziva antimikrobnom rezistencijom. Zbog pandemije i povećane potrošnje dezinficijenasa spomenute će se procjene ostvariti mnogo ranije. To potvrđuju i nedavno objavljene studije, u kojima se otkriva akumulacija dezinficijenasa u zatvorenim prostorima, u okolišu i u ljudskoj krvi. Dok je zaraza koronavirusom prolaznoga karaktera, kemikalijama inducirana otpornost bakterija postaje stalna prijetnja. Štoviše, zbog uporabe

biocidnih sredstava antimikrobna otpornost bit će s vremenom sve veći i teži problem. Osim antimikrobne otpornosti koju uzrokuje česta uporaba antiseptika i dezinficijenasa, kemijska sterilizacija okoliša uzrokuje i poremećaje u prirodi. Kako bi se izbjegla potpuna panika, čini se da znanstvenici nerado upozoravaju na ekološku i zdravstvenu cijenu pokušaja da se živi u aseptičnom prostoru [29].

ZAKLJUČCI

Na osnovu anketiranih ispitanika mogu se donijeti zaključci:

- u učeničkoj popuaciji postoji strah od infekcije sa novim korona virusom;
- učenici su djelomično zadovoljni zdravstvenim temama kroz redovnu nastavu;
- većina učenika smatra da je potrebno uvođenje zasebnog nastavnog predmeta: Zdravstveni odgoj;
- učenici najviše koriste maske koje je moguće prati;
- zabrinjavujeće je da učenici vrlo malo koriste osobnu dezinfekciju;
- spremačice pripadaju starosnoj populaciji od preko 50 godina i imaju smanjenu radnu sposobnost;
- ispitanice nisu blagovremeno i u punini dobile informacije o izmjenjenom režimu održavanja školske higijene;
- ispitanice navode slična kemijska sredstva koja koriste za dezinfekciju-njima poprilično nepoznata;
- ispitanice su se izjasnile da trebaju dodatnu edukaciju u vrijeme pandemije COVID-19.

LITERATURA

1. Asaj, A., *Dezinfekcija*. Medicinska naklada, Zagreb, 2000.

2. Bitton G., *Wastewater Microbiology*, New Jersey, 2005.

3. Duraković S., Primjenjena mikrobiologija, Zagreb, 1996.

4. Friščić, V., *Osobna higijena–udžbenik za srednje medicinske škole*, Školska knjiga, Zagreb, 1970.

5. Puntarić, D., *et* Ropac, D., *Higijena i epidemiologija*, Medicinska naklada, Zagreb, 2017.

6. Springer, O., *Higijena*–udžbenik za strukovne škole, Profil, Zagreb, 1997.

7. Nikolić, M. *et al., Higijena sa zdravstvenim vaspitanjem..* Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd,1994.

8. McMichael, Celia «Water, Sanitation and Hygiene (WASH) in Schools in Low-Income Countries: A Review of Evidence of Impact». *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2019.

9. Kostović-Vranješ, V. i Ruščić, M., *Higijena*. Zagreb: Školska knjiga, d.d., 2009.

10. Malčić, I. *et* Ilić, R., *Pedijatrija sa zdravstvenom njegom djeteta*. Zagreb: Školska knjiga, d.d., 2008.

11. Prebeg, Ž., *Higijena i škola*, Zagreb: Školska knjiga, d.d., 1985.

1**2.** Ropac D, Puntarić D, *Epidemiologija*, Zagreb: Medicinska naklada; 2010.

13. Sofilić, T.*et* Makić, H., *Toksikologija*, Metalurški fakultet, Sisak, 2019.

14. Springer, O.P., *Higijen*a, Zagreb: PROFIL, 2007.

15. Springer, O., Higijena–udžbenik za strukovne škole, Profil, Zagreb, 1997.

16. Vančina, I., *Higijen*a. Zagreb: Andragoško učilište Zvonimir, 2009.

17. Valić F. *et al*., *Zdravstvena ekologija*, Medicinska naklada, Zagreb, 2001.

18. Winder, C., Stacey, N., *Ocucupational Toxicology*, A CRC Press Company Boca Raton, London-NewYork-Washington, D. C.. 2004.

19. World Health Organisation (WHO), "Water, Sanitation and Hygiene Standards for schools in Low-cost settings", 2009.

20. Volner, Z., *Opća medicinska mikrobiologija s epidemiologijom i imunologijom*, Zagreb, Školska knjiga, 2000.

21. Zaba, R.; Bukartyk-Rusek, B., "School hygiene in the past, present and future--in the opinion of the Inspector of Pediatrics and School Medicine and member of the European Society for Social Pediatrics, 2002., https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15002312/

22. Higijena i zdravlje, Osobna higijena, URL: https://www.hck.hr/UserDocsImages/publikacije/Letci/Letak%20-%20Osobna%20higijena%20-%20hr.pdf

24. Institut za zdravlje i sigurnost hrane, https://inz.ba/institut/sluzba-za-hemijsku-dijagnostiku/

25. Cleaning, Disinfection, and Hand Hygiene in Schools – a Toolkit for School Administrators https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/community/schools-childcare/clean-disinfect-hygiene.html

26. How To Clean and Disinfect Schools To Help Slow the Spread of Flu, https://www.cdc.gov/flu/ school/cleaning.htm

27. School Cleaning and Disinfecting Guidelines-King County, https://www.kingcounty.gov/depts/health/covid-19/schools childcare/~/media/depts/health/communicable-diseases/documents/C19/schools-toolkit/K-school-cleaning-disinfecting-guidelines.ashx

28. Xuyu, C., Li., R., Qing., L., Qikai., H., Xueing., D. *et* Xiaodong., T., Hand Hygiene, Mask-Wearing Behaviors and Its Associated Factors during the COVID-19 Epidemic:

A Cross-Sectional Study among Primary School Students in Wuhan, *MDPI Journals*, 2020.
https://www.mdpi.com/1660-4601/17/8/2893

29. Aimee K M., The Novel Coronavirus COVID-19 Outbreak: Global Implications for Antimicrobial Resistance, European Centre for Environment and Human Health, University of Exeter Medical School, Environment & Sustainability Institute,Penryn, Cornwall, United Kingdom, *Frontiers in Microbiology,* 2020. https://doi.org/10.3389/fmicb.2020.01020

Šefket Arslanagić, Daniela Zubović,

RAZNE ZANIMLJIVE ALGEBARSKE NEJEDNAKOSTI

U ovom članku ćemo dati više primjera raznih algebarskih nejednakosti. U pitanju su nejednakosti gdje se pojavljuju logaritamska i eksponencijalna funkcija, te teorija brojeva, a pri tome se koriste poznate nejednakosti između (brojnih) sredina, te diferencijalni i integralni račun za funkcije jedne promjenljive. Mišljenja smo da će sve ovo izloženo u ovom članka biti od velike koristi učenicima i studentima koji pokazuju veći interes za matematiku, kao i nastavnicima koji educiraju te mlade ljude.

Primjer 1. Koji od brojeva $log_{100}99$ i $log_{101}100$ je veći?

Rješenje 1: Imamo na osnovu nejednakosti između aritmetičke i geometrijske sredine za dva pozitivna broja:

$$\frac{log_{100}99}{log_{101}100}=log_{100}99\cdot log_{100}101<\left(\frac{log_{100}99+log_{100}101}{2}\right)^2=$$

$$\left(\frac{log_{100}99\cdot 101}{2}\right)^2=\left(\frac{log_{100}\left(100^2-1\right)}{2}\right)^2<\left(\frac{log_{100}100^2}{2}\right)^2=\left(\frac{2}{2}\right)^2=1,$$

a odavde:

$$log_{100}99<log_{101}100.$$

Rješenje 2. Posmatrajmo funkciju

$$f(x)=log_{x+1}x=\frac{log_e x}{log_e(x+1)}=\frac{ln x}{ln(x+1)};(x>0)\ .$$

Imamo sada:

$$f'(x)=\frac{\frac{1}{x}ln(x+1)-\frac{1}{x+1}ln x}{ln^2(x+1)}\ .$$

Za svako $x>0$ vrijede nejednakosti:

$$ln^2(x+1)>0$$

i

$$\frac{1}{x}ln(x+1)>\frac{1}{x+1}ln x\Leftrightarrow ln(x+1)^{x+1}>ln x^x\Leftrightarrow(x+1)^{x+1}>x^x\text{ , pa je:}$$

$$f'(x)>0\ ,$$

što znači da je funkcija f strogo rastuća. Dakle, za $x>0$ je:

$$log_{x+2}(x+1)>log_{x+1}x\text{ ,}$$

tj. specijalno za $x=99$:

$$log_{101}100>log_{100}99\ .$$

Napomena 1. Rješenje 2. je očigledno sadržajnije od rješenja 1. jer predstavlja generalizaciju date nejednakosti.

Primjer 2. Dokazati da za $n\geq 3;\ n\in$ ¥ vrijedi nejednakost:

$$\prod_{k=1}^{n}\binom{n}{k}<\left(\frac{2^n-2}{n-1}\right)^{n-1}\ .$$

Rješenje: Kako je $\prod_{k=1}^{n} a_k = a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n$ te:

$$\sum_{k=0}^{n} \binom{n}{k} = 2^n , \tag{1}$$

to dobijamo na osnovu nejednakosti između aritmetičke i geometrijske sredine i (1):

$$\prod_{k=1}^{n} \binom{n}{k} = \prod_{k=1}^{n-1} \binom{n}{k} < \left(\frac{1}{n-1} \sum_{k=1}^{n-1} \binom{n}{k} \right)^{n-1} =$$

$$= \left[\frac{1}{n-1} \left(\sum_{k=0}^{n} \binom{n}{k} - 2 \right) \right]^{n-1} = \left(\frac{1}{n-1} \left(2^n - 2 \right) \right)^{n-1} = \left(\frac{2^n - 2}{n-1} \right)^{n-1} ,$$

što je i trebalo dokazati.

Primjer 3. Dokazati da važi nejednakost:

$$\sum_{k=1}^{\infty} arctg \frac{1}{k^2} < \frac{\pi}{2} .$$

Rješenje: Koristit ćemo poznati trigonometrijsku nejednakost:

$$x < tgx; \quad x \in \left(0, \frac{\pi}{2} \right)$$

odnosno

$$\frac{1}{k^2} < tg \frac{1}{k^2}; \ \left(k \in ¥ \right)$$

a odavde

$$arctg \frac{1}{k^2} < \frac{1}{k^2} \ . \tag{2}$$

Sada dobijamo iz (2):

$$\sum_{k=1}^{\infty} arctg\frac{1}{k^2} = arctg\,1 + \sum_{k=2}^{\infty} arctg\frac{1}{k^2} <$$

$$< \frac{\pi}{4} + \sum_{k=2}^{\infty}\frac{1}{k^2} = \frac{\pi}{4} + \frac{1}{4} + \sum_{k=3}^{\infty}\frac{1}{k^2} < \frac{\pi}{4} + \frac{1}{4} + \sum_{k=3}^{\infty}\frac{1}{k(k-1)} =$$

$$= \frac{\pi}{4} + \frac{1}{4} + \sum_{k=3}^{\infty}\left(\frac{1}{k-1} - \frac{1}{k}\right) = \frac{\pi}{4} + \frac{1}{4} + \left(\frac{1}{2} - \frac{1}{3}\right) + \left(\frac{1}{3} - \frac{1}{4}\right) + \left(\frac{1}{4} - \frac{1}{5}\right) + \ldots =$$

$$= \frac{\pi}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{2} = \frac{\pi+3}{4} < \frac{\pi}{2} \left(\Leftrightarrow \pi > 3\right),$$

što je trebalo i dokazati.

Primjer 4. Dokazati da je $(x,y) = (-ln\,2, -ln\,2)$ jedini par realnih brojeva koji zadovoljava sistem jednačina:

$$\begin{cases} 1 - e^x \geq e^{-y-2ln\,2}, \\ 1 - e^y \geq e^{-x-2ln\,2}. \end{cases}$$

Rješenje: Imamo

$$1 - e^x \geq e^{-y-2ln\,2} \Leftrightarrow e^y \geq \frac{1}{4} + e^{x+y}\,, \tag{3}$$

$$1 - e^y \geq e^{-x-2ln\,2} \Leftrightarrow e^x \geq \frac{1}{4} + e^{x+y}\,. \tag{4}$$

Sada dobijamo iz (3) i (4):

$$\frac{e^x + e^y}{2} \geq \frac{\frac{1}{4} + e^{x+y} + \frac{1}{4} + e^{x+y}}{2} = \frac{1}{4} + e^{x+y},$$

a odavde

$$\left(e^x - \frac{1}{2}\right)\left(e^y - \frac{1}{2}\right) \leq 0\,. \tag{5}$$

Dalje imamo:

$$e^x \cdot e^y \geq \left(\frac{1}{4}+e^{x+y}\right)\left(\frac{1}{4}+e^{x+y}\right)$$

$$\Leftrightarrow \left(e^{x+y}+\frac{1}{4}\right)^2 \leq e^x \cdot e^y$$

$$\Leftrightarrow e^{2(x+y)}+\frac{1}{2}e^{x+y}+\frac{1}{16} \leq e^x \cdot e^y$$

$$\Leftrightarrow e^{2(x+y)}-\frac{1}{2}e^x \cdot e^y+\frac{1}{16} \leq 0$$

$$\Leftrightarrow \left(e^{x+y}-\frac{1}{4}\right)^2 \leq 0,$$

a odavde

$$e^{x+y}-\frac{1}{4}=0 \text{ , tj.}$$

$$e^{x+y}=\frac{1}{4}. \qquad (6)$$

Zbog (6) slijedi iz (3) i (4):

$$e^x \geq \frac{1}{2} \text{ i } e^y \geq \frac{1}{2},$$

odnosno nakon množenja ovih nejednakosti:

$$e^{x+y} \geq \frac{1}{4} \text{ .} \qquad (7)$$

Sada iz (6) i (7) slijedi:

$$e^x = e^y = \frac{1}{2},$$

a odavde

$$x=y=-\ln 2\text{ , q.e.d.}$$

Primjer 5. Ako je $x>0$, dokazati da važi nejednakost:

$$\frac{\left(2x+\lfloor x\rfloor\right)^2}{2\lfloor x\rfloor+\left(x+\{x\}\right)^2}+\frac{\left(2x+\{x\}\right)^2}{2\{x\}^2+\left(x+\lfloor x\rfloor\right)^2}\le 5\text{ ,}$$

gdje $\lfloor x\rfloor$ i $\{x\}$ znače cijeli, odnosno razlomljeni dio broja x .

Rješenje: Prvo ćemo dokazati da važi nejednakost:

$$\sum_{cyc}\frac{\left(2a+b+c\right)^2}{2a^2+\left(b+c\right)^2}\le 8;\ \left(a,b,c>0\right)\text{ .}\qquad(8)$$

Očigledno, gornja nejednakost je homogena te ne narušavajući opštost možemo uzeti da je $a+b+c=3$. Sada imamo:

$$\frac{\left(2a+b+c\right)^2}{2a^2+\left(b+c\right)^2}=\frac{\left(2a+3-a\right)^2}{2a^2+\left(3-a\right)^2}=\frac{a^2+6a+9}{3a^2-6a+9}=\frac{1}{3}\left(1+\frac{2\left(4a+3\right)}{2+\left(a-1\right)^2}\right)\le$$

$$\le\frac{1}{3}\left(1+2\cdot\frac{4a+3}{2}\right)=\frac{4a+4}{3},$$

a odavde

$$\sum_{cyc}\frac{\left(2a+b+c\right)^2}{2a^2+\left(b+c\right)^2}\le\frac{1}{3}\sum_{cyc}\left(4a+4\right)=\frac{4}{3}\left(a+b+c+3\right)=8\text{ ,}$$

a ovo je nejednakost (8) koju je trebalo dokazati.

Ako stavimo u (8) da je $a=x,\ b=\lfloor x\rfloor$ i $c=\{x\}$, vodeći računa da je $\lfloor x\rfloor+\{x\}=x$, tj. $b+c=a$, dobijamo datu nejednakost.

Primjer 6. Koji od brojeva e^{π} i π^{e} je veći? (Odgovori na ovo pitanje bez upotrebe računara).

Rješenje: Razmatrat ćemo funkciju:

$$f(x)=\frac{x}{\ln x};\ (x>0).$$

Imamo

$$f'(x)=\frac{\ln x-1}{\ln^2 x},$$

te

$$f'(x)>0\Rightarrow \ln x-1>0\Rightarrow \ln x>1\Rightarrow x>e.$$

Funkcija f je monotono rastuća u intervalu $x\in(e,+\infty)$. Sada slijedi (zbog $0<e<\pi$):

$$\frac{e}{\ln e}<\frac{\pi}{\ln \pi}$$

$$\Rightarrow e\ln \pi<\pi \ln e$$

$$\Rightarrow \ln \pi^{e}<\ln e^{\pi}$$

$$\Rightarrow e^{\pi}>\pi^{e}.$$

Primjer 7. Ako je $x>0$ i $y>0$, dokazati da tada važi nejednakost:

$$x^{y}+y^{x}>1. \qquad (9)$$

Rješenje: Očigledno data nejednakost (9) vrijedi ako je $x\geq 1$ ili $y\geq 1$. Dokazaćemo da (9) vrijedi i za $0<x<1$ i $0<y<1$.

Stavimo da je:

$$f(y)=x^y+y^x-1 \ ; \ (x\in(0,1),\ y\in(0,1)).$$

Slijedi

$$f(0)=0,\ f(1)=x>0\text{, te:}$$

$$f'(y)=x^y\ln x+xy^{x-1}.$$

Pretpostavimo da data nejednakost (9) nije tačna; zaključujemo da tada postoji $y\in(0,1)$, tako da je:

$$f'(y)=0 \text{ i } f(y)\le 0\text{, tj.}$$

$$x^y\ln x+xy^{x-1}=0 \quad \text{i} \quad x^y+y^x-1\le 0\ ;\ x\in(0,1). \tag{10}$$

Iz (10) slijedi:

$$1-y\cdot\frac{\ln x}{x}-x^{-y}\le 0;\ x\in(0,1). \tag{11}$$

Dokazat ćemo da ova nejednakost ne može vrijediti za neko $x\in(0,1)$ i $y\in(0,1)$. Ako je

$$g(y)=1-y\cdot\frac{\ln x}{x}-x^{-y}\ ,$$

tada je

$$g'(y)=\ln x\left(x^{-y}-\frac{1}{x}\right)$$

$$g''(y)=-x^{-y}(\ln x)^2.$$

Kako je $x\in(0,1)$, zaključujemo da je: $g''(y)<0$; $g'(y)>g'(1)=0$; $g(y)>g(0)=0$.

Odavde, ova kontradikcija nejdnakosti (11) dokazuje da je nejednakost (9) tačna i za $x,y\in(0,1)$.

Dat ćemo još dva kraća dokaza nejednakosti (9) ako je $0<x,y<1$.

Dokaz 1: Uvest ćemo smjenu:

$$x=\frac{1}{1+u},\ y=\frac{1}{1+v};\ (u,v>0).$$

Prvo ćemo dokazati da važi nejednakost:

$$(1+u)^y<1+uy;\ (0<y<1). \tag{12}$$

Posmatraćemo funkciju:

$$f(u)=1+uy-(1+u)^y\ .$$

Imamo

$$f'(u)=y-y(1+u)^{y-1}=y\left[1-\frac{1}{(1+u)^{1-y}}\right]>0,$$

što znači da je funkcija f monotono rastuća. Kako je $f(0)=0$, to je $f(1)>0$, odnosno:

$$1+uy-(1+u)^y>0\text{, tj.}$$

$$(1+u)^y<1+uy\text{, q.e.d.}$$

Sada slijedi na osnovu nejednakosti (12):

$$x^y=\frac{1}{(1+u)^y}>\frac{1}{1+uy}=\frac{1}{1+u\cdot\frac{1}{1+v}}=\frac{1+v}{1+u+v},$$

te analogno:

$$y^x = \frac{1+u}{1+u+v} \ ,$$

a odavde

$$x^y + y^x = \frac{1+v}{1+u+v} + \frac{1+u}{1+u+v} = 1 + \frac{1}{u+v+1} > 1 \text{ , tj.}$$

$$x^y + y^x > 1 \text{ , q.e.d.}$$

Dokaz 2. Najprije ćemo dokazati da važi nejednakost:

$$a^b \geq \frac{a}{a+b-ab}; \ a,b \in (0,1) \ . \tag{13}$$

Na osnovu Bernulijeve nejednakosti imamo:

$$a^{1-b} = (1+a-1)^{1-b} \leq 1 + (a-1)(1-b) = a+b-ab \ ,$$

a odavde:

$$a^b \geq \frac{a}{a+b-ab} \text{ , q.e.d.}$$

Stavljajući u (13) da je $a = x, b = y$ odnosno, $b = x$, $a = y$ gdje $(a,b) \in (0,1)$ dobijamo nejednakosti:

$$x^y \geq \frac{x}{x+y-xy}$$

i

$$y^x \geq \frac{y}{x+y-xy} \ .$$

Nakon sabiranja ovih nejednakosti, dobijamo:

$$x^y + y^x \geq \frac{x}{x+y-xy} + \frac{y}{+x+y-xy} = \frac{x+y}{x+y-xy} > \frac{x+y}{x+y} = 1 \text{, tj.}$$

$$x^y + y^x > 1 \text{, q.e.d.}$$

Primjer 8. Dokazati da važi nejednakost:

$$\frac{m}{n} < \sqrt{2}\left(1 - \frac{1}{4n^2}\right),$$

gdje je $\frac{m}{n} < \sqrt{2};\ (m,n \in ¥)$.

Rješenje: Imamo nejednakost:

$$\sqrt{2} - \frac{m}{n} = \frac{\sqrt{2}n - m}{n} = \frac{2n^2 - m^2}{n\left(\sqrt{2}n + m\right)} \geq \frac{1}{n\left(\sqrt{2}n + m\right)} \ ,$$

jer je $\frac{m}{n} < \sqrt{2}$, odnosno $2n^2 - m^2 > 0$, tj. $2n^2 - m^2 > 1$ jer važi $m,n \in ¥$.

S druge strane, zbog date nejednakosti $\frac{m}{n} < \sqrt{2}$ slijedi $m < \sqrt{2}n$, te:

$$\sqrt{2} - \frac{m}{n} \geq \frac{1}{n\left(\sqrt{2}n + m\right)} > \frac{1}{n\left(\sqrt{2}m + \sqrt{2}n\right)} = \frac{1}{2\sqrt{2}n^2} \text{, tj.}$$

$$\sqrt{2} - \frac{m}{n} > \frac{1}{2\sqrt{2}n^2}$$

ili

$$\frac{m}{n} < \sqrt{2} - \frac{1}{2\sqrt{2}n^2} \text{, tj.}$$

$$\frac{m}{n} < \sqrt{2}\left(1 - \frac{1}{4n^2}\right) \text{, q.e.d.}$$

Primjer 9. Dokazati da važi nejednakost:

$$\frac{1}{n+1}+\frac{1}{n+2}+\ldots+\frac{1}{3n}<\ln 3;\ (n\in\mathbb{N}).$$

Rješenje: Zbog nejednakosti:

$$\frac{1}{n+k}<\frac{1}{x};\ x\in(n+k-1,n+k),$$

imamo nejednakost:

$$\int_{n+k-1}^{n+k}\frac{1}{n+k}dx<\int_{n+k-1}^{n+k}\frac{1}{x}dx;\ (k=1,2,\ldots,2n)$$

$$\Leftrightarrow\frac{1}{n+1}+\frac{1}{n+2}+\ldots+\frac{1}{3n}<\int_{n}^{n+1}\frac{1}{x}dx+\int_{n+1}^{n+2}\frac{1}{x}dx+\ldots+\int_{3n-1}^{3n}\frac{1}{x}dx$$

$$\Leftrightarrow\frac{1}{n+1}+\frac{1}{n+2}+\ldots+\frac{1}{3n}<\int_{n}^{3n}\frac{1}{x}dx$$

$$\Leftrightarrow\frac{1}{n+1}+\frac{1}{n+2}+\ldots+\frac{1}{3n}<(\ln x)\Big|_{n}^{3n}=\ln 3,\ \text{q.e.d.}$$

Primjer 10. Ako je $0<y<x$, dokazati da važi nejednakost:

$$\frac{x+y}{2}>\frac{x-y}{\ln x-\ln y}\ . \tag{14}$$

Rješenje: Koristit ćemo nejednakost:

$$\frac{1}{2t}>\frac{2}{(1+t)^2};\ (t>1) \tag{15}$$

$$\Leftrightarrow(t+1)^2>4t$$

$$\Leftrightarrow t^2-2t+1>0$$

$$\Leftrightarrow (t-1)^2>0\,,$$

što je tačno.

Iz nejednakosti (15) slijedi:

$$\frac{1}{2}\int_1^{\frac{x}{y}}\frac{1}{t}dt>2\int_1^{\frac{x}{y}}\frac{1}{(1+t)^2}dt$$

$$\Leftrightarrow \frac{1}{2}(\ln t)\Big|_1^{\frac{x}{y}}>2\left(-\frac{1}{1+t}\right)\Big|_1^{\frac{x}{y}}$$

$$\Leftrightarrow \frac{1}{2}\ln\frac{x}{y}>-2\left(\frac{1}{1+\frac{x}{y}}-\frac{1}{2}\right)$$

$$\Leftrightarrow \frac{1}{2}(\ln x-\ln y)>\frac{-2y}{x+y}+1$$

$$\Leftrightarrow \frac{1}{2}(\ln x-\ln y)>\frac{x-y}{x+y}$$

$$\Leftrightarrow \frac{x+y}{2}>\frac{x-y}{\ln x-\ln y}\,,$$

a ovo je nejednakost (14) koju je trebalo dokazati.

LITERATURA

[1] **Arslanagić, Š.** *Matematika za nadarene*, Bosanska riječ, Sarajevo, 2005.

[2] **Bencze, M., Arslanagić**, **Š.** *A Mathematical Problem Book*, Grafičar promet d.o.o., Sarajevo, 2008.

[3] **Mitrinović**, **D.S.** *Analitičke nejednakosti*, Građevinska knjiga, Beograd, 1970.

[4] **Pečarić**, **J.** *Nejednakosti*, Mala matematička biblioteka, 6, Hrvatsko matematičko društvo, Element, Zagreb, 1996.

[5] **Sedrakjan, N.M., Avojan**, **A.M.** *Neravenstva. Metodi dokazateljstva*, Fizmatlit, Nauka, Moskva, 2002.

POGLEDI I MIŠLJENJA

Mersiha Kolčaković

Prepoznavanje darovitosti i unapređenje načina rada sa darovitom djecom u vrtiću

Sažetak

Smatramo da je predškolski period ključan za podsticanje razvoja svih postojećih potencijala kod djece, a pravilna detekcija i višestruka stimulacija mogu intenzivnije razviti i iskazati darovitost djeteta najbolje upravo u predškolskom periodu razvoja. U tome presudnu ulogu ima porodica, ali i odgojno-obrazovne ustanove u kojima djeca provode veliki dio vremena. Stoga je veoma značajna uloga pedagoga kao stručnog saradnika u odgojno-obrazovnoj ustanovi za pravilnu detekciju darovite djece, te osmišljavanje, vođenje i interpretiranje načina i efekata rada sa njima.

Tema ovog stručnog rada je prepoznavanje darovitosti u vrtiću, pogled na pedagošku praksu i načine rada sa potencijalno darovitom djecom u nekim predškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo. U radu je kratko prikazan teorijski okvir, neophodan za razumijevanje teme i pojma darovitosti, kao i drugi srodni pojmovi i definicije. Kako bismo utvrdili kako se radi prepoznavanje darovite djece u jednom od vrtića na području Kantona Sarajevo,identifikovan i praćen je potencijalno daroviti četverogodišnjak V.Z. iz Sarajeva kroz studiju slučaja.

Ključni pojmovi: *darovitost, potencijalno darovito dijete, vrtić*

Apstract

We believe that the preschool period is key to encouraging the development of all existing potentials in children, and proper detection and multiple stimulation can develop more intensively and express the child's talent best in the preschool development period. The crucial role

in this is played by the family, but also by the educational institutions in which children spend a large part of their time. Therefore, the role of the pedagogue as a professional associate in the educational institution for the proper detection of gifted children, and the design, guidance and interpretation of ways and effects of working with them is very important.

The topic of this professional paper is the recognition of giftedness in kindergarten, a look at pedagogical practice and ways of working with potentially gifted children in some preschool institutions in the Sarajevo Canton. The paper briefly presents the theoretical framework, necessary for understanding the topic and the concept of giftedness, as well as other related concepts and definitions. In order to determine how to identify gifted children in one of the kindergartens in the Sarajevo Canton, a potentially gifted four-year-old V.Z. was identified and monitored. from Sarajevo through a case study.

Key words: *giftedness, potentially gifted child, kindergarten.*

Uvod

Različiti su stavovi o darovitoj djeci, a kao posljedica toga je egzistiranje tih pojmova u stereotipe kao što su: biti darovit znači biti čudan, socijalno neadekvatan, loše adaptiran. Takve stavove često ne možemo izbjeći ni u školama. Jedna od sastavnica darovitosti je kreativnost koja kao mentalni proces omogućava stvaranje novih, neobičnih, jedinstvenih ideja ili produkata ili prerađivanjem i primjenjivanjem već postojećih na nov način.

Istraživanja su pokazala da ljudi oko pedeset posto svojih sposobnosti za učenje razvijaju tokom prve četiri godine, a ostalih trideset posto prije navršene osme godine (Dryden i Vos, 2001). Procjenjuje se da se do djetetove pete godine razvije devedeset posto moždanih stanica (George, 2001). Tako, naprimjer, "mozak djeteta će izgubiti sposobnost da govori jezike čije glasove ne čuje" (Koutlak, 1996; prema Dryden i Voss, 2001). Slično se događa i s ostalim sposobnostima. Ukoliko se optimalno ne podstiču i ne upotrebljavaju izgubit će se ili se neće razviti do mogućih granica. Robert Koutlak (1996) također navodi da se mozak ponaša kao "superspužva" koja najbolje upija od rođenja do otprilike dvanaeste godine. Tokom tog razdoblja, a naročito u prve tri godine, uspostavljaju se temelji za mišljenje, govor, vid, sposobnosti, dispozicije i ostale karakteristike. „Nakon toga se prozori zatvaraju i veći dio temeljne arhitekture mozga je dovršen"(Koutlak, 1996; prema Dryden i Vos, 2001, str. 266).

Neki autori (Golton, Terman, Renzuli, Tanenbaum, Feldhuzen) smatraju da je darovitost bilo koji oblik iznadprosječnog funkcioniranja, dok drugi (Gardner, Sternberg) ističu da se pod tim podrazumijevaju: visoke (opće i/ili specifične) sposobnosti (posebno inteligencija), kreativnost i specifične osobine ličnosti (posebno motivacija). Danas su djeca izložena većem broju sadržaja i oblika izražavanja kreativnosti kroz dječije vrtiće, igraonice, poticajnu okolinu u vlastitom domu omogućavajući djetetu brže i lakše usvajanje znanja i vještina. Darovita djeca zahtijevaju dodatnu pažnju roditelja, odgajatelja i stručnjaka koji je trebaju znati na vrijeme uočiti, prepoznati, identificirati. Ovim stručnim radom naglašava se obaveza svake predškolske ustanove da se pronađu pristupi koji će omogućiti da djeca zadovolje svoje specifične potrebe, jer darovitost nije samo djetetov dar, nego je dar i njegovoj okolini, ali isto tako i obaveza toj istoj okolini. U nastavku rada detaljnije je objašnjen fenomen darovitosti sa posebnim naglaskom na Gardnerovu teoriju, metode i postupci koji su nam pomogli u prepoznavanju i identifikaciji potencijalno darovitog djeteta, uz detaljan prikaz opisa studije slučaja.

1. Fenomen darovitosti

Darovitost primjećena kod djece trebalo bi u što ranijoj dobi poticati, osiguravajući djeci širok opseg iskustava, te uvjete za razvoj vještina, stavova i znanja kojima će upotpunjavati svoju ličnost i dalje razvijati darovitost. Gotovo svako dijete predškolske dobi treba tretirati kao potencijal i osigurati mu odgoj i obrazovanje koji će maksimalno poticati razvoj njegovih potencijala.

U odgojno-obrazovnom radu sa odgojnom skupinom i realizaciji radionica primjetno je da neka djeca znatno manje zahtijevaju pomoć i intervenciju od ostalih svojih vršnjaka. Možemo zaključiti da ih karakteriše minimum strukturirane podrške, sposobnosti da samostalno otkrivaju i pronalaze rješenja, nove puteve razumijevanja i imaju veliku potrebu za ovladavanjem područja konstruktivnih igara i slagalica u jako kratkom periodu, po čemu se razlikuju od djece koja su samo jako marljiva i trude se.

Daroviti imaju snažnu unutarnju motivaciju za ovladavanjem i osmišljavanjem područja u kojem pokazuju napredan razvoj. Očituje ih vrlo intenzivan, gotovo opsesivan interes, sposobnost snažnog usredotočenja, strast i zanos u ovladavanju specifičnim područjem.

S obzirom da smo ovim istraživanjem željeli utvrditi koliko ima i kako se postupa sa darovitom djecom, u vrtiću koje je bilo predmet opserviranja, je uočeno da ima dosta živahne, aktivne, bistre djece, koja nakon ulaganja vremena u ovladavanje određenim područjem, mogu također impresionirati svojim postignućem. Međutim, kako nam je pojašnjeno

takva djeca nisu rano sazrela. Oni ne uče iznimno bržim tempom i s posebnom lahkoćom. U radu sa njima, da bi napredovali i uspješno ovladali aktivnošću, zahtijevaju stalnu potporu, pomoć, instrukcije i ohrabrenje. Takvu djecu odlikuje i nemogućnost da samostalno dolaze do otkrića u području svoga interesa, ne otkrivaju nove puteve rješavanja problema, niti očituju unutarnju "strast" za ovladavanjem nekim područjem. Unatoč svom trudu, ono nikada ne doseže onu razinu postignuća u nekom području koje darovito dijete postiže s očito manje truda (Cvetković – Lay, 1995), tako da smo na kraju svoje istraživanje započeli sa jednim dječakom koji je prepoznat kao mogući primjer darovitog predškolca.

1.1. Teorija višestrukih inteligencija, Hauard Gardner

Kako bismo najbolje predstavili istraživački rad, koristili smo Gardnerovu teoriju (Altaras, 2006). Gardner smatra da ne postoji samo jedan način da neko bude izuzetan u nečemu, već da svakog od nas čini niz različitih sposobnosti koje se mogu svrstati u različite oblasti. Širok raspon sposobnosti koje čovjek ima Gardner je uspio odrediti pomoću grupiranja ljudskih sposobnosti u devet širokoobuhvatnih kategorija ili inteligencija: *verbalno - lingvističku, logičko - matematičku, vizualno - spacijalnu, muzičko - ritmičku, tjelesno - kinestetičku, intrapersonalnu i interpersonalnu inteligenciju, naturalističku i egzistencijalističku inteligenciju*.

Vizualno – spacijalna inteligencija iskazuje se kroz sposobnost snalaženja u prostoru, te stvaranje i transformaciju prostornih predodžbi. Dobar pokazatelj veće razvijenosti ove vrste inteligencije kod djece je lahkoća snalaženja i rješavanja problema u prostoru, kreiranje i građenje objekata u prostoru, kreiranje i građenje objekata od kockica i sličnog građevinskog materijala.

Likovni talent se ne pojavljuje često u predškolskom razdoblju. Likovno darovita djeca faze likovnog razvoja (faza šaranja, faza slučajne reprezentacije, faza pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža, faza nastanka jednostavnih slika) prolaze mnogo brže od prosječne djece. Glavni pokazatelj likovne darovitosti jest sposobnost djeteta da proizvede prepoznatljive oblike najmanje godinu dana prije svojih vršnjaka. Tako likovno darovita djeca već u dobi od dvije godine mogu nacrtati krug koji predstavlja jabuku, a također i bazičnu crtu na kojoj jabuka stoji.

Muzičko ritmička inteligencija iskazuje se kroz smisao za ritam i muziku. Zapažaju različite zvukove u okolini, imaju sposobnost raspoznavanja ritma, pa i određene teme u muzici, te dijelova melodije. Bolje pjevaju od ostale djece i kvalitetnije se ritmički i muzički izražavaju na udaraljkama ili muzičkim instrumentima.

Verbalno – lingvistička inteligencija iskazuje se kroz bogat rječnik i brzu i laku manipulaciju verbalnim simbolima, riječima. Izraženu sposobnost u ovom području imaju djeca čiji je rječnik bogatiji od rječnika njihovih vršnjaka te ona koja su sposobna ispričati, prepričati bogatu i cjelovitu priču ili događaj, s brojnim iskustvenim detaljima.

Intrapersonalna inteligencija iskazuje se u boljem razumijevanju sebe i svojih potreba. Djeca s razvijenom ovom vrstom inteligencije daleko bolje razumiju ne samo svoje potrebe već i svoje sposobnosti, osobine ličnosti, čuvstva i sl. Oni iskazuju veliku upornost u onome čime se bave. Jednostavno, imaju izraženu svijest o sebi.

Interpersonalna inteligencija se iskazuje u boljem razumijevanju drugih ljudi i njihovih potreba. Djeca s izraženom interpersonalnom inteligencijom često su vođe i organizatori u grupi, osjetljiva su za potrebe i osjećaje drugih, pomažu u rješavanju sukoba, lako započinju igru s drugima, dobro se slažu s drugom djecom i među njima su omiljena.

Gardner smatra da svako ima jedinstvenu mješavinu svih ovih inteligencija, s tim da se pojedine javljaju različitim intenzitetom. Ako se kod pojedinca neka od ovih inteligencija javi u značajno većem intenzitetu, on će biti darovit u tom području. On ne pravi razliku između pojmova inteligencija i darovitost, već ih poistovjećuje, određujući darovitost kao domenospecifičnu, odnosno kao pojavu ranog ili ranije razvijenog biopsihološkog potencijala u domenima neke kulture (Altaras, 2006).

Iz svega navedenog možemo zaključiti da se Gardnerova struktura intelekta ne ograničava samo na kognitivnu sferu i potencijal, već uvažava i druge segmente kao što je psihomotorno, afektivno i socijalizacijsko. To ide u prilog našem istraživanju, spoznajama koje imaju aplikativnu moć za identifikaciju našeg slučaja, darovitog dječaka.

2. Prepoznavanje i identifikacija darovite djece

Darovitost nije rezultat jedne karakteristike već kombinacije osobina, ona se javlja u različitim područjima i može biti manifestirana u obliku produktivno-kreativne aktivnosti ili kao potencijalna/latentna (Čudina, Obradović, 1991).

Čudina-Obradović (1990) smatra da je rano prepoznavanje znakova darovitosti najznačajnija početna stepenica u podršci darovitosti, koja uključuje opažanje, prepoznavanje znakova darovitosti i njenu identifikaciju. „U odgojno-obrazovnoj praksi darovita su ona djeca koja su od strane profesionalnih osoba identificirana kao djeca koja imaju natprosječne sposobnosti i koja su izrazito uspješna u jednom ili više područja" (Čudina-Obradović, 1990:92). Jedan od tih stručnjaka je **odgajatelj** koji najčešće prvi primjeti znakove navedene u kontrolnim listama i započinje dijalog s roditeljima i stručnim saradnicima u vrtiću. To ga označava kao značajan faktor u identifikaciji darovitih. Opasnosti

koje proizlaze iz identifikacije, osobito u ranoj dobi, prepoznaju se kroz forsiranje i etiketiranje. Obje pojave imaju negativne posljedice za dijete. Također, postoji opasnost i od neprepoznavanja. To se posebno odnosi na djecu s problemima u ponašanju, povučenu i tihu djecu, djecu koja znaju odgovore na sva pitanja, djecu iz obitelji s niskim socioekonomskim i obrazovnim statusom te skromnijim roditeljskim ambicijama, djecu s razvojnim nedostatkom, djecu koja dolaze iz drugih kultura.

Znakovi koji nam mogu ukazati na prisustvo darovitosti najlakše se mogu uočiti u ponašanju djeteta. Tokom rada u ovom vrtiću na kraju je fokus našeg promatranja usmjeren ka dječaku koji se izdvajao na osnovu njegove potencijalne darovitosti koju su činile izraženije opće ***intelektualne i specifične sposobnosti***. To se ogledalo u izrazitoj znatiželji, radoznalosti, lakom izražavanju svojih misli i želja. Također, imao je bogat rječnik u odnosu na vršnjake iz svoje odgojne skupine, dobro pamti, razumijeva, poznaje sva slova. U odnosu na drugu djecu i ujedno ono što oslikava njegovu darovitost su smislenija pitanja, opsežniji odgovori, brzo usvajanje novih i neobičnih pojmova. S druge strane prisutna je i dosada, te različiti oblici nediscipline kao reakcija na dosadu ili posljedica velike znatiželje, o kojoj ćemo detaljnije govoriti u rezultatima, opisu i analizi našeg slučaja.

Prema Čudina Obradović (1991) darovit je onaj pojedinac koji uz razvijene opće intelektualne sposobnosti ima naročito visoke sposobnosti za jedno specifično područje, za čije ovladavanje pokazuje izvanrednu motivaciju, predanost, a što nailazi na razumijevanje, potporu i aktivni angažman obitelji i šire društvene zajednice. Pri tome se najveći značaj pridaje ***specifičnoj motivaciji*** za rad. Kod dječaka V.Z. ona se iskazuje u izričitoj usmjerenosti prema cilju u aktivnostima u kojima je uključen, kao i u iznimnoj radnoj energiji.

Od postignuća, koja se smatraju glavnim pokazateljem darovitosti, ne očekuje se samo da budu visoko iznad prosjeka, nego da predstavljaju i **kreativan doprinos** u području i aktivnostima kojima se bavimo, jer prema Čudina Obradović (1991) darovitost istodobno uključuje produktivnost i kreativnost.

3. Metode i postupci istraživanja

U skladu s tim i odabirom identifikacijskog pristupa darovitim, autora Korena, postavljen je predmet istraživanja u ovom radu: **„Prepoznavanje darovitosti i unapređenje načina rada sa darovitom djecom u vrtiću".**

Cilj je bio istražiti i analizirati indikatore darovitosti četverogodišnjeg dječaka V.Z. identificiranog kao potencijalno darovitog uz prikaze manifestacije njegove darovitosti.

Formulisanjem istraživačkih pitanja željeli smo utvrditi u kojim je oblastima četverogodišnji dječak darovit:

- Da li se nadarenost ističe u području općih intelektualnih sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području stvaralačkih (kreativih) sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području socijalnih i rukovodećih sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području umjetničkih sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području psihomotornih sposobnosti?
- Koji su izazovi pri procesu identifikacije nadarenosti djece?

Od metoda istraživanja smo s obzirom da je sama tema istraživanja Identifikacija potencijalno darovitog djeteta predškolske dobi, tražili vrstu istraživanja kakva je studija slučaja, te smo se i usmjerili na nju.

U ovom radu slučaj studije je jedinka, četverogodišnji dječak, osoba koja se pratila, analizirala, opisivala, prikupljali podaci o životopisu, bogatstvu događaja koji se usko vezuju za predmet proučavanja, a to je darovitost. Studija slučaja se primjenjivala u zbirnom pregledu podataka dobivenih skalama procjene roditelja, odgajatelja. U konačnici imala je za cilj detaljniji uvid u područje darovitosti djeteta.

S obzirom da smo se za teorijski okvir koji će nam pomoći u što boljem predstavljanju našeg slučaja odlučili za Gardnerovu teoriju, time smo ujedno odredili i metodološke dimenzije koje su nam pomogle u prikupljanju informacija o indikatorima identifikacije četverogodišnjeg darovitog dječaka. Gardnerova višestruka teorija inteligencije, ujedno je i višestruka teorija darovitosti, jer on poistovjećuje inteligenciju sa darovitosti.

Kako je izbor za studiju slučaja dijete predškolske dobi, time smo na neki način bili i ograničeni u primjeni pojedinih metoda i tehnika u prikupljanju podataka. To znači da do indikatora koji nam daju sveobuhvatniju sliku identifikacije potencijalno darovitog djeteta trebamo prikupiti informacije sa različitih aspekata, uglova, što u metodologiji znači primjena triangulacije. Za identifikaciju darovitog djeteta važni faktori koje smo uzeli u obzir su uloga roditelja, odgajatelja, vršnjaka.

Intervju – u ovom slučaju intervjuiranje koristili smo sa roditeljima dječaka V.Z., sa odgajateljima predškolske ustanove koju pohađa V.Z., ali od vršnjaka i ne baš. U tom smislu kao dopunu našem istraživačkom postupku primjenili smo promatranje ponašanja, međusobnog djelovanja dječaka V.Z. sa ostalim vršnjacima.

Metoda promatranja – glavno obilježje ove metode jeste aktivno uključivanje istraživača u društvenu grupu i njenu problemsku situaciju koja je objekat istraživanja. Odvija se u stvarnom životu, tj. u prirodnim uvjetima (Halmi, 2005:328). Također, promatranjem smo dobili uvid u njegovu interakciju sa vršnjacima, odgajateljima, formulacije rečenica

koje koristi, te načine na koji rješava prepreke. Metoda promatranja u ulozi sudionika-promatrača. Odgajateljima i roditeljima je bila poznata uloga istraživača, sa naglaskom na preuzimanje uloge sudionika u odgojnom procesu. U takvoj relaciji istraživanje je imalo formu deskriptivne studije slučaja, s ciljem da se ti rezultati istraživanja praktično okrenu poboljšanju odgojno-obrazovne prakse (iznutra).

Metoda teorijske analize – metoda istraživanja medijskog materijala, različitih dokumenata, slovnih, zvučnih ili slikovnih zapisa i drugih oblika usmenog ili pismenog opštenja među ljudima.

U okviru identifikacijskog modela Ivana Korena krije se metoda procjene. **Smatra se da je** osnovna karakteristika svih metoda procjenjivanja da se pomoću njih izravno utvrđuju određene osobine i da je pritom instrument tog određivanja čovjek (Koren, 1989:23).

Prema ovom određenju procjene podliježu subjektivnim greškama koje se mogu prevazići jasnim definisanjem osobina. Metoda procjene zahtijeva (zbog veće objektivnosti) uključivanje više procjenjivača. Ova metoda je primijenjena sa roditeljima i odgajateljima kako bi se stekao uvid u razvoj sposobnosti nadarenog djeteta.

Od tehnika u ovom istraživanju je korišteno: Polustruktuiran intervju sa pitanjima otvorenog tipa, sudjelujuće promatranje, dokumentacije i evidencije, te analiza stručne literature.

Od instrumenata korišteni su: Protokol/podsjetnik intervjua sa pitanjima otvorenog tipa i protokol promatranja – koji je sadržavao 18 karakteristika i pojavnih oblika darovitosti. Tu su bilježene sve ključne, reprezentativne tačke definirane kao nekim od indikatora za identifikaciju darovitosti dječaka V.Z.

Istraživački instrumenti prema identifikacijskom modelu Korena u ovom istraživanju su bili:

Skale procjene za: Roditelje – upitnik za roditelje – PRONAD – R, uz napomenu da će upitnik biti revidiran, prilagođen predškolskoj dobi. Odgajatelje – ljestvice procjene - PROFNAD, uz napomenu da će ljestvica biti revidirana.

Skala procjene za nastavnike sastavljena je da pomogne u određivanju komponentne strukture (profila) darovitosti djeteta. Pomoću ovog instrumenta ćemo utvrditi područja/kategorije darovitosti i analizirati profil darovitog djeteta.

Skala procjene za roditelje je sastavljena od dvadeset jedan ajtem sa tri moguća odgovora: DA, NE, NISAM SIGURAN. Istraživačka svrha ovog instrumenta je bolje upoznavanje roditelja sa razvojnim osobinama njihovog djeteta. Neka pitanja se odnose na rani dječiji razvoj i predškolsko doba, kao i na ponašanje u bližoj prošlosti i sadašnjosti.

3.1.Studija slučaja potencijalno darovitog dječaka V.Z.

U istraživanjima odnosa sposobnosti, veličine obitelji i reda rađanja, utvrđeno je da prvorođena djeca imaju bolje rezultate na testovima inteligencije i postignuća. I u našem slučaju istraživani je četverogodišnji dječak V.Z., prvorođeno dijete u obitelji sa dvoje djece, djevojčicom i dječakom. Živi sa oba roditelja koji su visoko obrazovani i zaposleni. Pohađa predškolsku ustanovu od svoje prve godine rođenja. Trenira tekvando, pohađa i muzičku školu gdje svira triangl i ksilofon.

Znaci djetetova ubrzana razvoja zapažaju se vrlo rano. U predškolskom razdoblju moguće je prepoznati, identificirati te na različite načine poticati djetetove visoke kognitivne potencijale. Već smo ranije istakli roditelje kao najvažnije faktore u identifikaciji darovitog djeteta. Roditelji su prvi koji uočavaju da je njihovo dijete drugačije, a to je uočila i mama dječaka V.Z.. Ističe da je kao beba bio upadljivo živahan i tjelesno se brže razvijao, vrlo rano je progovorio i uspostavio kontakt sa okolinom, sposoban da se orijentira u prostoru. Također majka navodi da je rano osposobljen da se samostalno brine o sebi, da se umiva, obuva, oblači, hrani.

Kako sama navodi, počeci i prihvaćanje da je baš ona majka darovitog djeteta nisu bili nimalo lagani. Nije željela da joj dijete bude etiketirano od strane stručnjaka i bila je pomalo skeptična prema ideji posebnog tretmana za njeno dijete.

"Prve godine života s mojim darovitim djetetom bilo je iskustvo kao nijedno drugo - intenzivan, brz i stalno aktivan, moj dječak je iz mene crpio svu snagu već rano ujutro. Budio se noću, da bi radio ono što nije smio danju. A mi smo bili očajni, nenaspavani. Moje bi dijete satima predano vježbalo, padalo, plakalo", priča majka o dogodovštinama svog dječaka dok je još bio beba.

„Potvrđeno je da je darovit, naučili smo njegove snage, i ono malo slabosti, proučili literaturu, i postalo je lakše, jer smo sebi priznali da je on dijete s posebnim potrebama. Naša čupavost, umor, odbijanje izlazaka s prijateljima konačno je dobila službeno ime. Roditelji darovitog djeteta", kaže mama V.Z.

Ta spoznaja natjerala ju je da se educira, te se potrudila svome djetetu pružiti sve što mu je potrebno da se u potpunosti ispuni i razvija u skladu sa svojim posebnim potrebama. To ukazuje da dječak odrasta u stimulativnom okruženju. Rado je čitala i danas čita knjige namijenjene djeci starije dobi, pri čemu smatra da je to doprinijelo da njen dječak danas na postavljena pitanja i probleme uvijek donosi ispravne odluke,

daje originalne prijedloge u kojima do izražaja dolazi njegova mašta. Ponekad je padala s nogu od umora ili očaja, ali nije odustala od toga da shvati svoje dijete, da shvati njegov unutarnji život, njegove emocije i potrebe.

„Nisam željela da mi se dijete etiketira."

Daroviti dječak V.Z. pun je energije. Njegovu aktivnost možemo predstaviti trajanjem „dok ne padne s nogu", treba stalnu stimulaciju, puno se kreće, osim kada se koncentrira na ono što ga zanima, a to su konstruktivne igre i slagalice. U svemu što radi ispoljava svoju sklonost perfekcionizmu, postavlja visoke ciljeve, pa ako sve nije savršeno ili onako kako je zamislio, biva često pod stresom, frustriran i pokazuje nezadovoljstvo.

Neka istraživanja su pokazala da daroviti učenici u puno manjoj mjeri od prosječno uspješnih vršnjaka uspjeh i neuspjeh pripisuju vanjskim činiteljima. Skloniji su odgovornost za "neuspjeh" svaljivati na sebe i gurati se preko granica izdržljivosti. U nastavku slijedi primjer kada V.Z. krivnju što do kraja ne može složiti slagalicu prebacuje na sebe.

JA: Nema veze V.Z., što nisi do kraja spojio slagalicu, sigurno su nam se negdje izgubile par slagalica.
V.Z.: Ne, teto. Sigurno ih ja nisam mogao naći.

Koncentriranost i strast mu omogućuju da ignorira bilo kakvo ometanje dok se bavi aktivnošću koja je privukla njegovu pažnju. Voli rastavljati i sastavljati stvari, vrlo je uporan, i lahko se koncentrira na dvije ili više stvari istovremeno. Izrazito je dobar u logičnom razmišljanju. Uživa u brojanju i mjerenju, voli puzzle, slagalice, ima snažne i uvjerljive argumente za sve, razumije uzrok i posljedicu, želi znati razloge postavljenih pravila (vidjeti prilog 5). Teško prekida započetu aktivnost i pokazuje otpor i nelagodu kada se aktivnost mora prekinuti npr. zbog ručka. Vođa je u raznim aktivnostima. Osjećaj za humor očituje se u njegovoj stalnoj potrebi za smišljanjem šala i zagonetki.

Odlikuje ga stalna potraga za izazovima i zadacima, ponekad dosadan i nametljiv u želji za raznim, pa i minimalnim postignućima. Ponekad je hiperaktivan, posebno ako se dosađuje na satu, zbog izuzetne sposobnosti da brzo i lahko pamti priče, pjesme, događaje.

Srijedom u vrtiću se realizira literarna sekcija, dan kada učimo pjesmice. To je dio usmjerene aktivnosti i traje sat vremena. Uz višestruki broj ponavljanja stihova i stofa, te demonstriranje nekih pojava koje se pominju u pjesmi, bivala sam u situaciji da svake dvije minute opominjem V.Z. da me prati, da fino sjedi za stolom, da ne leži na stolu, da ne izvodi neke poteze rukama po stolu, da ponavlja za drugom djecom, da ne „zuji okolo". Ali na kraju kada bih svakog od djece preslušavala pjesmicu, V.Z. je bio taj koji bi se prvi javio, i znao kompletnu pjesmicu bez ikakve moje dodatne pomoći i intervencije.

To pokazuje njegovu naprednu intelektualnu sposobnost koja se očituje u lahkoći razumijevanja novih ideja, lahkoći pamćenja. Također i njegovo verbalno umijeće je uočljivo kroz bogat i napredan vokabular, korištenje složenih rečeničnih struktura, izmišljanju i razrađivanju priče u detalje, lahkom pamćenju pjesme i priče, mogućnosti da zna čitati i izrazitom uživanju u igrama.

Svako jutro dolaskom u vrtić, nakon pranja ruku uzimaju se vlastite pape. Svake su potpisane sa imenom djeteta, ali se ponekad desi zamjena, jer ima više pari istih papica. Upravo su jedne od tih istih parova papa i od V.Z., ali pošto četverogodišnjak zna sva slova, pročita svoje ime i nijednom se u toku mog radnog iskustva u tom vrtiću nije desila zamjena njegovih papa.

Kao indikator naprednog vokabulara ističe se izjava darovitog V.Z. dok smo u dvorištu vrtića imali ekološku sekciju, prikupljanje lišća za jesenju radionicu:

"Smeđi pas je u dvorištu i miriše travu."

Njegovi vršnjaci ili su pokazivali prstom na psa, ili su govorili tu je pas.

Znatiželja je, uz verbalno umijeće, najupečatljivija osobina darovite djece. Njegova je znatiželja nezasitna, jer želi znati sve o svemu. I dok djeca rano u vrtić dolaze onako pospana, plačljiva, V.Z. svako jutro dolazi sa nizom pitanja, sa širokim rasponom interesa za sticanje znanja, najčešće fokus njegovog interesa su planete, na koja nekada ne znaš kako da odgovoriš djetetu. Nekad se odgajatelj nađe u situaciji kako da mu odgovori, a da to dijete razumije, zaboravljajući da će on razumijeti i jezikom odraslih. Ne prestaje postavljati pitanja, ima širok raspon interesa, želi znati o apstraktnim pojmovima kao što su pravda, vrijeme, ljubav.

Iz intervjua sa roditeljem saznajemo: V.MZ. (3,5 godine), kupa se u moru i kaže: "Kako nas more miluje?"

V.Z.: Teto, šta je to džentlmen?

V.Z.: Teto, šta se dogodi kad čovjek umre?

Sa četverogodišnjim dječakom V.Z. može se razgovarati i sporazumijeti na engleskom jeziku. Jako voli gledati dokumentarce i čita/pregleda enciklopedije. Zdravo je dijete i voli puno pričati, o svemu ispituje. Često sakuplja raznovrsne stvari, kao što su npr. markice i razglednice.

Druga djeca mogu darovite smatrati mudrijašima, napornima, hvalisavcima, previše dominantnima, nepristojnima. Ponekad će daroviti biti odbačeni jednostavno zato jer se "ne znaju igrati", jer ne "shvaćaju fore" ili zato jer su "bezveznjaci i štreberi". S druge strane, i daroviti ponekad odbijaju manje sposobne vršnjake, naporno im je raditi u timskom radu s onima koji rade sporo, loše ili išta manje od savršenog. Ponekad ih vrijeđa i frustrira što drugi ne priznaju originalnost ili genijalnost njihovih ideja i znaju biti netolerantni prema glupostima i neozbiljnostima vršnjaka. Ovo se odražava i kod V.Z. u toku slobodnih aktivnosti, gdje uglavnom bira kockice i uživa u konstruktivnim igrama, kada pokazuje ljutnju, bezvoljnost i nemir ukoliko drugovi sa kojima se igra ne surađuju sa njim u izgradnji broda.

Jedan od primjera izražavanja njegove frustriranosti i težnje ka perfekcionizmu je izgradnja zajedničkog broda sa drugarom. To je bio drug kojem je bilo beznačajno koju boju kockice treba uzeti prilikom gradnje, dok V.Z. je bilo jako bitno da to bude crvena kockica i nijedna druga. U daljnjem razgovoru sa njim zašto mora biti crvena kockica, kao odgovor sam dobila da je takav brod bio kada je prošlo ljeto išao na more.

Kao i svako drugo dijete i daroviti mališani naročito su osjetljivi i na najmanje uvrede, te šale lako primaju k srcu. Neprihvaćanje i zadirkivanje od strane vršnjaka uzrokuju emocionalne teškoće darovitih koje se mogu očitovati kao potištenost, osjećaj nevoljenosti, delikvencija, nedisciplinirano, burne emocionalne reakcije, osamljenost, nedostatak prijatelja. To pokazuje i reakcija V.Z. kada sljedeće jutro dolazi u vrtić i na ulazu govori dječaku sa kojim je imao konflikt oko crvene kockice:

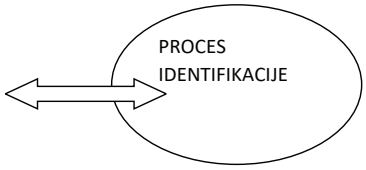
„Nisi mi više drug."

4. Analiza i interpretacija rezultata

U nastavku sumirane su sve informacije dobivene istraživanjem, te dat sažet prikaz profila darovitog djeteta. U cilju identificiranja darovitog djeteta doprinijeli su nam sljedeći akteri:

Roditelj

- *Odgajatelj odgojne skupine*
- *Vršnjaci*
- *Istraživač (u funkciji pedagoga)*

Slika 1. Akteri u modelu identifikacije darovitog djeteta

Podaci dobiveni proučavanjem životopisa istaknutih produktivno darovitih pojedinaca pokazuju da su oni češće dolazili iz obitelji s manjim brojem djece i bili prvorođenčad. Iako moramo biti oprezni pri donošenju generalizacija, ovu činjenicu potvrđuje i naša studija slučaja.

Roditelji vole pričati o svojoj djeci. Posebno vole isticati čime ih je dijete oduševilo, nasmijalo ili razveselilo. Vole pričati o zanimljivim pitanjima koja djeca znaju postaviti. Najviše se prepričavaju trenuci u kojima niste znali kako uopće odgovoriti na tako pametno i komplicirano pitanje vašeg mališana. Oduševljavaju vas njihova razmišljanja i zaključci i pri tome ne skrivate koliko se ponosite genijalnošću svog potomka. Roditelji prvi primjećuju darovitost svog djeteta i upravo su oni najvažniji i najtačniji u identificiranju potencijalno darovite djece. Rezultati istraživanja nam ukazuju da takvo, slično iskustvo je imala i majka dječaka V.Z. koje je podijelila sa nama.

Činjenica je da se darovita djeca nešto češće javljaju u obiteljima višeg socijanog i obrazovnog statusa. U obitelji dječaka V.Z. oba roditelja su obrazovani, materijalno zbrinuti, što možemo povezati sa većom brigom i poticanjem dječakove nadarenosti, u smislu angažovanja na raznim poljima (sportskim, muzičkim), čitanjem literaure, enciklopedija, vlastitoj educiranosti o podsticanju u poljima darovitosti. Ipak, povoljan utjecaj bogate i obrazovane obitelji na poticanje razvoja darovitosti ne treba preuveličavati, jer postoje pojedinci koji su izrazili veliku darovitost unatoč tome što su rasli u vrlo nepovoljnim obiteljskim prilikama.

Na osnovu dobivenih rezultata došli smo do zaključka da se dominantna područja darovitosti dječaka V.Z. nalaze u okviru općih-

intelektualnih, vizuelno-spacijalnih sposobnosti. Od specifičnih obrazovnih postupaka, koje možemo sintetizirati na osnovu rezultata istraživanja, kao najuspješnije navodi se čitanje (posebno zajedničko čitanje i traženje informacija iz različitih izvora roditelja i djece), razgovor (posebno odgovaranje na djetetova pitanja i uključivanje djeteta u konverzaciju odraslih) i zajedničke aktivnosti (posebno zajednički izlasci na različita mjesta uz komentare viđenog i doživljenog) (Čudina-Obradović, 1991: 79).

Iz protokola promatranja možemo izdvojiti sljedeće osobine: izuzetne sposobnosti zaključivanja, brzo mišljenje i zapažanje, postavljanje pitanja i davanje originalnih prijedloga, izuzetno govorno izražavanje i čitalačke vještine, sklonost perfekcionizmu, duga usmjerenost na zadatke. Prema procjeni odgajateljice ima dominantne potencijale u područjima intelektualnih, stvaralačkih, psihomotornih sposobnosti. Materijalni produkti djeteta.

Zaključak

Identifikacija darovite djece kao proces, zapravo znači veliki izazov. Kada je riječ o identifikaciji u našoj državi možemo kazati da nažalost još uvijek ne postoji planiran koncept identifikacije i izdvajanja darovitih niti pružanje posebnog tretmana. Država nema strategiju kad je ovaj problem u pitanju, nego je sve prepušteno slučaju. Na temelju analize i interpretacije podataka, primjenom modela identifikacije darovite djece, dolazimo do zaključnih razmatranja o cjelokupnom istraživačkom procesu.

Pitanje identifikacije je vrlo kompleksno, zato treba uzeti u obzir sve dimenzije darovitosti, kao i karakteristike darovite djece. Istraživanje na ovu temu je rasvijetlilo mogućnosti primjene modela identifikacije darovitog djeteta, četverogodišnjeg dječaka koja pohađa predškolsku ustanovu u Sarajevu. Metodički pristup identifikaciji darovitih učenika koji je predložio Koren daje sistematičan uvid u područje darovitosti kao i šanse za identifikaciju većeg broja darovitih učenika. Njegov pristup, koji smo prije upotrebe revidirali, prilagođavajući neke od stavki, čestica djeci predškolske dobi, nam je omogućio lakšu dostupnost i veću mogućnost dobijanja podataka.

Procjenjivanje sposobnosti dječaka je dobilo na značaju učešćem više faktora. Timski rad je neophodan, posebno kada je riječ o populaciji darovite djece. Procjene odgajateljice, roditelja, vršnjaka i samog istraživača, kao dopunska snaga, rezultiralo je uvidom u dominantno područje darovitosti.

Primjenom modela identifikacije nastojali smo steći uvid u područje darovitosti djeteta koji je poslužio kao orijentacijski okvir za sami pristup takvoj djeci. Na temelju zaključaka diskusije sa odgajateljicom i roditeljem načinjena je sinteza, profil darovitog djeteta sa njegovim karakteristikama i sposobnostima unutar određenog područja darovitosti.

Identifikacijom darovitog djeteta smo stvorili jasne pretpostavke za poboljšanje akcije, u smislu individualiziranog pristupa. Kako bi se pružila primjerena podrška djeci s visokim sposobnostima u vrtiću, potrebno je razviti sistem identifikacije. Da bi obrazovanje darovite djece postalo redovita aktivnost u odgojno-obrazovnom sistemu potrebna je široka društvena potpora. Za početak bi u obrazovanju učitelja i odgajatelja trebalo uvesti poseban kolegij o poučavanju darovitih, kako bi ih znali voditi do potpunog razvoja njihovih potencijala.

Literatura

1. Altaras, A., (2006), *Darovitost i podbacivanje*, Pančevo: Mali Nemo, Institut za psihologiju Beograd, Centar za primjenjenu psihologiju.

2. Cvetković-Lay, J., (1995), *Ja hoću i mogu više: priručnik za odgoj djece od 3 do 8 godina*, Zagreb, Alinea.

3. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., (2007), *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

4. Čudina, Obradović, M., (1991), *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje i razvijanje*, Zagreb, Školska knjiga.

5. Dryden, G., Vos, J. (2001), *Revolucija u učenju: kako promijeniti način na koji svijet uči*, Zagreb, Educa.

6. George, D., (1995), Gifted Education, Identification and Provision

7. Halmi, A. (2005), *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

8. Jurić, V., (1977), *Metodika rada školskog pedagoga*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor.

9. Koren, I., (1989), *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, Zagreb, Školske novine.

10. Leyden, S., (1990), Helping the Child of Exceptional Ability.

11. Muminović, H., (?), Određenje i identifikacija nadarenosti, Sarajevo: Filozofski fakultet.

Mirsad Cvrk

ULOGA I ZNAČAJ POUČAVANJA NASTAVNIH SADRŽAJA PREDMETA DRUŠTVENIH NAUKA U RAZVOJU UČENIKA

"Obrazovanje je najjače oružje koje se može iskoristiti da bi se promijenio svijet. "

Nelson Mendela

"Budući da ne znamo koje će znanje u budućnosti biti najpotrebnije, besmisleno ga je pokušavati unaprijed poučavati. Umjesto toga, trebali bismo pokušati stvoriti ljude koji učenje toliko vole i u njemu su tako dobri da će biti sposobni naučiti što god bude bilo potrebno. "

Džon Holt

REZIME

Razvoj djeteta i školsko učenje su uzajamno povezani i međuzavisni.

Djetinjstvo je sociološka kategorija; a to znači da se ono može definisati samo u kontekstu društvenog i kulturnog života.

Mentalne aktivnosti su socijalne po svojoj prirodi i razvijaju se uz pomoć kulturnih 'alatki'. … Školovanje je važno jer "obrazovanje obezbjeđuje nove "alatke" intelekta.

Zajednička karakteristika društvenih nauka je ta što se one bave razumijevanjem čovjekovog svijeta.

Preporuka je da od I-IX razreda osnovne škole postoji spiralni kurikulum u oblasti društvenih fenomena, da su društveni pojmovi međusobno povezani, umreženi, da se iz razreda u razred dograđuju i dopunjuju.

Društvene pojmove nije lako prezentovati djeci.

Osnovnoškolska nastava ima opšteobrazovni karakter i osnova je za svako dalje sticanje znanja. Ali to je početak onoga što se u svijetu naziva cjeloživotno učenje i razvijanje kompetencija.

KLJUČNE RIJEČI: OBRAZOVANJE-PRAVO SVAKOG DJETETA, DRUŠTVENE NAUKE-SOCIJALIZACIJA LIČNOSTI, NASTAVNI SADRŽAJI-KURIKULARNA REFORMA U OBRAZOVANJU, KLJUČNE KOMPETENCIJE-CJELOŽIVOTNO UČENJE.

UVOD: DJETINJSTVO JE SOCIOLOŠKA KATEGORIJA

Djetinjstvo je sociološka kategorija, a to znači da se ono može definisati samo u kontekstu društvenog i kulturnog života. Nasuprot civilizacijskom napretku, djetinjstvo i predstave o djetinjstvu i dalje su u velikom dijelu svijeta u sjenci odraslih i njihovih problema.

Ako postavimo pitanje čime mladi treba da se opreme u toku svog formalnog obrazovanja na putu ka odraslosti, možemo dobiti veoma dugačak spisak kao odgovor. Lista obuhvata skalu od zrelosti, samostalnosti, demokratičnosti, autentičnosti, kreativnosti, kritičkog prosuđivanja.

1. TEORIJE DRUŠTVENOG UČENJA

Ovaj teorijski pristup polazi od toga da dijete uči kroz pozitivne i negativne poticaje, odnosno nagrade i kazne za ponašanja koja se smatraju odgovarajućim i ponašanja koja su društveno neprihvatljiva. U ovom pristupu socijalizirana osoba se doživljava kao objekt socijalizacije u koji se upisuje društveno prihvatljivo ponašanje. Istraživanja su pokazala razlike u socijalizaciji i očekivanjima od muške i ženske djece.

Sociolozi to definiraju kao "rodno-upisano ponašanje" jer se dječaci i djevojčice vrlo rano nauče da će za isto ponašanje dobiti različit tretman. Dječacima se govori da ne izražavaju emocije jer se to smatra ženskom rodnom normom, pa bi dječak koji plače egzibirao uvjetno kazano ženske osobine i tako pokazao da ne slijedi društveno pravilo prema kojem muškarci ne plaču, barem ne u javnosti. Djevojčice su, s druge strane, ohrabrene da iskazuju emocije, ali se kasnije emotivno ponašanje vrednuje kao nedostatak za obavljanje određenih poslova, posebno onih koji zahtijevaju liderstvo i veliku odgovornost (Zilka Spahić Šiljak, 2019: 30).

2. DRUŠTVENE NAUKE U OSNOVNOJ ŠKOLI

Na širokom polju društvenih nauka – od antropologije i etnologije, preko pedagogije i psihologije do lingvistike i historije, u osnovnoškolske učionice ulaze kao školski predmeti – Moja okolina, Društvo, Historija, Geografija, Vjeronauka, Građansko obrazovanje …

Kroz Nastavne planove i programe ovih školskih predmeta djeca se, na njima primjeren način upoznaju s humanističkom misli, kreiranjem pogleda na svijet i vrijednosti, te osjetljivim područjem kulture odgovornosti i suočavanja s prošlošću.

Zajednička karakteristika društvenih nauka je ta što se one bave razumijevanjem čovjekovog svijeta.

Osnovna metoda koja je specifična za društvene nauke je razumijevanje teksta, odnosno, znakova i jezika koji nam otkrivaju misli i namjere ljudi i grupa koje proučavamo.

Društvene pojmove nije lako prezentovati djeci, a problemi su još veći kada se oni prosto redaju, međusobno ne dovode u vezu, ne povezuju u sistem, već stoje svaki za sebe izolovano.

3. POUČAVANJE SADRŽAJA DRUŠTVENIH NAUKA

Razvoj djeteta i školsko učenje su uzajamno povezani i međuzavisni. Funkcija školovanja nije samo prenošenje uzorka civilizacijski važnih znanja mlađim generacijama, već ono ima mnogo značajniju formativnu ulogu u razvoju jedinke.

Mentalne aktivnosti su socijalne po svojoj prirodi i razvijaju se uz pomoć kulturnih 'alatki'. … Školovanje je važno jer "obrazovanje obezbeđuje nove "alatke" intelekta... Ali bez konteksta u kojem se te alatke koriste, one brzo "rđaju" i ispadaju iz upotrebe" (Cole, 1990: 106).

Društveni fenomeni su univerzalni, "nijedan dio svijeta nije pošteđen briga o životnoj sredini, problema pravde ili sukoba" (Fountain, 1995: 14). O značaju izučavanja (poznavanja i razumijevanja) društvenih fenomena izlišno je govoriti. Može se uspostaviti paralela sa poznavanjem sopstvenog organizma. Da bi on valjano funkcionisao, neophodno je poznavati ga, dobro znati dijagnozu njegovog stanja (jake i slabe tačke), dobro procjenjivati njegove mogućnosti i razviti mehanizme održavanja koji će obezbjediti njegovo optimalno funkcionisanje. Tako je i sa društvenim organizmom.

Mi živimo s društvenim tijelom oko nas i veoma je važno znati kako to tijelo funkcioniše, na čemu počiva njegov skladan rad, kakvi su mu principi organizacije i djelovanja, šta omogućuje njegovo održavanje, unapređenje i razvoj.

Upravo zato je važan kvalitet društvenih pojmova koje djeca dobijaju na početku osnovne škole: da li oni predstavljaju dobru osnovu za izgradnju sistema društvenih pojmova na kasnijim uzrastima, da li su dobra priprema za učenje historije, tipičnog društvenog predmeta, i da li su dobar impuls za podsticanje mentalnog razvoja djece?

Razni društveni fenomeni, posebno neka granična područja, dijelom se izučavaju i kroz druge discipline, kao, naprimjer, nastavu geografije ili maternjeg jezika.

Preporuka je da od I-IX razreda osnovne škole postoji spiralni kurikulum u oblasti društvenih fenomena, da su društveni pojmovi međusobno povezani, umreženi, da se iz razreda u razred dograđuju, dopunjuju, usložnjavaju i povezuju u jedinstvenu cjelinu , a to je sistem koji će biti važna spoljna alatka za razvoj dječijeg mišljenja.

Za primjer može se uzeti analiza pojma trgovina. Sigurno svako dijete zna da se igra kupovine i prodaje, ali je vrlo daleko od shvatanja trgovine kao privredne grane.

Funkcija škole jeste, upravo, da uvede ova sistematizovana društvena znanja i to na akademski način, da ih uredi u sistem, u pojmovne mreže i da time značajno formativno djeluje na izgradnju viših mentalnih procesa djece ovog uzrasta.

Ono što je sigurno jeste da neadekvatno data znanja mogu izazvati mnogo više zabune i nejasnoće u dječijim glavama nego što ih mogu podstaći u razvoju.

Znanje se ne može direktno prenijeti, primiti u gotovom vidu, a upravo je tako ponuđeno u analiziranim udžbenicima: zbirka taksativno poredanih činjenica koje se ne dovode u vezu. U obradi pojmova nema eksplicitne demonstracije kognitivnih i metakognitivnih strategija u načinu baratanja sa podacima i u načinu izlaganja teksta i nema korištenja dotadašnjih znanja učenika kao osnove za izgradnju novih. Nema razvoja društvenih pojmova, oni nisu dobro objašnjeni niti uređeni u sistem (naravno, ne očekujemo da na ovom uzrastu bude izgrađen sistem društvenih pojmova, ali on mora biti zasnovan, postavljen). Nema interaktivnog modela rada, posebno ne u vidu cirkulacije i razmjene znanja, ideja i iskustava, ili komunikacije sa sredinom u kojoj se uči. Nema "migriranja" raznih ideja, razmjene mogućih uglova gledanja, historijskog razvoja određene ideje, socijalne razmjene i interiorizacije tog zajedničkog školskog diskursa i sistema vjerovanja, kroz šta bi se osvajali novi nivoi konceptualnog razumjevanja. Nema govora o "raspodeli stručnosti", niti je ono što dijete zna i misli o društvenim pojmovima, sa čim ima neko životno iskustvo, iskorišteno za izgradnju novih znanja. I ono što je ključno, nema integracije akademskih i svakodnevnih pojmova, samo izlaganja ili jednih ili drugih. Nažalost, najveći broj pojmova nije ponuđen u udžbeniku kao naučni pojam i često su potencijalno akademski pojmovi tako obrađeni da su ostali u okvirima iskustvenog.

Kroz školsko učenje bez integracije ova dva tipa pojmova nemoguće je ostvariti razvoj viših nivoa mišljenja (Pešokan Ana, 2001: 332).

ZAKLJUČAK: KLJUČNE KOMPETENCIJE U EVROPSKOJ UNIJI

Na pitanje zašto učimo i čemu škola, odgovor se sam po sebi nameće, a on glasi:

-da bi se mladi razvijali kao ličnosti i da bi se što bolje pripremili za život i stvaralačko djelovanje.

Osnovnoškolska nastava ima općeobrazovni karakter i osnova je za svako dalje sticanje znanja. Ali to je početak onoga što se u svijetu naziva cjeloživotno učenje i razvijanje kompetencija.Tako su 2006. godine definisane ključne kompetencije za građanstvo 21. vijeka:

- komunikacija na maternjem jeziku
- komunikacija na stranim jezicima
- matematičke kompetencije i osnove znanosti i tehnologije
- digitalne kompetencije
- naučiti učiti
- društvene i građanske kompetencije
- smisao za inicijativu i poduzetništvo
- kulturna osvještenost i izražavanje u području kulture.

Ove kompetencije su međupredmetne po naravi te se stoga mogu primjenjivati u svim predmetima i školskim aktivnostima.

Globalizacija suočava Evropsku uniju s novim izazovima u kojima će svaki pojedini građanin trebati širok raspon znanja, vještina i stavova kako bi se što lakše i brže prilagodio društvu i svijetu u kojem živi. Podaci se naravno indirektno temelje na dosadašnjem ljudskom znanju, istraživanjima i ljudskim iskustvima.

LITERATURA

1. **Pešokan, A.** *Formiranje sistema društvenih pojmova u osnovnoj školi i njihov efekat na razvoj dečjeg mišljenja,Beograd, 2001.*
2. **Topić Peratović, N.** *Humanizam za djecu, Zagreb,2011.*
3. Ivić, I., Pešikan, A., *Slobodanka Janković, Svetlana Kijevčanin, Aktivno učenje, Priručnik za primenu aktivnih metoda nastave, Beograd,1997.*
4. Vigotski, L., *Problemi razvoja psihe, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1996.*
5. Vigotski, L., *Mišljenje i govor, Beograd: Nolit, 1977.*
6. Cole, M. *Cognitive development and formal schooling: The evidence from cross-cultural research, u Moll, L.C. (Ed.), Vygotsky and Education - Instructional implications and applications of sociohistorical psychology, Cambridge: Cambridge University Press, 89-111.,1990.*
7. Spahić Šiljak, Z., *Sociologija roda: feministička kritika, Sarajevo, TPO Fondacija, 2019.*

http://www.abecedakarijere.ba/kk/kljucne kompetencije.html

http://kif.filozofijainfo.com/metodologija-drustvenih-nauka/

OSVRTI I PRIKAZI

Deksida Delić

Don Quijote i Sancho Panza – umjetnički najbolje realiziran par svjetske književnosti

Miguel de Cervantes Saavedra, romanopisac, novelist, pjesnik i dramatičar, autor je najvećeg, najpoznatijeg, najčitanijeg romana *Bistri vitez Don Quijote od Manche*. Najznačajnije djelo iz poezije je *Put na Parnas.* Napisao je drame *Alžirski događaj*, *Opsada Numancije*, *Pedro de Urdemales*, te novele *Uzorite novele*, koje su bile kamen temeljac španske književnosti. Roman *Bistri vitez Don Quijote od Manche,* napisao je u dva dijela, prvi 1605, a drugi 1615. godine, dakle, trebalo mu je deset godina da djelo dovede do vrhunca i savršenstva.

Ovo djelo je originalno i pruža uzorke svih književnih rodova i vrsta, od pučke i umjetničke, lirske i epske poezije. Smatra se romanom lika karaktera. Napisao ga je u vrijeme kada su se dosta izvrgavali ruglu, odnosno parodirali viteški romani, jer su likovi bili u sukobu sa svijetom u kojem žive. Na tom tragu Cervantes stvara i ovaj roman. Upliće u njega i tri tradicije, to su viteški roman, pikarski roman i pastirski roman. Viteški roman prije svega zbog lika viteza Don Quijotea, koji se upušta u pustolovine posvećene Dulcineaji, plemenitoj gospoji, a ustvari seoskoj djevojci, pikarski jer lik Sanche odgovara liku pikara, on je snalažljiv, mudar i brzo se prilagođava okolnostima u kojim se nalazi. Pojedine epizode su smještene u idilične prizore pa se priziva i pastirski roman.

Suštinu romana čini odnos dvaju likova, Don Quijotea i Sancha Panze, stoga je predmet ovog teksta njihova umjetnička realizacija koja je izazvala mnogobrojne interpretacije.

Zašto su Don Quijote i Sancho Panza umjetnički najbolje realiziran par svjetske književnosti kada su toliko različiti? Ovaj tekst bavit će se dokazivanjem njihovih sličnosti i različitosti i zašto oni najbolje funkcionišu kao par, što će se potkrjepljivati kritikama iz književnog teksta i citatima iz samog romana.

O romanu *Bistri vitez Don Quijote od Manche*

Bistri vitez Don Quijote od Manche je djelo koje predstavlja kamen temeljac zapadnoevropske književnosti. Inspiracija za Don Quijota dolazi od tada jako popularnih viteških romana. Karakteriše se parodijom i ismijavanjem svega fantastičnog, društvenom kritikom i insistiranjem na psihološkim vrijednostima. Miguel de Cervantes je svrhu svog djela objasnio u prologu Don Quijotea (u Don Quijoteu je vidio sebe i tadašnje špansko društvo).

Alonso Quijano, glavni lik ovog djela, predstavljen je kao Don Quijote. Malo je nerazumljiva priča oko imena Don Quijote. Pisac kaže da *quijote* znači oklop za noge. Alonso Quijano, približavao se pedesetoj godini, bio je ranoranilac i ljubitelj lova. Živio je u maloj kući sa suprugom i nećakom. Tri četvrtine svog prihoda trošio je na hranu. Vrijeme je trošio čitajući knjige, viteške romane. Povjerovao je u svaku riječ iz viteških romana. Vjerovao je da su se mnogi događaji, opisani kao nemogući u romanima, ipak, desili. Čitao je po cijeli dan i cijelu noć. Jedina zanimacija bile su mu knjige. Podstaknut viteškim romanima, a najviše *Amadisom od Galije,* odluči da sebe proglasi za viteza i krene u svoje pustolovine. Bila je to Aldonsa Lorenco, seljanka iz susjednog sela, koju vjerovatno nije ni poznavao. Nju je prekrstio i dao joj ime Dulcinea od Tobosa. Nakon toga Don Quijote kreće u svoje pustolovine.

U knjizi, u prvom dijelu, Don Quijote tri puta odlazi od kuće. Prvi odlazak od kuće počinje u ranu zoru, niko nije čuo odlazak Don Quijotea. Cijeli dan je lutao dok nije naišao na krčmu koju je vidio kao začarani dvorac. Nije slavno prošao u krčmi, ali mu je vlasnik krčme dao savjet da potraži štitonišu. Po povratku iz krčme, na putu Don Quijotea sreću trgovci iz Toleda. Vidjevši da je čudan, počeli su da ga vrijeđaju i ismijavaju njegovu dragu, Dulcineaju od Tobosa. To jako pogodi Don Quijotea. On sav ljut krene u obračun sa trgovcima, ali, međutim, tu dobija batine. Trgovci bježe, a Don Quijote ostaje da leži povrijeđen. Povrijeđenog Don Quijotea pronalazi susjed Pedro Krespo, koji ga vraća kući. Dok je Don Quijote bio u krevetu, njegova žena i nećaka zajedno sa berberinom i župnikom spalile su sve knjige za koje su smatrale da su loše utjecale na Don Quijotea. Sobu sa knjigama su sazidali i ubijedili ga da je sobu i sve knjige odnio čarobnjak, podržavši njegovo ludilo. Međutim, ovo nije omelo Don Quijotea u njegovom naumu. Razmišljao je i odlučio da posluša krčmara. Pozvao je svog susjeda Sancha Panzu da mu bude štitonoša. Zauzvrat mu je obećao ostrva i mjesto guvernera tih osvojenih ostrva. Sancho onako dobrodušan i naivan pristade. Tada počinju sve pustolovine oštroumnog plemića Don Quijotea od Manche i njegovog štitonoše Sancha Panze. Prva njihova zajednička pustolovina bila je susrat sa ogromnim vjetrenjačama. U njima je Don Quijote vidio sirove divove. Ova scena također predstavlja najpoznatiju scenu iz Don Quijotea koja se vijekovima prepričava, tumači se na različite načine i po njoj je Don Quijote poznat. Sancho Panza je pratio Don Quijotea u stopu, sve do njegove posljednje

pustolovine, kada je Don Quijote bio napadnut u manastiru, htjevši da odbrani Leandru i vrati joj čast. Tako povrijeđenog vratili su ga u njegovo selo.

Don Quijote i Sancho Panza – umjetnički najbolje realiziran par svjetske književnosti

Djelo se zasniva na sukobu dvaju svjetova, i to se manifestira u dijalozima Don Quijotea i Sanchea Panze. Međutim, ova dva svijeta, koliko su suprotna, toliko su i povezana, ona putuju zajedno. Putuju zajedno ludost i razum, mašta i stvarnost, ideali i sebičnost, bezumna smionost i oprez, žrtvovanje i lukava proračunjivost.

Pustolovni, siromašni plemić Alonso Quijano, čitajući viteške romane, odlučuje postati vitez-skitnica. Već na prvim stranicama se upoznajemo sa njegovom strašću zvanom čitanje: „Jednom riječju on se toliko zari u svoje čitanje da provođaše noći čitajući od sunca do sunca, i dane čitajući od mraka do mraka, te malo spavajući i mnogo čitajući, osuši mu se mozak, tako da izgubi pamet." (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str 23).

Da bi bio lutajući vitez, morao je da se opremi po uzoru na lutajuće viteze iz knjiga. Najprije je morao načiniti svoje odijelo. U tome se vidi sva snaga i humor koji Cervantes unosi u djelo. On u svome nakaradnom odijelu ne vidi ništa nakaradno, već samo sjaj koji dolikuje jednom vitezu. Pa je tako njegov šljem prekrasan, iako je to obična pikača; njegov jadni konj je rasan, konj kakvog samo on ima; njegovo oružje, koje je obična starudija, je, zapravo, najbolje oružje itd. Zatim je morao imati ime. Daje sam sebi identitet. Nazvaše ga Don Quijote od Manche. Na kraju mu je trebala gospa koja će biti njegova muza. On umišlja da ga je ona odbila i da on sada treba da se bori za njenu ljubav. Dao joj je ime dostojno gospi, a to je Dulcinea od Tobosa. „Neka sav svijet stane, ako sav svijet ne bude priznao da na svem svijetu nema krasnije gospe nego što je carica od Manche, neprispodobiva Dulcinea od Tobosa!" (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str 41.). „Oj, princezo Dulcineajo, vladarice ovoga zaljubljenoga srca! Jako si mi nažao učinila što si me otpravila i odbila me krutim jadom i naredila mi da se ne javljam pod licem tvoje krasote. Smiluj se, gospodarice, i sjeti se ovoga pokornoga srca koje od ljubavi za tebe toliku muku muči." (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 27.).

Ovaj naš junak nagovorio je seljaka Sanchu Panzu da mu bude perjanik, obećavši mu namjesništvo nad otokom koji će osvojiti, a koju Sancho, koji je u svemu gledao materijalnu korist, prihvati. „Znaj i pamti, prijatelju Sancho Panza, starinskim je vitezovima bio svagda običaj svoje perjanike postavljati za namjesnike otocima ili kraljevinama koje predobivaju, a ja sam odlučio ne zatirati takav dobri običaj." (Cervanter,

M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 57.). U početku Sancho Panza ne osjeća nikakvu ljubav prema svome gospodaru, ali će se s vremenom njihov odnos razviti, tako da će se razviti prava priča o prijateljskom suživotu ove dvojice. Iz toga se razvijaju saosjećanje s Don Quijoteom pa vjetar idealizma zahvata i Sanchu te on počinje žaliti za seoskim životom. „S kim si, takav si", govorio bi Sancho Panza, i time je djelu utkana univerzalna vrijednost i univerzalne istine.

Odnos Don Quijotea i Sancha Panze vrlo je složen. Iz istog su sela, različitog su socijalnog stanja, različitog mentaliteta, različitog intelektualnog nivoa – ali među njima uglavnom nema nesporazuma koji bi mogli da poremete druženje.

Sancho Panza ne odobrava sve postupke svog gospodara Don Quijotea, ali on nema načina da se kao sluga suprotstavi tim postupcima, jer je sluga koji ima da sluša. Zato će Sancho da gunđa, gunđanjem da izražava svoje nezadovoljstvo i neslaganje, da kritikuje gospodara. Gunđanje nije suprotstavljanje, njime se ne krši odnos gospodara i sluge, ali se pokazuje korisnim: gospodar shvati da nije u pravu, da griješi. Sancho je u umjetničkoj funkciji rezonera koji gunđanjem iznosi svoje stanovište, stanovište realističko, trezveno i praktično. „A što ću vidjeti što nisam već vidio? – zapita Sancho – I ne sanjaš ti! – odgovori Don Quijote. – Razderat ću ja sada ovdje i porazbacat oružje, treskat glavom o ove stijene, i još koješta *rida* ćeš se čuditi. Za Boga miloga! – odvrati Sancho. Pazite kako ćete to tres glavom, jer biste mogli udariti o kakvu stijenu tako nezgodno da se mogla, kad prvi put tresnete, rastresnut sva vaša pokora. Ali vi, gospodaru, mislite baš da morate treskati glavom i da vam ne bi valjalo bez toga, ja sudim, kad je ionako sve to himba i lakrdija, da biste se vi mogli zadovoljiti i tim da treskate i udarite glavom o vodu ili o što god mekano kao pamuk. A ja ću, ne brinite, pripovijedati već gospodi da ste vi, gospodaru, tresnuli glavom o šiljak na stijeni koja je tvrđa od dijamanata." (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 193.).

Svjesni su nedostataka onog drugog, dobronamjerne riječi upućuju obojica onom drugom sa namjerom da posavjetuju i pomognu. Njihova su stanovišta različita: Don Quijote „kao riter" obuzet je uzvišenim, duhovitim pobudama; Sancho kao seljak i siromah, prije svega kao trezven i realističan čovjek, potpuno je prozaičan. Baš zato se oni sukladno dopunjavaju i uspijevaju da budu privrženi jedan drugome i vjerni uprkos povremenim nesuglasicama i verbalnim sukobima, koji su uvijek popraćeni humorom i vedrinom.

Don Quijote je plemić u ulozi viteza, živi u svijetu mašte i viteštva. Don Quijotea Cervantes karakterizira kao: „suhoparnog, mrzovoljnog, hirovitog sina, natrpanog svakakvim mislima, koje nikomu drugom na pamet ne padaju". Tako je Don Quijote čista suprotnost Sanchi Panzi. Tako je naš vitez „bio snažna rasta, suhonjav, mršav u licu, velik ranoranilac i ljubitelj lova." Njegovi postupci su često nerazumni, vođeni ludošću, ali

ostaje dosljedan tim postupcima. „Rane dobivene u boju pre služe na čast negoli na sramotu." (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str 110).

Vođen idealima, uzvišenim i plemenitim ciljevima, on postaje vitez tužnog lica. Tragična demencija lika je uvjetovana raskolom stvarnosti i mašte; to je jedan nesporazum koji ga zadesio. On živi u prošlosti, istodobno je smiješan i tragičan. On se odriče svega, prihvata fizičko stradanje, glad, oskudicu i proklamuje vjeru u Boga. Njegov idealizam iščitavamo u ovom citatu: „Valja Sancho da znaš da čovjek nije bolji od drugoga ako ne radi više od drugoga. Sve ove nepogode koje nas snalaze znamenje su da će se skorim nebo razvedriti i da će se stvari nabolje okrenuti, jer nije moguće da traje i zlo i dobro,a otuda izlazi, ako je zlo dugo trajalo, dobro je već blizu, zato nemoj da si tužan zbog nesreća koje me snalaze,jer one se tebe i ne tiču." (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 130).

On je idealista koji se ne želi prilagoditi životu nego hoće sam život da izdigne do sebe, zbog toga ne primjećuje ništa što nije u skladu sa njegovim iluzijama. Don Quijotefunkcionira prema kodeksima iz viteških romana, sve što on zna sadržano je u knjigama, teško da šta zna o stvarnom životu vitezova, on doživljava stvarnost isključivo kao svijet iz knjiga koje je čitao. S druge strane Sancho Panza o životu zna kroz njegovo življenje, kroz iskustva. On je glas razuma, onaj glas razuma koji Don Quijote uvijek zatire. Pokušava se suprotstaviti njegovom idealizmu. „Znajte, gospodaru, ona za kraljicu ne vrijedi ni prebijene pare: za groficu bi već bila zgodnija, ali i to uz Božiju pomoć. Pusti ti to, Sančo, Bogu – odvrati Don Quijote – a Bog će već dati." (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 58).

Sav idealizam Don Quijotea sadržan je u ove dvije rečenice, njegova vjera u Boga i veličinu njegovih podviga koje posvećuje svojoj gospi, ali i prisebnost Sanche Panze. Istovremeno vidimo plemenitost njegovog idealizma, ali i bezumnost njegovog ponašanja, te iako izraziti antipod Sanchi Panzi, oni se ipak nadopunjuju i simbolizuju vezu nastalu u neobičnim okolnostima.

U čemu se ogleda plemenitost? Ogleda se u namjeri da svijet učini boljim mjestom. „Grubi viteže, ružno ti dolikuje tući onoga koji ne može da se brani.", govorio bi on na nepravdu. (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 281). U čemu se onda ogleda bezumnost njegovog ponašanja? Tu stupa Sancho Panza kao njegov glas razuma. To najbolje možemo vidjeti u epizodi sa vjetrenjačama.

„Kakvi divovi?" – zapita Sancho Panza.

„Oni što ih vidiš tamo", odgovori mu gospodar, „oni sa rukama dugim, da ih gdjekoji imaju dugačke i dvije milje."

„Ama pogledajte", na to će Sancho Panza, „ono što se tamo vidi nisu divovi, nego vjetrenjače, i što vam se na njima čini da su ruke, to su

krila, koja vjetar okreće, te ondje ide zrvanj." (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 59).

Dijelom je nerazuman, sukobljavajući se sa stvarnošću on stvara neprijatnosti. Taj odnos idealizma i života je odlično prikazan. Idealizam je predstavljen u bijednom i mršavom vitezu. I upravo na taj način Cervantes pokazuje kako ljudi iskorištavaju idealističko osjećanje za ličnu korist, kao što je slučaj dječaka i njegovog gospodara. Citat gore naveden, kada Don Kihot upozorava da je zapravo slabost tući slabijeg od sebe.

Sancho Panza, seljak u ulozi vitezova perjanika živi u stvarnosti, uvijek ga vode razum i njegova prosta mudrost. Teži materijalnim ciljevima i ličnoj koristi. Sancho Panza je Don Quijoteova potpuna suprotnost, kako duhovno, tako i fizički. Dok je njegov gospodar visok i mršav, on je nizak i debeo, imao je „golemu trbušinu a nizak rast i tanke noge".

Primjer prostodušnog čovjeka iz naroda koji je naučen da poštuje autoritete, ali ne i da razmišlja o „umnim" temama.

Za razliku od svog gospodara, čvrsto stoji na obje noge na zemlji, a kada zatreba, umije da bude i lukav. Njegova mudrost ne dolazi iz knjiga i visokih škola, već direktno iz života i predstavlja nepresušni izvor prave narodne mudrosti. Na svaku ludoriju svog gospodara uvijek ima spreman odgovor ili komentar u obliku neke narodne umotvorine – bilo poslovice, bilo izreke ili vjerovanja.

„Dade se nagovoriti od strane našeg viteza da pođe s njim, obećavši mu pritom namjesništvo nad kakvim otokom ili kraljevstvo koje bude pridobio, dok Don Quijote na tim putovanjima bude živio u svojim fantazijama, Sancho će naprotiv misliti najprije na sebe, svoj trbuh i svoj džep." (Stojanović, J. „Kako smo čitali Don Kihota", srpska književna kritika o Cervantosovom romanu, www.komunikacijaikultura.ba).

„Cijele te noći nije Don Quijote spavao nego je premišljao o svojoj vladarici Dulcineji, da udesi po onomu što je čitao u svojim knjigama, kako su vitezovi bez sna provodili mnoge noći po šumama i pustinjama zabavljeni mislima na odabranice svoga srca. (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 61).

„Ali nije tako proveo noć Sancho Panza, jer on je ljudski napunio želudac, no nije ga napunio vodom od cikorije, pa je cijelu noć prespavao." (Rožman, H. „Dva aspekta Cervantesovog Don Qujotea, nihilizam i odnos prema vjernom slugi, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2016. str. 6).

Djelo se zasnima na sukobu dvaju svjetova, a to se vidi u dijalozima između Don Quijotea i Sancha Panze. Naš bistri vitez zamišlja pustolovine na svakom koraku te glavom bez obzira srlja u njih ne mareći na Sanchova upozorenja (ne mareći što mu Sancho Panza dovikuje i kazuje da su ono na što on navaljuje uistinu vjetrenjače, a nisu gorostasi).

Dok Don Quijote podučava Sancha Panzu viteškom kodeksu, Sancho upozorava da će se on toga pridržavati sve dok se sam ne nađe u opasnosti, „ako uzmoram braniti sebe, neću ja mnogo paziti na te zakone" (Cervantes, M. „Don Kihot", Mozaik knjiga, Zagreb, 2001. str. 62).

U tim riječima vidimo da Sancho predstavlja tipičnog renesansnog čovjeka koji neće pustiti da ga neko premlati zbog viteških zakona. Taj način gledanja na svijet Cervantes sukobljava sa fiktivnim pogledom na svijet od strane Don Quijotea.

Za razliku od prvog dijela, gdje je Don Quijote potpuno zaluđen i u nekom svom svijetu vitezova, nježnih djevica i platonskih ljubavi, u drugom dijelu je lucidan, sasvim bistre pameti i vidi stvarnost onakvom kakva jeste. Sad su drugi ti koji stvaraju privid viteškog svijeta i volšebnih magova ne bi li privoljeli Don Quijotea da jednom za svagda odustane od „života lutajućeg viteza". Čak je i nesrećni Sancho prinuđen da učestvuje u toj šarenoj laži te dovodi Don Quijoteu tri seljančice rekavši mu da su to Dulcinejine dame pratilje.

Međutim, kada Don Quijote prepozna djevojke kao samo tri sirote seljančice, Sancho se zgrožava i pokušava da ga ubijedi da je to opet magija nakon zlog čarobnjaka koja mu ne dozvoljava da vidi realnost. Također, veoma su zanimljivi razgovori između vitezova i njegovog štitonoše, u kojima se vidi kako Don Quijote polako i postepeno gubi svoje ideale, pod uticajem Sancha Panze. Ta tranformacija se, također, vidi i u postepenom mijenjanju imena – od Don Quijotea postaje Vitez od Lavova, a zatim se pretvara u Viteza Tužnog Lika.

Don Quijote se naziva „veleumnim" ili „oštroumnim", terminom koji bi se mogao protumačiti i kao „maštovit", čime se jasno ukazuje na hiperaktivnu maštu glavnog lika.

Postoje tri osnovna aspekta Don Quijoteovog ludila: prvi aspekt da on čvrsto vjeruje da događaji opisani u viteškim romanima imaju čvrstu historijsku podlogu i tu je suština njegovog ludila; drugi aspekt proizlazi direktno iz prvog: ako su te priče istinite, sasvim je logično pretvoriti se u lutajućeg viteza; treći aspekt se pokazuje tek u drugom poglavlju - mašta nemeće stvarnosti slike svijeta viteških romana i pretvara krčme u dvorce, seljanke u princeze, vjetrenjače u divove, a stada ovaca u vojske.

Unatoč Sanchovoj molbi, Don Quijote je – vjeran samom sebi – morao umrijeti. Nije mogao prihvatiti prijedlog da pokuša kao pastir izgraditi onu istu zbilju koja ga je pobijedila. S druge strane, Sancho polako prihvata ideale svog gospodara, koji se polako u samom Sanchi koncentrišu u jednu fiks-ideju: da postane guverner ostrva. Sancho uspijeva da postane guverner i pokazuje se kao veoma mudar i praktičan vladar, međutim njegova vladavina će ipak na kraju završiti kao potpuna propast.

Sluga bez gospodara nije više sluga, ali nije ni gospodar; učenik bez učitelja ne može nastaviti učenje ako je ono bezuvjetno ovisilo o učitelju.

Sancho nije postao Don Quijote, nije se osamostalio, on sada ne može ni naprijed ni nazad. Ne može se vratiti anonimnom Sanchi prije susreta sa Don Quijoteom, a ne može postati ni vitez.

Zaključak

Bistri vitez Don Quijote od Manche je danas najviše prevođena knjiga na svijetu. Pisana kao parodija na viteške romane, smatra se posljednjim viteškim i prvim modernim romanom svjetske književnosti. Likovi u romanu su vidno i osjetno različiti, a funkcionišu, kako i zašto? U tome je snaga autora i sama vrijednost ovog djela. Roman sugerira nemogućnost opstanka sanjalice kao što je Don Quijote. Da bi to najbolje pokazao mora mu suprotstaviti drugog lika, lika koji će biti njegova sušta suprotnost. U tome je i uspio, jer umjetničko djelo koje osvjetljava jedno od vječnih životnih osjećanja, jednu od osnovnih strana čovjekovog duha, ostavlja veliki utisak samo onda kada je smješteno u određeno vrijeme i mjesto, kada su heroji u njemu živi ljudi i imaju sve strasti i uvjerenja svoje epohe. Takvog heroja slika Cervantes u svom romanu i stoga on nikada neće izgubiti umjetničku vrijednost. Koliko su ova dva lika ostavila utjecaj na vanknjiževni život pokazuje terminologija vezana za lik Don Quijotea, kao što je donkihotizam ili fraza borba sa vjetrenjačama, što simbolizira uzaludne i nemoguće pokušaje. Koliko god se bavili ovim djelom, ono je neiscrpno i pogodno za kritička čitanja.

Literatura

1. Stojanović, J., „*Kako smo čitali Don Kihota*“, Srpska književna kritika o Servanotosovom romanu, www.komunikacijaikultura.ba
2. Rožman, H., *Dva aspekta Cervantesovog Don Quijotea, nihilizam i odnos prema vjernom slugi*, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2016.
3. Cervantes, M. „Don Kihot“, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001.

Melisa Omerović

Upotreba funkcionalnih stilova bosanskog jezika u časopisima za djecu

Upotreba funkcionalnih stilova bosanskog jezika u časopisima za djecu tema je koju ću predstaviti u ovom tekstu, a koja se bavi raznovrsnošću funkcionalnih stilova u odabranim časopisima. Uzorak istraživanja čine časopisi: *Kolibrić*, *Palčić*, *Vesela pčelica*, *Vesela sveska*, *Male novine*, *5 plus* – ukupno 15 brojeva. Pojedinačnom analizom časopisa može se zaključiti da publicističkom stilu pripada većina sadržaja u časopisima za djecu. Enigmatski podstil (rebusi, ukrštenice, sudoku, spajalice, labirint i dr. enigme) dominira u časopisima koji su namijenjeni djeci predškolskog uzrasta i prvim razredima osnovne škole, *Kolibrić* i *Vesela pčelica*. U ostalim časopisima najzastupljeniji su informativni i analitički podstil. Poslije publicističkog stila, prema zastupljenosti, slijedi naučni stil, odnosno naučno-popularni podstil i književnoumjetnički stil (prozni, poetski i dramski podstil). Zabilježeno je i prisustvo reklama (reklamni stil), ali i administrativnog stila u vidu biografije književnika. Sav sadržaj u časopisima za djecu propraćen je vanjezičkim pojačivačima (ilustracije, fotografije, karikature, grafička obrada slova i sl.), koji se koriste u svrhu privlačenja pažnje čitaoca.

Ključne riječi: funkcionalni stilovi, publicistički stil, književnoumjetnički stil, naučno-popularni podstil, reklamni stil.

Časopisi pomažu djeci pri usvajanju pravopisne norme, doprinose razvoju čitalačke navike, pisanja, mašte, govora, kreativnosti. S obzirom na to da pospješuju mentalni razvoj djece, važno je znati kojim se funkcionalnim stilovima ovi časopisi služe. Funkcionalni stilovi i njihova upotreba u časopisima za djecu glavni su predmet interesa ovog rada.

Postoji mnogo podjela funkcionalnih stilova, ali ona koja ima najviše pristalica – prema Tošovićevom istraživanju u djelu *Funkcionalni stilovi*, jeste podjela na pet funkcionalnih stilova:

a) književnoumjetnički,

b) publicistički,

c) naučni,

d) administrativni,

e) razgovorni (Tošović, 2002: 97).

Međustilovima, ovaj autor naziva funkcionalne stilove koji imaju dodirnih tačaka, odnosno imaju elemente dvaju ili više funkcionalnih stilova.

Časopisi za djecu: *Kolibrić*, *Vesela pčelica*, *Vesela sveska*, *Palčić*, *5 plus*, *Male novine* bit će predmetom analize i interpretacije moga rada, a koristit ću se deskriptivnom metodom i metodom analize i sinteze.

Funkcionalni stilovi u časopisima za djecu – analiza

Analizi podliježu časopisi: *Kolibrić*, *Vesela pčelica*, *Vesela sveska*, *Palčić*, *5 plus* i *Male novine*.

Časopisi *Kolibrić* i *Vesela pčelica* namijenjeni su predškolskom uzrastu i prvim razredima osnovne škole. Njihov sadržaj bazira se uglavnom na bojenju, crtanju, popunjavanju (enigmatici), a za tekst se većinom koriste velika slova. Također, sav sadržaj prate ilustracije. Ostale vrste namijenjene su učenicima od prvog do petog razreda osnovne škole, s tim da časopis *Male novine* i *5 plus* mogu čitati i učenici nešto starijeg uzrasta.

Časopis *Kolibrić* (uzorak: broj 11)

Sadržaj časopisa *Kolibrić* čine:

Broj 11:

1. Na početku

2. Kad smo bili mali

3. Jedan moj dan

4. Vrijeme je za basnu

5. Okrugle strane

6. Moje boje

7. Čudnovati cvijetnjak

8. Topla strana

9. Hladna strana

10. Pranje i kupanje

11. Šuškava bajka o šišmišu miššišu

12. Moje najdraže

13. *Mala radionica*
14. *Stakleni svijet*
15. *U trgovini*
16. *Mali sportaš*
17. *Mali umjetnik*
18. *Darežljivica i škrtica*
19. *Igra opažanja*
20. *Oblici*
21. *Mali odmor*
22. *Telefonijada*

Književnoumjetnički stil

Lisica i roda – basna (prozni podstil):

Jedno vrijeme lisica i roda bijahu u vrlo dobrim odnosima i činilo se da su jako dobre prijateljice. Zato je lisica pozvala rodu na večeru, a šale radi, ne stavi ništa pred nju osim juhe u vrlo plitkom tanjiru. Lisica bi juhu brzo polokala, ali roda je u nju mogla jedino umočiti vrh svoga dugog kljuna, pa zato ostavi jelo i ostade gladna kao što je i bila.

(*Kolibrić*, broj 11: 6)

Publicistički stil

Školska pjesmica! (književnopublicistički podstil):

Kružim, kružim oko kuće
kružila sam još i jučer
nikog nema za igranje
nikog nema za ganjanje
svi u školu pošli jučer
u gradu su prazne kuće!
(*Kolibrić,* broj 11: 22)

Reklamni stil

KRAŠ 1911
BILO KUDA Ki-Ki SVUDA (Ki-Ki bombone)
(*Kolibrić*, broj 11: 35)

Osvrt na sadržaj časopisa *Kolibrić* (uzorak: broj 11):

U časopisu *Kolibrić* preovladava enigmatski podstil (rebus, tražilice, spajalice, labirint, sudoku i sl.), odnosno publicistički stil. Zastupljena je poezija za djecu, ali i bajke, basne, zagonetke, u manjoj mjeri. Mogu se naći i reklame. U časopisu su zastupljene i ilustracije, grafički su obrađena slova u tekstu (koriste se velika slova u raznim bojama i veličinama), što je i karakteristično za publicistički stil. *Kolibrić* nudi mnoštvo zabavnih sadržaja za djecu, a boje i ilustracije glavni su faktor za privlačenje njihove pažnje. U okvir sadržaja jednog naslova dolazi i do ispreplitanja publicističkog i književnoumjetničkog stila.

Redoslijed funkcionalnih stilova prema zastupljenosti u časopisu *Kolibrić*: *publicistički stil* (većina sadržaja), *književnoumjetnički stil* (par žanrova), *reklamni stil* (par reklama).

Časopis *Vesela pčelica* (uzorak: broj 10/2011)

Sadržaj časopisa *Vesela pčelica* čine:

Broj 10/2011:

1. *Pozdrav*
2. *Veseli bosanski: Juni*
3. *Basna: Cvrčak i mrav*
4. *Ljetna braća*
5. *Kalendar prirode: Juni/lipanj 2011.*
6. *Radost ljeta*
7. *Hajdemo na bazen, more, rijeku*
8. *Veseli bosanski*
9. *Igrokaz: Nagluhi pijetao*
10. Čitamo bajke: Snjeguljica i sedam patuljaka
11. *Igrokaz: Sunce, sunce, sunce*
12. *Kreativna radionica: Napravi svoje Sunce*
13. *Zabavna matematika: Sabiranje i oduzimanje*
14. *Zabavna matematika: Redni brojevi*
15. *Zabavna matematika: Izbroj i oboji!*
16. *Zabavna matematika: Idemo u kupovinu!*
17. *Zabavna matematika: Mjerenje veličina – jedinice i mjere*
18. *Zabavna matematika: Brojevi*
19. *Zabavna matematika: Za mudre glavice*
20. *Vrijeme je za ručak! Prijatno*
21. *Bonton za stolom*
22. *Učimo engleski: Family song*

23. Zabava: Obuci dječaka i djevojčicu
24. Zabava: Pronađi uljeza
25. Zabava: Nastavi niz
26. Frotiranje novčića
27. Kutak pčelaraca
28. Bojanka: Bojenje prema brojevima

Književnoumjetnički stil

Cvrčak i mrav – basna (prozni podstil):

Jedne zime dođe cvrčak mravima i reče:

„Molim vas, dajte mi malo žita da ne umrem od gladi!"

Mravi ga zapitaju: „A šta si ljetos radio?"

Cvrčak odgovori: „Svirao sam."

„Kad si ljetos svirao, a ti sad igraj da ti glad prođe!", rekoše mravi i stjeraše cvrčka napolje.

(*Vesela pčelica*, broj 10/2011: 5)

Publicistički stil

Zabavna matematika – Redni brojevi (enigmatski podstil):

Oboji drugu kuglu sladoleda plavom bojom!

Oboji prvu kuglu sladoleda zelenom bojom!

Oboji četvrtu kuglu sladoleda žutom bojom!

Oboji treću kuglu sladoleda žutom bojom!

(*Vesela pčelica*, broj 10/2011: 17)

Naučni stil

Veseli bosanski (naučno-popularni podstil):

Ježeve ubrajamo u sisare. Oni su stanovnici tla, iako se neke vrste ježeva penju i zadržavaju na grmovima. Najviše se hrane insektima, a ponekad i biljkama.

(*Vesela pčelica*, broj 10/2011: 10)

Osvrt na sadržaj časopisa *Vesela pčelica* (uzorak broj 10/2011):

Za razliku od časopisa *Kolibrić* koji nudi i reklamne sadržaje, u časopisu *Vesela pčelica* izostavljene su reklame. Međutim, zabilježena je pojava naučno-popularnih tekstova, što za časopis *Kolbrić* nije slučaj. Enigmatika i ovdje obuhvata većinu sadržaja, odnosno prvi po zastupljenosti je publicistički stil. Par sadržaja pripada književnoumjetničkom stilu.

Redoslijed funkcionalnih stilova prema zastupljenosti u časopisu *Vesela pčelica*: *publicistički stil* (većina sadržaja), *književnoumjetnički stil* (par žanrova), *naučni stil – naučno-popularni podstil*.

Časopis *Vesela sveska* (uzorak: broj 1/2011)

Sadržaj časopisa *Vesela sveska* čine:

Broj 1/2011:

1. Škola kakvu želim
2. *Plan učenja*
3. *Pjesmarica*
4. *Godišnja doba: Jesen dolazi u naše krajeve*
5. *Kalendar prirode*
6. *Jesen u vrtu*
7. Životinjsko carstvo: U carstvu ptica selica
8. *Pričaonica: Ljubav prema pticama*
9. *Obilježimo Dan čistih planina*
10. *Vjerovali ili ne*
11. *Moj učitelj/učiteljica*
12. *Bajka: Mačak u čizmama*
13. *Veseli zabavnik*
14. *Pjesnički pozdrav: Bosna*
15. Čitam i razumijem: Živ-živ
16. *Basne: Lisica i grožđe, Poljski miš i gradski miš*
17. Čitam ćirilicu: Konj i automobil
18. *Naš kutak*
19. *Na putu od kuće do škole*
20. Čuvamo zdravlje: Kako pravilno nositi ruksak?
21. *Olovkom i bojom*
22. *Kreaivna radionica: Zanimljivi držač za olovke*
23. Škola u bolnici
24. *Strip*
25. Škola crtanja

Književnoumjetnički stil

Mačak u čizmama – bajka (žanr usmenog narodnog stvaralaštva):

Bio jednom jedan stari mlinar i imao je tri sina. Na samrti, on ih pozva da im ostavi ono što je imao. Najstarijem sinu dade mlin, drugome magarca, a najmlađem mačka. I tako siroti mladić uze mačka i pođe u svijet.

Ubrzo je otkrio da njegov mačak nije običan mačak. Znao je da govori, znao je mnoge vještine, a nosio je čarobne čizme koje je ukrao jednom divu.

(*Vesela sveska*, broj 1/2011: 18)

Publicistički stil

Šišina matematika – strip[1] (stripovni podstil):

...VRTI SE ŠIŠI U GLAVI DVIJE MINUTE...

(*Vesela sveska*, broj 1/2011: 32)

Naučni stil

Obilježimo dan čistih planina (naučno-popularni podstil):

Planine su uzdignuti dijelovi Zemljine kore (viši od 500 metara). Zauzimaju oko petinu svjetskog kopnenog područja. Neophodne su za život, a dom su mnogobrojnim biljkama i životinjama.

(*Vesela sveska*, broj 1/2011: 14)

[1] Orginalni strip nalazi se u prilogu.

Administrativni stil

Fikreta Kenović-Salihović – biografija (privatni podstil):

Fikreta Kenović-Salihović je rođena u Doboju, a studije je završila u Sarajevu. Radila je kao učiteljica na području nekadašnjeg livanjskog, bugojanskog i visočkog sreza, a kao nastavnica bosanskog jezika u Srpcu, Bosanskoj Dubici, Brezi i Sarajevu. Nagrađivana je za poeziju, prozu i reportažno novinarstvo.

(Vesela sveska, broj 1/2011: 20)

Reklamni stil

sky Cola

MENI NEMA BOLJE COLE!

(*Vesela sveska*, broj 1/2011: 17)

Osvrt na sadržaj časopisa *Vesela sveska* (uzorak: broj 1/2011):

Stranice časopisa *Vesela sveska* ispunjene su ilustracijama, grafičkom obradom slova, fotografijama, odnosno vanjezičkim pojačivačima koji su karakteristični za publicistiku. Oni dopunjavaju i pojačavaju ono o čemu govori određeni naslov.

Funkcionalni stilovi međusobno se prepliću, pa u okviru jednog naslova nalazi se pjesma (književnoumjetnički stil) i biografija autora pjesme (administrativni stil), ili npr. pjesma uz edukativni tekst koji je u vezi s naukom.

Kada je u pitanju raznovrsnost funkcionalnih stilova, dominira publicistički stil sa zabavnim, ali i informativnim sadržajem. Iza njega slijede književnoumjetnički i naučni stil – naučno-popularni podstil. Za ova tri stila može se reći da čine sadržaj časopisa *Vesela sveska*. U ovom se časopisu javljaju i reklame, ali u nešto manjoj mjeri, kao i sadržaji administrativnog tipa. Najzastupljeniji su enigmatski sadržaji poput: anagrama, rebusa, labirinta, pitalica i sl. Od žanrova književnoumjetničkog stila zastupljene su priče, bajke i poezija za djecu, a kada je u pitanju naučni stil, zastupljen je samo naučno-popularni podstil.

Redoslijed funkcionalnih stilova prema zastupljenosti u časopisu *Vesela sveska*: *publicistički stil* (većina sadržaja), *književnoumjetnički* i *naučni stil*, tj. *naučno-popularni podstil* (zastupljeni su skoro u istoj mjeri), *administrativni stil* (javlja se rijetko), *reklamni stil* (par reklama).

Časopis *Palčić* (uzorak: broj 115/2011)

Sadržaj časopisa *Palčić* čine:

Broj 115/2011:

1. *Dani raspusta su pred nama...*
2. *Palčićevi razgovori: O godini ovoj i onoj staroj!*
3. *10 sniježnih igara za raspust*
4. *Snježne sove*
5. *English page: Moje tijelo - My Body*
6. Šta nam priča baka/nena/nana/majka?
7. *Robot Bobo*
8. *Zaleđeni kontinet*
9. *Sreća se osmijehom piše*
10. *Dvije uspavanke*
11. *Književnica u gostima*
12. *Učilica*
13. *Rukavice*
14. Štamparska greška
15. *Jeka!*
16. *Pozorište otvara svoja vrata!*
17. *Srce*
18. *Kreativna radionica: Kada nekog jako voliš!*
19. *Izabrali smo najsretniji razred!*
20. *Palčica pomagalica*
21. *Snješkova stranica*
22. *Sretna Nova godina*
23. Školski izlog
24. *5 malih, ali slatkih zimskih igrica*
25. *Postoje li avioni bez motora?*
26. *Da li je crni panter vrsta jaguara?*
27. *Ko je bio Albert Einstein?*
28. *Mumijevi zvijezda padalica*
29. *Rapust je doba čitanja!*
30. *Mali Amnezija*
31. *Strane razigrane*
32. *Mali test: Sami u kući*

Književnoumjetnički stil

Štamparska greška – Kema Coco (poetski podstil):

Trči zeko šumicom
i više naglas:
»Hura, lovci ne smiju
pucati u nas!
Šetat ćemo slobodno
po brijegu i polju
i birati glavicu
ljepšu, slađu, bolju.

(*Palčić*, broj 115/2011: 24)

Naučni stil

Zaleđeni kontinent (naučno-popularni podstil):

Da planeta Zemlja ima Sjeverni i Južni pol znamo svi. Sjeverni pol i područje oko njega nazivamo još i Arktik. A zamisli ogromni kontinent oko Južnog pola na kojem su vječni snijeg i led. I skoro ništa drugo. E, to je Antarktik. On je najnegostoljubivije područje na svijetu zbog nevjerovatnih hladnoća koje tamo vladaju. 98 posto tla je gotovo stalno prekriveno ledom i snijegom, a led se proteže i duboko u samo more. Prvi istraživači koji su vidjeli Antarktik bili su članovi ekspedicije kapetana Kuka 1773. godine.

(*Palčić*, broj 115/2011: 14)

Reklamni stil

KRAŠ
ŽIVOTINJSKI CARSTVO
Sezona lova je počela!
Uživaj u čokoladi i ulovi super nagrade

(*Palčić*, broj 115/2011: 21)

Osvrt na sadržaj časopisa *Palčić* (uzorak broj 115/2011):

U odnosu na prethodno analizirane časopise, časopis *Palčić* nudi više naučno-popularnog sadržaja. Publicistički je stil dominantan i žanrovski raznovrsniji nego u ostalim časopisima, a nešto manje je zastupljena enigmatika. Mogu se pronaći i svi podstilovi književnoumjetničkog stila, dok su reklame prisutne u manjoj mjeri.

Stranice časopisa *Palčić* ispunjene su ilustracijama, fotografijama i dr. vanjezičkim pojačivačima (boje, grafička obrada slova i sl.).

Redoslijed funkcionalnih stilova prema zastupljenosti u časopisu *Palčić*: *publicistički stil* (većina sadržaja), *naučni stil – naučno-popularni podstil*, *književnoumjetnički stil*, *reklamni stil* (par reklama).

Časopis *5 plus* (uzorak: broj 112/2009)

Sadržaj časopisa *5 plus* čine:

Broj 112/2009:

1. *Nemoguća misija: Uredna soba*
2. *Sage o vampirima*
3. *Supermen u malom pakovanju*
4. *Zmajevi*
5. *Ispeci pa reci!*
6. *Mozganje o mozgu*
7. *Nova pop princeza*
8. *18 metara straha*
9. *Koja je tvoja boja???*
10. *Iskoristite moć boja*
11. *Oj, kako me sram...*
12. *Crvena zemlja*
13. *Nastavnica iz snova*
14. *Naš maturalac*
15. *OŠ „Čelić" – Čelić*
16. *Ajna Hasanbegović*
17. *Filmske premijere*
18. *Imaš li svoj stil?*
19. *Play Station 3 – Slim*
20. *Need For Speed*
21. *U slobodno vrijeme*
22. *Teen Hit*
23. *David Guetta*
24. *Milan Junior Camp*
25. *Enigmatika*
26. *Horoskop*
27. *Ko (ne) zna, nek zna*
28. *Fudbaler Evrope*

Publicistički stil

Play Station 3-Slim – prikaz (analitički podstil):

Ako želimo biti precizni, nova verzija PS trojke manja je za 32 procenta a lakša za 36 posto od PS trojke prve generacije. Više je upakovan u matiranu plastiku, logo na prednjoj maski je sada u jednoj boji i ne šareni se. Tipke više nisu osjetljive na dodir, morate ih doista stisnuti da prime komandu. Smanjena je među ostalim i potrošnja električne energije.

(*5 plus*, broj 112/2009: 41)

Naučni stil

Mozganje o mozgu (naučno-popularni podstil):

U njemu neumorno radi čak 100 milijardi nervnih ćelija koje ne samo da upravljaju našim mislima i pokretima, već i nesvjesnim radnjama kao što su disanje, probava ili rad srca.

Te ćelije, koje nazivamo neuronima, čine takozvanu sivu moždanu tvar (cerebrum), odnosno moždanu koru. One odašilju i prikupljaju veliki broj elektrohemijskih signala preko mreže miliona nervnih vlakana od kojih je sastavljena bijela moždana masa.

(*5 plus*, broj 112/2009: 14)

Reklamni stil

Chupa Chups

Zvijezda možeš biti ti

(*5 plus*, broj 112/2009: 2)

Osvrt na sadržaj časopisa 5 plus (uzorak broj 112/2009):

U časopisu *5 plus* većinu sadržaja čini publicistički stil (enigmatika, stripovi, članci, prikazi, informacije itd.). Književnoumjetnički stil nije zastupljen. U manjoj mjeri javljaju se naučni stil, odnosno naučno-popularni podstil i reklame. S obzirom na to da je namijenjen učenicima starijeg uzrasta, časopis nudi sadržaje koji se tiču mode, poznatih ličnosti i sl. Sadržaj časopisa prate fotografije, ilustracije i dr. vanjezički pojačivači. Za razliku od drugih časopisa, *5 plus* nudi žanrovski raznovrsnije sadržaje publicističkog stila.

S obzirom na navedeno, može se zaključiti da sadržaji časopisa *5 plus* pripadaju: *publicističkom*, *naučnom (naučno-popularni podstil) i reklamnom stilu.* Publicističkom stilu pripada veći dio sadržaja, dok ostali dio zauzima naučno-popularni podstil.

Časopis *Male novine* (uzorak: 1801/2011)

Sadržaj časopisa *Male novine* čine:

Broj 1801/2011:

1. Lektira
2. Naš jezik
3. Teen čitaonica
4. Umjetnost
5. Eko kutak
6. Mladi novinari
7. Javili su se
8. Škola u bolnici
9. Nastavnici
10. Pješčani sat
11. Kviz znanja
12. Hemijske jednačine i kemijski zakoni
13. Tajne srca
14. Tvoj kutak
15. Zdrave navike
16. Naš mozak
17. NVO Duga
18. Škola bez bola
19. Sve o tebi
20. Savjet više
21. Sisari
22. Teen problemi
23. Geografija s Malim novinama
24. Fotostrip
25. Slavni u karikaturama
26. Vaših pet minuta
27. Snowboarding & skateboarding
28. Cake poznatih
29. Trendy stuff
30. Škola ljepote
31. Tehno info
32. Slatki kutak
33. Kreativna radionica

34. Tla Bosne i Hercegovine

35. Sport

36. Viceteka

37. Horoskop

Književnoumjetnički stil

Umjetnost – Ramiza Radončić-Hot (prozni podstil):

Februarsko jutro žilavo i hladno, teklo je niz zaleđeni grad pun teških ledenica, od kojih su strepili rijetki prolaznici.

Alem i njegov otac Firči vratili su se kući nakon košarkaške utakmice, promrzli i nervozni.

U dnevnom boravku zatekli su Lunu.

Pozdravili su je.

Lijeno je otpozdravila klimoglavom, ne odvajajući pogled od ekrana.

Svašta! Mi smo išli da navijamo za tvoj tim, dok se ti izležavaš, vršljajući po internetu – rekli su, pružajući ruke ka kaminu, u kojem se zlatna vatra viorila, plešući vatreni ples iz rajskih snova.

(*Male novine*, broj 1801/2011: 9)

Publicistički stil

U Tešnju se nastavlja akcija prikupljanja PET ambalaže (informativni podstil):

Već drugu godinu na području naše općine se provodi program prikupljanja PET ambalaže. Uz pomoć Općine, kroz projekt „Ekovizija" sav posao organizira Udruženje „Eko-mladi" iz Tešnja. U akciji učestvuju tri srednje i devet osnovnih škola, među kojima je i naša OŠ „Huso Hodžić" koja je prikupila 1.053 plastične boce.

(*Male novine*, broj 1801/2011: 13)

Naučni stil

Eko kutak – Zrak život znači (naučno-popularni podstil):

Šta je zrak?

Zrak je mješavina azota (78%), kisika (21%), ugljen dioksida (CO2) i nekih inertnih gasova. Sastoji se još i od vodenih isparenja u varirajućim količinama. Zrak sadrži mnogobrojne štetne supstance: prirodne zagađujuće materije, kao što su prašina i vulkanski pepeo, kao i zagađujuće materije koje predstavljaju nusproizvod ljudskih aktivnosti.

(*Male novine*, broj 1801/2011: 12)

Administrativni stil

Skender Kulenović – biografija (privatni podstil):

Bosanskohercegovački književnik i akademik Skender Kulenović rođen je u Bosanskom Petrovcu 2. septembra 1910. godine. Pisao je pjesme i poeme, komedije, eseje, kritike, putopise, crtice, priče te romane. Osnovnu školu je završio u rodnom mjestu, a Jezuitsku gimnaziju u Travniku.Tamo se preselio nakon osiromašenja (agrarna reforma) porodice. Već u trećem razredu gimnazije javio se sa prvim književnim radom, zbirkom soneta „Ocvale primule". Zatim je studirao pravo na Zagrebačkom univerzitetu. U tim godinama počinje njegova saradnja sa brojnim listovima i časopisima.

(*Male novine*, broj 1801/2011: 5)

Reklami stil

TURKISH AIRLINES

Uživajte u privilegiji otkrivanja svijeta sa Turkish Airlines-om, iskoristite prednost Star Alliance mreže i letite sa nama na više od 1050 destinacija.

(*Male novine*, broj 1801/2011: 67)

Osvrt na sadržaj časopisa Male novine (uzorak broj 1801/2011):

Časopis *Male novine* predstavlja spoj publicističkog stila (uglavnom informativni i analitički podstil, bez enigmatike) i naučno-popularnog podstila. Književnoumjetnički stil javlja se u manjoj mjeri nego u prethodno analiziranim časopisima. Prisutan je i žanr administrativnog stila (biografija), a, također, i par reklama. Fotografije prate dosta sadržaja, dok su ilustracije manje zastupljene (zbog uzrasnog nivoa djece kojoj je časopis namijenjen). Također, slova su grafički obrađena.

Redoslijed funkcionalnih stilova prema zastupljenosti u časopisu *Male novine*: *publicistički*, *naučni – naučno-popularni podstil* i *reklamni stil*. Publicistički stil obuhvata najveći dio sadržaja, a na drugom je mjestu naučni stil, dok se manje javljaju književnoumjetnički i administrativni stil, kao i reklame.

Rezultati analize časopisa

Pregled funkcionalnih stilova prema zastupljenosti u časopisima za djecu:

Časopis ***Kolibrić***

1. Publicistički stil	2. Književnoumjetnički stil	3. Reklamni stil

Časopis ***Vesela pčelica***

1. Publicistički stil	2. Književnoumjetnički stil	3. Naučni stil

Čas**opis *Vesela sveska***

1. Publicistički stil	2. Književnoumjetnički stil	3. Naučni stil	4. Administrativni stil	5. Reklamni stil

Časopis ***Palčić***

1. Publicistički stil	2. Naučni stil	3. Književnoumjetnički stil	4. Reklamni stil

Časopis ***5 plus***

1. Publicistički stil	2. Naučni stil	3. Reklamni stil

Časopis ***Male novine***

1. Publicistički stil	2. Naučni stil	3. Reklamni stil	4. Književnoumjetnički stil	5. Administrativni stil

O analizi časopisa

Rezultati dobiveni pojedinačnom analizom časopisa za djecu upućuju na zaključak da je publicistički stil najzastupljeniji funkcionalni stil u ovim časopisima. Publicistički stil dominira u svim časopisima. Kada su u pitanju podstilovi publicističkog stila, zastupljeni su informativni, analitički, književnopublicistički, enigmatski i stripovni podstil.

Naučni stil, odnosno naučno-popularni podstil, drugi je prema zastupljenosti u časopisima za djecu. Naučno-popularni tekstovi namijenjeni su čitaocima-nestručnjacima, odnosno širokom krugu korisnika.

Književnoumjetnički stil zastupljeniji je u časopisima namijenjenim predškolskom uzrastu i prvim razredima osnove škole, nego u časopisima namijenjenim starijim razredima. Kada su u pitanju podstilovi, prisutna su sva tri podstila: prozni, poetski i dramski.

Reklame čine manji dio sadržaja u časopisima za djecu. Reklamiraju se uglavnom proizvodi namijenjeni djeci, a u manjoj mjeri prisutne su i reklame namijenjene odraslim (npr. reklame avio-kompanija i sl.).

Administrativni se stil u časopisima za djecu javlja veoma rijetko. Ukoliko dođe do njegove pojave, onda je to u vidu biografije nekog književnika.

Literatura

- Andrijanić, Lj. (2009). Znanstveni stil. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis.* (online) 198 (broj 3), str. 15-23. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/70008 (pristupljeno 10. 5. 2015).
- Antoš, A. (1974). *Osnove lingvističke stilistike*. 2. izd. Zagreb: Školska knjiga.
- Bagić, K. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bjelobrk, V. (2009). Kojemu funkcionalnom stilu pripadaju reklame? *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis.* (online) 198 (broj 3), str. 67-73. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/70074 (pristupljeno 10. 6. 2015).
- Blažević, V. (2009). Znanstveni stil. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis.* (online) 198 (broj 3), str. 7-15. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/70007 (pristupljeno 20. 5. 2015).
- Bugarski, R. (2003). *Jezici*. Beograd: Čigoja štampa – XX vek.
- Bugarski, R. (2005). *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek – Knjižara Krug.
- Bugarski, R. (2007). *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja štampa.
- Bugarski, R. (2003). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa – XX vek.
- Bulić, R. (2009). *Rječnik pravopisnih, obličkih i akcenatskih nedoumica u standardnome bosanskom jeziku*. Tuzla: Bosanska riječ.
- Čarkić, M. Ž. (2002). *Uvod u stilistiku*. Beograd: IDP Naučna knjiga.
- Čedić, I. (1999). Školski rječnik lingvističkih termina u bosanskom jeziku. Sarajevo: Institut za jezik.
- Čengić, M. (2005). *Vještina pisanja.* Sarajevo: DES.

- Ćorac, M. (1982). *Metaforski lingvostilemi*. Beograd: Privredno-finansijski zavod.
- Gojević, M. (2009). Publicistički stil. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis.* (online). 198 (broj 3), str. 23-30. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show= clanak&id_clanak_ jezik=104324 (pristupljeno 10. 6. 2015).
- Guiraud, P. (1964). *Stilistika*. Preveo sa francuskog jezika Branko Džakula. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Gutić, T. (2009). Književnoumjetnički stil. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis.* (online). 198 (broj 3), str. 49-57. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/70012 (pristupljeno 25. 4. 2015).
- Halilović, S. (1999). *Pravopis bosanskoga jezika: priručnik za škole.* 2. izd. Zenica: Dom štampe.
- Halilović, S., Tanović, I. i Šehović, A. (2009). *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik.* Sarajevo: Slavistički komitet.
- Ivić, M. (1978). *Pravci u lingvistici.* 4. izd. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jahić, Dž., Halilović, S. i Palić, I. (2000). *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Jakobson, R. (1966). *Lingvistika i poetika*. Beograd: Neolit.
- Katnić-Bakaršić, M. (2000). *Lingvistička stilistika*. Prague, Budapest: Open Society Institute, Center for Publishing Development Electronic Publishing Program. Dostupno na: http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001017/01/18.pdf (pristupljeno 20. 3. 2015).
- Katnić-Bakaršić, M. (2001). *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Katnić-Bakaršić, M. (2006). *Stilističke skice*. Sarajevo: Connectum.
- Mihaljević, M. i Kovačević, B. (2006). Frazemi kroz funkcionalne stilove. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika.* (online). 40 (broj 1), str. 1-15. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/16627 (pristupljeno 15. 2. 2015).
- Mihaljević, M. (2002). Funkcionalni stilovi hrvatskoga (standardnog) jezika. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* (online) 416 (knjiga 28), str. 325-343. Dostupno na: hrcak.srce.hr/file/102727 (pristupljeno 15. 2. 2015).
- Minović, M. (1974). *Uvod u nauku o jeziku*. 3. izd. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Mitrović, Ž. (1976). *Iz novinarske prakse.* Beograd: Savet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije.
- Moranjak-Bamburać, N. (2001). Retorika stilistike. *Razlika/ Differance: časopis za kritiku i umjetnost teorije.* (online) 222 (broj

1), str. 187-193. Dostupno na: http://www.razlika-differance.com/razlika1.htm (pristupljeno 2. 4. 2015).

- Pavlović, M. (1960). *Problemi stila.* Beograd: Naučna knjiga.
- Pranjić, K. (1968). *Jezik i književno djelo: ogledi za lingvostilističku analizu književnih tekstova.* Zagreb: Školska knjiga.
- Riđanović, M. (1998). *Jezik i njegova struktura*. 3. izd. Sarajevo: TKP Šahinpašić.
- Silić, J. (2006). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: DISPUT.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Natalija Augustinović

Medijacija u školi – rješavanje konflikata putem pregovaranja

Ovim zapisom želim prikazati put kojim smo u slovenačkim školama željeli promijeniti kulturu odnosa i rješavanja konflikata te promijeniti školsku klimu i uspostaviti kvalitetne odnose među učenicima.

Medijacija dolazi u Evropu iz Amerike, te je tako stigla i do nas. A ustvari medijacija je stara toliko, koliko i čovječanstvo. Jer, od kad su se pojavili sukobi, od tad su se i pokušali riješavati. Medijacija je zapravo rješavanje konflikta dvije ili više osoba, koje se pomoću treće osobe trude dogovoriti o rješenju povoljnom za sve upletene. Tijekom medijacije treba se uvažiti nekoliko pravila. Na medijaciju klijenti uvijek trebaju doći dobrovoljno i sa namjerom da riješe svoj konflikt. Kada jedan govori, drugi ga sluša, ne upotrebljavaju se ružne riječi ili bilo kakvo nasilje. Uvijek treba govoriti istinu. Sve o čemu pričamo izrečeno je u povjerenju i o tome ne govorimo sa drugima. Izuzetak su slučajevi, u kojima postoji opasnost po život ili neku materijalnu štetu. Medijacija je prisutna u svim sferama našeg života i tako je iz ekonomskog, pravnog i drugih područja došla i u škole.

Medijacija u školi izvodi se na dva načina. Izvode je učitelji, koji su prethodno edukovani na tom području. A za mene još fascinantnija je medijacija koju izvode učenici jedni za druge. Što su prednosti medijacije kao načina rješavanja konflikata? Medijacijom učenici uče aktivno slušati drugoga, surađivati, učenici tokom medijacije nemaju osjećaj gubitka svog dostojanstva, uče kako postati odgovoran za svoje postupke, nauče kako vidjeti stvari sa perspektive druge osobe. Medijacija nije pogodna za rješavanje svih vrsta sukoba. Svako fizičko nasilje treba se rješavati drugim putem. Također vršnjački medijatori mogu rješavati lakše konflikte i obično pomažu djeci mlađoj od sebe. A za neke ozbiljne konflikte ipak je potreban učitelj medijator.

Prednosti medijacije u školi su: medijacija je izuzetno efikasna, učenici uče komunikacijske vještine kroz iskustvo, medijacija motivira

učenike za rješavanje svojih problema, ugodno utiče na samopouzdanje i na pozitivnu sliku o sebi, učenici uče prihvatiti različitost i medijacija djeluje preventivno.

Ako pogledamo razliku između medijacije i discipliniranja, vidimo da je discipliniranje u većoj mjeri na strani institucije, a medijacija je u službi učenika i njihovog uzgajanja.

Medijacija se može izvoditi samostalno, može se izvoditi najprije medijacija i onda disciplinska akcija ili najprije disciplinska akcija, a poslije toga medijacija.

U školi, u kojoj radim kao stručni suradnik, imamo oko 350 učenika, od toga je 23 vršnjačkih medijatora. Imamo i 5 učiteljica koje su završile edukaciju iz medijacije. Svakih nekoliko godina objavimo mogućnost pohađanja edukacije za vršnjačke medijatore. Učenici od 10 do 12 godina mogu se prijaviti putem prijave, iz koje sami mogu uvidjeti koliko imaju kvaliteta(osobina) potrebnih za dobrog medijatora. Kad pravimo izbor učenika, uvijek uzimamo i učenike, kojima možda neka tražena osobina još nedostaje, ali bi to bilo vrlo dobro za njihovu socijalizaciju i odnose sa drugima.

Nakon izbora učenika, započinje edukacija u trajanju od 20 sati. Edukacija sadrži teoretsko znanje, koje se uvijek daje putem zadataka i praktičnog rada. U početku studenti razgovaraju o tome šta su konflikti i koji su načini za njihovo rješavanje. Učenici nauče da je konflikt svaki sukob ideja, potreba, želja i interesa. Postoje unutrašnji i vanjski konflikti. Nauče i najvažnije, da konflikt nije samo slab, da je ponekad i dobar jer potiče akciju. Nauče i da postoje četiri tipa ishoda konflikta. To su: dobiva-gubi način, u kome jedna strana nadjačava, gubi – gubi to je povlačenje,; dobiva/gubi – dobiva/ gubi – to je kompromis; i dobiva – dobiva način i to se zove saradnja.

Učenici nauče aktivno slušati druge, s tim da znaju da treba pročistiti um, pripreme sigurno okruženje, svoje emocije ostave na stranu, da i tijelom pokazuju da slušaju, slušaju uvijek do kraja i prije svega oslobode se predrasuda.

Uče o emocijama, o „ja rečenicama", o sažetku, o tome šta su osobine dobrog medijatora, fazama medijacije, koja su pravila kojih se treba pridržavati tijekom medijacije. Učenici uvijek nauče i kako postaneš sam svoj medijator, što znači da znaju kako pričati sa drugima, da se drugi osjećaju poštovani, a istovremeno izraziti svoja osjećanja i želje te ostvariti svoj cilj.

Kad studenti završe edukaciju, polažu ispit na kojem pokazuju koliko su naučili i dobiju priznanje da su postali vršnjački medijatori.

Onda slijedi sastanak za roditelje učenika škole, na kome ti učenici pokazuju roditeljima šta je medijacija. Ponekad se roditelji zabrinu da neće znati za sukobe svoje djece, pa im se onda objasni da se medijacijom

ne rješavaju nasilje ili neki stvarno veliki sukobi, nego se medijacija upotrebljava da se riješe loši odnosi između učenika, koji obično prate sukobe. Medijacija pomaže djeci da nauče sami rješavati svoje sukobe koji su sastavni dio života.

Učenici, koji su postali vršnjački medijatori, sastaju se svakog mjeseca, gdje mogu podijeliti izazove sa kojima su se sreli tijekom svog rada. Također uvijek se prave vježbe, na kojima učenici još bolje nauče tehniku medijacije. Projekt medijacije u školi vodi koordinator koji, pored toga što uči učenike izvoditi medijaciju, promovira medijaciju u svojoj okolini.

U školi se izradi terminski plan izvođenja medijacije. Svakog dana dostupan je učitelj medijator koji, u slučaju sukoba provjeri da li je to sukob koga mogu riješiti učenici medijatori ili je slučaj prezahtjevan i treba ga riješiti učitelj medijator.

Na medijaciju mogu doći učenici sami ili ih mogu usmjeriti njihovi učitelji. Naša želja je da što više učenika u sukobu dođe svojevoljno, zbog toga što je jedno od pravila i to da je posjeta medijacije dobrovoljna. Ako dođu učenici po naređenju učitelja, onda se prilikom razgovora učeniku napomene da postoji mogućnost da riješi svoj konflikt ovdje ili će ga riješiti sa roditeljima i učiteljem. U velikoj većini slučajeva učenici odluče, da će radije riješiti svoje konflikte na medijaciji. Vršnjačka medijacija uvijek se izvodi u paru. U početku, dok su učenici medijatori još neiskusni, na medijaciji prisutan je i učitelj medijator.

Medijacija ima fiksnu strukturu. Kroz sav proces pravi se zapisnik, koji je bitan zbog toga jer daje jasan signal da su strane nešto postigle zajedno. Pismeni dogovor može uvijek da podsjeti obje strane na dogovor, također se smanjuje mogućnost pogrešnog shvatanja dogovorenog.

Faze medijacije	Što rade medijatori	Što rade medijanti/učenici u konfliktu
1. Uvod u medijaciju	Uspostave kontakt. Predstavi se sam proces medijacije. Razrade se pojmovi nepristranosti medijatora.	Medijanti prihvate medijatore.
2. Pravila medijacije	Predstave pravila medijacije i posije svakog traže saglasnost.	Medijanti prihvate pravila medijacije.
3.Definicija konflikta	Aktivno slušaju šta se dogodilo i prikupljaju informacije. Upoznaju se sa osjećajima učenika u konfliktu. Definiraju problem koji će se tijekom medijacije rješavati.	Izlažu svoj problem. Jasno definišu situaciju, izraze svoje potrebe. Slušaju izlaganje drugoga. Prepoznaju svoje osjećaje i osjećaje drugoga.
4. Razrada konflikta	Održavaju pozitivnu saradnju i klimu. Održavaju pravila medijacije. Pomažu u razgovoru tako, da se medijanti približavaju rješenju. Postavljaju otvorena pitanja. Rezimiraju ono što su čuli. Traže tačke slaganja ili zajedničkog interesa. Uče medijante govoriti sa „ja jezikom". Skupe sve činjenice i osjećaje. Provjere razumijevanje na razini dialoga. Reflektiraju osjećaje.	Govore „ja jezikom". Upoznaju, da imaju tačke slaganja. Stanu u „čizme dugoga". Razumijevaju drugoga.
5. Rješenje	Svakog medijanta pitaju koje rješenje bi bilo za njega dobro. Ako nema rješenja, naprave brainstorming. Provjere ako je rješenje pošteno do svih i onda ga prihvate.	Traže rješenje za konflikt. Procjenjuju moguća rješenja.
6. Zaključak medijacije	Zapišu rješenje i dogovore se kako i kada će provjeriti da li se svi pridržavaju dogovora. Čestitaju studentima na tome, da su samostalno riješili konflikt.	Potpišu dogovor o rješenju. Osjećaju zadovoljstvo zbog riješenog konflikta.

Vršnjački medijatori nauče i kako rješavati teže slučajeve. Kako riješiti slučaj kada medijanti ne govore istinu ili uopće ne govore, što uraditi sa informacijama koje treba podijeliti sa roditeljima ili učiteljima, šta uraditi kada medijanti sami ne pronađu rješenje.

Pored samog izvođenja medijacije, medijatori su organizovali i dan medijacije u školi, na kome su se svi učenici bar nekoliko upoznali sa temama dobre međusobne komunikacije i tehnikama medijacije. Za najmlađe učenike pripremila se i lutkovna predstava na temu rješavanje sukoba, učenici su se upoznali sa prostorom u kojem se izvodi medijacija. Pripremio se medijacijski bazar, na kojem je svako mogao da potraži pomoć medijatora ili samo razgovara sa njima. U Mariboru organizujemo i susrete 7 osnovnih škola, gdje se susreću učenici, vršnjački medijatori. Istovremeno organizirali smo i državni susret, na kojem su se družili medijatori iz 27 škola iz cijele Slovenije. Projekt uvođenja medijacije u slovenačke škole predstavili smo i u Ohridu na OSCE kongresu.

Kao i kod svake druge promjene, koju želimo uvesti u školski prostor, i kod uvođenja medijacije postoje i izazovi i dileme. Najveći problem je sama organizacija procesa, jer svi znamo da se u školi istovremeno odvija se mnogo aktivnosti i zadataka. Glavni zadatak škole je sticanje znanja, ali ne smijemo zaboraviti i vaspitanje naših učenika. Isto tako treba raditi sa cijelim kolektivom učitelja, jer su učitelji ubjeđeni, da sami trebaju da sude i pomažu učenicima u konfliktu. A time onesposobe učenike da nauče konstruktivno rješavati konflikte i preuzimati odgovornost za svoje postupke. Učitelji trebaju vjerovati u medijaciju kao nešto korisno za njihove učenike, njih same i školu. Postoji i problem motivacije vršnjačkih medijatora, jer tijekom trajanja projekta uvođenja medijacije u školu, sve manje i manje je potrebe za medijacijom, jer djeca sama nauče da rješavaju svoje konflikte i vršnjački medijatori više nemaju posla. To je i cilj medijacije u školi, ali istovremeno treba pronaći neke zadatke, kojim se mogu vršnjački medijatori održavati u formi. Mogu da naprave radionice za mlađe učenike, da naprave neke brošure, da se povezuju sa medijatorima iz drugih škola.

Ako napravim sažetak, medijacija u školi je pronašla svoje mjesto jer doprinosi kvaliteti odnosa među učenicima, učiteljima, roditeljima i što je najvažnije daje učenicima znanje za život. Djeca koja imaju dobre komunikacijske vještine, odrastu u dobre, aktivne i odgovorne partnere, roditelje, zaposlene i građane.

IZ NASTAVNE PRAKSE

Nataša Bohin

Poticanje kulture čitanja u predškolskom razdoblju sa uključivanjem u projekt knjižnih ruksaka

U vrtiću se djeca međusobno razlikuju. Neki vole slušati bajke, priče, drugi uživaju u drugim aktivnostima. Stoga mislim da je važno da nikad ne bude prekasno ili prerano početi čitati djeci. Rano, prije nego što budu mogli sami pročitati riječi, djeci pokazujemo slikovnice, a s godinama djece, odrastanjem, složenost knjiga također se povećava.

Djeca uče jezik slušajući svakodnevne razgovore i pripovijedajući književne tekstove, slušajući odrasle čitajući naglas, pripovijedanjem, opisivanjem, korištenjem jezika u maštovitim igrama, dramatizacijama, izmišljanjem priča i pjesama, učeći djecu od djece, u raznim društvenim igrama, bajke, knjige za brojanje, rime, šale, zagonetke, igre riječi., koje su kroz generacije opstale kao zajedničko vlasništvo (Kurikulum za vrtiće, 1999: 31).

Za razvoj govora najvažniji je govor unutar obitelji u koji bi također trebali biti uključeni bake i djedovi. No, budući da je suradnja vrtića i roditelja važan aspekt kvalitete predškolskog odgoja i obrazovanja, što pridonosi odgovarajućoj komplementarnosti obiteljskog i institucionalnog obrazovanja, odlučila sam se uključiti u školsku godinu 2019/20. na svom odjelu, koji su pohađala djeca prvog dobnog razdobja, u projekt „ Knjižni ruksak", sa kojim sam promovirala kulturu čitanja kod djece i željela potaknuti obiteljsko čitanje, budući da sam svjestna da pružam najprikladnije okruženje za dječji razvoj, svakodnevno čitanje i razgovor s njim od rođenja.

Kultura čitanja uključena je u područje jezika u kurikulumu za vrtiće, a aktivnosti na promicanju kulture čitanja su, naravno, isprepletene s drugim područjima, jer postavljene ciljeve želimo postići na različite načine.

Ruksakom za knjige željela sam na odjelu djecu osvijestiti o važnosti knjiga, motivirati ih na razne načine da razviju vještine prije čitanja i pisanja, približiti knjigu kao izvor ugodnosti i da osjete i upoznaju knjigu kao ugodno mjesto za druženje.

U provedbi planiranog projekta tijekom cijele godine postigli smo sljedeće ciljeve u području jezika:

Globalni ciljevi:

- doživljavanje i upoznavanje osnovnih književnih djela za djecu;
- slušanje, razumijevanje i doživljavanje jezika;
- poticanje kreativnosti

Specifični ciljevi:

- dijete razvija sposobnost maštovite upotrebe jezika dok sluša i priča bajke i druga književna djela; uči o moralnim i etičkim dimenzijama; poistovjećuje se s književnom osobom i doživljava književne događaje;
- dijete doživljava i uči o verbalnoj komunikaciji kao izvoru užitka, zabave i rješavanja problema.
- dijete razvija sposobnost mentalnog i emocionalnog sudjelovanja u književnom svijetu;
- dijete s knjigom doživljava udobnost, radost, zabavu, povezuje estetsku i fizičku udobnost i stječe pozitivan stav prema književnosti;
- aktivno uključivanje roditelja u projekt;
- dijete uči samostalno pričati priče;
- dijete se kreativno izražava jezikom.

Na prvom roditeljskom sastanku roditelji su se upoznali s projektom knjižnog ruksaka. Upoznala sam ih sa svrhom i ciljevima projekta, koji utječu na formiranje dječjih čitalačkih navika, jer smo također lakše postigli ciljeve povezivanjem i aktivnim uključivanjem vrtića i obitelji. U ruksak za knjige pripremila sam četiri slikovnice za djecu pod naslovom: Oprosti; Na kmetiji; Mama, kje si? Pozdravljene, živali.

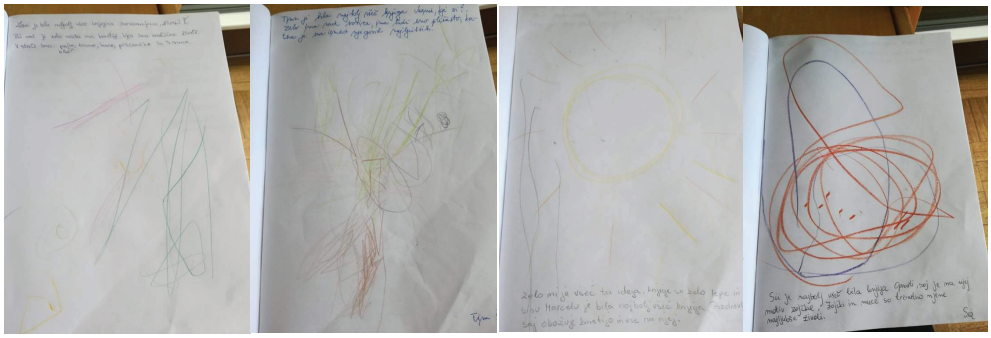
Pri odabiru knjiga i materijala uzimala sam u obzir dob djece, individualne razlike između djece i njihove sposobnosti i interese.

Odabirom knjiga slijedila sam cilj, da djeca iskuse pored knjige udobnost, radost i steknu pozitivan stav prema čitanju gradiva.

Roditelji su mogli birati između dvije stručne knjige o odgoju i obrazovanju, naslovljene: „Kako promovirati mentalni razvoj djeteta kroz igru", autora Ranka Rajovića i „Razvoj elementarnih obrazaca kretanja u ranom djetinjstvu", dr. Jurij Planinšec, dr. Sc. Jakob Bednarik.

Knjižni ruksak bio je domaćin obitelji svakog djeteta tjedan dana, od ponedjeljka do ponedjeljka. Dodana je bila i bilježnica, u koju su djeca nacrtali svoje dojmove, a roditelji ispisivali lijepe misli. Tako su roditelji i njihova djeca imali dovoljno vremena za čitanje, pregledavanje sadržaja ruksaka, zapisivanje onoga što su proživjeli, kako su se osjećali i naravno što su stekli čitajući zajedno kao obitelj.

Da začinim projekt, organizirala sam popodnevni, čitateljski - praznični sastanak s roditeljima i njihovom djecom. Pozvani su bili da prijeđu lagani svetlobni labirint i slušaju priču.

Roditelji i djeca imali su priliku zaustaviti se i u šatoru za knjige, gdje su imali priliku birati različite vrste literature, slušati je i čitati.

Nakon čitanja priča, otišli smo u pripremljene kutke, gdje su djeca i njihovi roditelji napravili svečane lampione, s kojima smo krenuli u šetnju i obilazak svečano ukrašenog grada Ptuja.

Pripremljeni motivacioni kutevi i sam događaj bila je aktivnost u kojoj nisam vidjela nijedno dijete i roditelja koji ne bi osjećali radost, zadovoljstvo, čuđenje, znatiželju, maštu prilikom slušanja, pričanja priča, izrade lampiona i svečane šetnje.

Moje iskustvo s knjižnim ruksakom bilo je posebno i neprocjenjivo. Budući da neprestano tražimo nove, promijenjene oblike suradnje s roditeljima, oblik suradnje koji smo provodili tijekom školske godine donio mi je puno pozitivnih iskustava i osobnog razvoja. Odgovor roditelja bio je neodoljiv, jer su rekli da su djeca točno znala da je vrijeme s ruksakom s knjigama vrijeme za njih. Uz pomoć knjižnog ruksaka roditelji su

svakodnevno čitajući i razgovarajući sa svojom djecom stvorili temelje zdrave osobnosti, razvili svakodnevnicu, pozitivan stav prema književnosti, iskusili udobnost i potaknuli zanimanje za čitanje.

„PRIČAJ MI, RAZGOVARAJ SA MNOM - OVO JE NAJVAŽNIJIH 20 MINUTA MOG DANA" - treba ga zabilježiti kao djetetov poziv u svijesti odraslih da to čine bilo gdje i bilo kada, jer je to osnova za kvalitetu života svakog djeteta.

Izvor

- Bahovec, E. in drugi (1999). Kurikulum za vrtce: predšolska vzgoja v vrtcih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport in Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Jamnik, T. (1997): Knjižna vzgoja: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Dolinšek-Bubnič, M. (1999): Beri mi in se pogovarjaj z mano. Epta center za izobraževanje in usposabljanje.
- Jamnik, T., Kordigel, M. (1998): Književna vzgoja v vrtcu.
- Gartner, S., Musil, B. (2011): Povej mi s pravljico.

Daniela Spevan

PROSTORNI DIZAJN U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE - DIZAJNIRANJE MODELA OD PAPIRA

PROSTORNI DIZAJN U LIKOVNOM OBRAZOVANJU

U prvoj trijadi studenti raspravljaju o području prostornog dizajna u okviru predmeta umjetničkog obrazovanja. Prostorni dizajn pojavljuje se kao ekvivalentna umjetnička forma zajedno s drugim umjetničkim poljima, poput crtanja, slikanja, grafike i skulpture.

Od učenika se očekuje da u to vrijeme uče o likovnim problemima, kao što su;

- svemir,
- umjetničko i estetsko uređenje prostora,
- projektovanje i izgradnja prostora,
- unutrašnji i spoljašnji prostor i umjetničko uređenje unutrašnjeg prostora.

Međutim, prostornom dizajnu često posvećujemo premalo vremena, s obzirom na probleme koje predstavlja kulturni prostor u kojem živimo.

Stoga smo pokušali sa studentima predstaviti kako se taj deficit može riješiti i interdisciplinarno.

S PREKRASNIM ODNOSOM NA ARHITEKTURU

Kao interdisciplinarnu vezu povezali smo prostorni dizajn sa predmetom učenja o okolini i tako iskoristili prezentaciju prostora u kojem živimo. Pogotovo kada je riječ o našem neposrednom okruženju

i elementima koji oblikuju našu svakodnevicu. Na taj način možemo sačuvati arhitekturu, historiju, sociologiju, etnologiju, ...

Stoga smo raspravljali o interdisciplinarnoj teoriji koja stoji iza nje, a arhitektura je bila glavni nosilac umjetničke provedbe ovog zadatka.

Preuzeto, 7.12.2020 sa http://natecajkraskahisa.blogspot.com/2014/10/likovna-vzgoja-in-prostorsko-oblikovanje.html

IGRANA ARHITEKTURA UČENIKA 3. RAZREDA

Detaljnije ću predstaviti kako su učenici 3. razreda napravili model i postali pravi „mali arhitekti".

Nastavna jedinica: Arhitektura: VANJSKI PROSTOR - dizajniranje modela papira

U uvodnom dijelu lekcije upoznati su sa ciljevima:

- Osvježite koncepte povezane s arhitekturom (arhitekta, skica, model, unutarnji i vanjski prostor, oblici prostora...).
- Upoznaju se sa likovnom tehnikom dizajniranja modela papira.
- Razvijaju sposobnost prostornog predstavljanja i osjećaj povezivanja različitih prostora.
- Odvajaju unutarnji i vanjski prostor.
- Steći iskustvo u stvaranju prostornog oblika zasnovanog na presavijanju papira.
- Njegovati kreativnost.
- Razvijaju svoje motoričke sposobnosti i istrajnost.

Likovni zadatak

- Dizajn zgrada koristeći papirni materijal.

Materijali, alati, pribor

- Karton, kartonske cijevi, ravnalo, olovka, makaze, ljepilo, kolažni papir

Umjetnički motiv: Model mjesta (školsko okruženje)

Metode učenja

• Diskusija, objašnjenje, prezentacija, posmatranje, demonstracija, rad sa slikovnim materijalom, praktični rad

MOTIVACIJA

Za uvodnu motivaciju odabrao sam sliku poznatog mjesta na kojem studenti promatraju i sudjeluju u razgovoru o različitim oblicima, veličinama i namjeni zgrada.

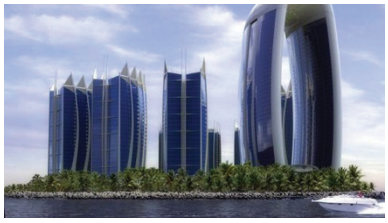
Preuzeto, 7.12.2020, sa https://discoverptuj.eu/top-5-znamenitosti-mesta-ptuj/

Upoznali su se i sa modernim arhitektonskim primjerima i nešto rjeđim oblicima.

Pristupljeno, 7.12.2020, str

http://pix.com.ua/sl/architecture/contemporary/contemporary_buildings/487013-upsee.htm

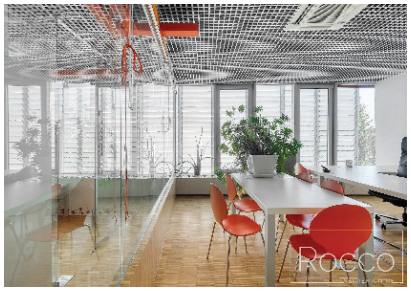
Preuzeto, 7.12.2020, sa https://www.moskisvet.com/rubrika/stil/nore-stavbe-prihodnosti.html

Preuzeto, 7.12.2020, sa https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=1837:sodobna-kamnita-arhitektura-

SREDIŠNJI DIO SATA

U središnjem dijelu lekcije upoznali su unutarnji i vanjski prostor.

Preuzeto, 7.12.2020, sa https://rocco-nepremicnine.si/nepremicnine/17269/

https://zavodbig.com/kako-graditi-s-praznim-prostorom/

Dizajn prostora povezali smo s konceptom - ARCHITECT, koji crta skicu, izrađuje model i plan implementacije.

U ulozi arhitekte, studenti su od papira napravili i vanjski prostor - model mjesta.

Prije početka rada upoznali su se s dizajnom prostora za papir.

Preuzeto, 7/20/2020 sa https://www.youtube.com/watch?v=7hIcOy4C-cuA

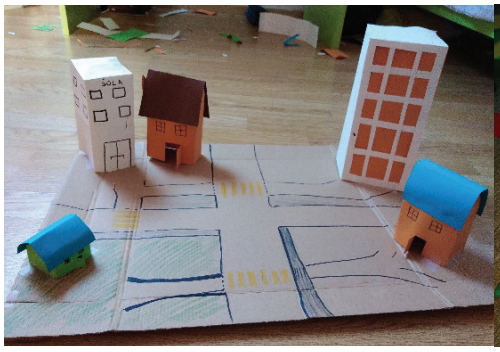
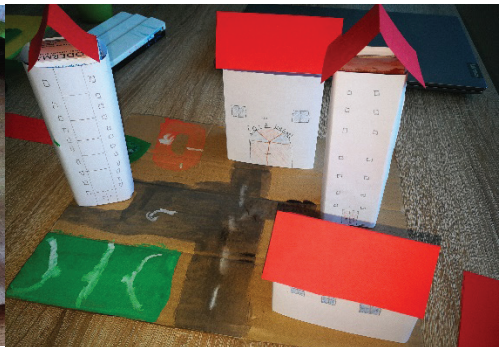
Preuzeto, 7.12.2020. Sa https://www.youtube.com/watch?v=IR4grhKtP-Nw

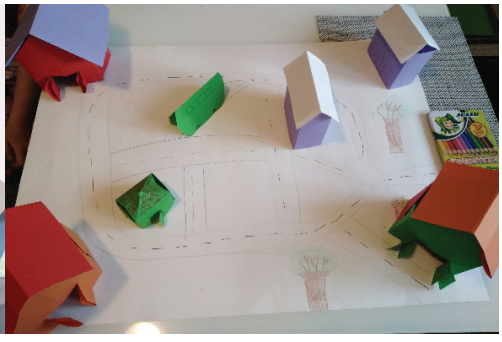
ZAVRŠNI DIO

U završnom dijelu lekcije, učenici su sa velikom radošću i entuzijazmom predstavili svoje modele. Prema postignutim rezultatima, njihovi proizvodi odgovarali su postavljenim ciljevima i svrsi zadatka. Tijekom prezentacije nisu imali problema, jer su dobro objasnili svoj rad i također ga ocijenili.

Prilog

IZVORI:

Preuzeto, 7.12.2020 sa https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_likovna_vzgoja.pdf

OBAVJEŠTENJE AUTORIMA, ČITATELJIMA I SARADNICIMA

Poštovani autori, čitatelji i saradnici,

Dozvolite da vas podsjetimo da su svi objavljeni radovi u časopisu „Naša škola“ dostupni čitateljima širom svijeta putem akademske baze podataka **EBSCO** u **Massachusetts, USA**.

S obzirom na tu činjenicu, neophodno je da autori sarađuju sa recenzentima u smislu eventualne korekcije, izmjene i dopune ponuđenog teksta, a sve sa ciljem postizanja višeg kvaliteta objavljenih radova.

Radovi koje šaljete “Našoj školi” treba da budu originalni, stručno i naučno zasnovani, aktuelni, tehnički pripremljeni i da tretiraju problematiku odgoja i obrazovanja.

Da bi radovi bili recenzirani i odobreni za objavljivanje moraju da zadovoljavaju osnovne uslove:

- radovi se šalju u WORD formatu na e-mail Redakcije **(**redakcija@nasaskola.ba)
- radovi moraju imati najmanje 4 i najviše 16 stranica normalnog proreda
- uz rad obavezno dostaviti i rezime od pola stranice kucanog teksta
- rad treba da tretira aktuelnu tematiku iz područja odgoja i obrazovanja
- rad treba da odgovara uslovima za objavljivanje u pojedinoj rubrici
- rad ne smije biti ranije objavljivan u nekom drugom časopisu
- rad treba da bude sadržajno vezan za nastavni plan i program i da čitateljima omogući praktičnu primjenu
- rad mora da bude pisan razumljivo i prilagođen široj čitateljskoj populaciji

Podsjećamo vas da se objavljeni radovi svrstavaju u rubrike i to:

- **ISTRAŽIVAČKI RADOVI** - radovi objavljeni u ovoj rubrici moraju poštovati metode naučnog istraživanja i one moraju biti prikazane, odnosno navedene, ako su opće poznate.

- RASPRAVE I ČLANCI - radovi objavljeni u ovoj rubrici moraju poštovati sadržajne i stručne uslove koji podrazumijevaju tačne interpretacije naučnih i stručnih spoznaja o temi o kojoj se piše, uz argumentiranje izvora.

- **POGLEDI I MIŠLJENJA** - radovi u ovoj rubrici mogu izražavati mišljenja koja još nisu naučno potvrđena, ali predstavljaju stav autora na osnovu ličnog iskustva ili još neprovjerenih činjenica, a mogu biti interesantni za čitatelje.

- **OSVRTI I PRIKAZI** - radovi ove rubrike se odnose na prikaze knjiga, izložbi, takmičenja i drugih događanja iz područja odgoja i obrazovanja.

- IZ NASTAVNE PRAKSE - radovi ove rubrike odnose se većinom na metodičke obrade nastavnih jedinica određenih nastavnih predmeta.Moraju imati kvalitet oglednog predavanja uz poštivanje pravila pisanja metodičkih priprema.

- IZ PROGRAMA STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA - u ovoj rubrici se objavljuju radovi koji prikazuju noviji način obrade jedne teme iz nastavničkih predmeta i odnose se na dobru nastavničku praksu ili njeno unapređenje, kao i pojašnjenje nekih činjenica novim saznanjima.

Redakcija časopisa

Spisak autora objavljenih radova u broju 265 (95) / 21 časopisa „Naša škola“ :

- **dr. Sefket Arslanagić, e-mail: asefket@pmf.unsa.ba**
  mr. Daniela Zubovic, e-mail: asefket@pmf.unsa.ba
- **prof. Daniela Spevan, e-mail: danielaspevan5@gmail.com**
- **prof. Deksida Delić, e-mail: deksida.delic@rps.edu.ba**
- **doc. dr. Esed Karić, e-mail: ekgrada@gmail.com**
  MA Fikret Čelenka, e-mail: fikretcelenka979@gmail.com
- **dr. sc. Mersiha Kolčaković, e-mail: k.mersiha@gmail.com**
- **mr. Melisa Omerović, e-mail: melisa.omerovic@rps.edu.ba**
- **mr. Mirnes Karić, e-mail: mirneskariczedo@hotmail.com**
  dr. sc. Amir Ibrahimagić, e-mail: ibrahimagic.amir@gmail.com
  dr. sc. Amela Hercegovac, e-mail: amela.hercegovac@untz.ba
- **dr. sci. Mirsad Cvrk, e-mail: cvrk_mirsad@yahoo.com**
- **prof. Natalija Augustinović, e-mail: natalija.augustinovic@gmail.com**
- **prof. Nataša Bohin, e-mail:**

Ljubazno molimo naše čitaoce da za sve stručne informacije , primjedbe i sugestije kontaktiraju e-mail glavne urednice milkadb1234@yahoo.com.

Za sve ostale informacije možete kontaktirati i e-mail smvesnic@gmail.com.

SADRŽAJ
ČASOPISA „NAŠA ŠKOLA“ BR. 265 (95) / 2021.

ISTRAŽIVAČKI RADOVI

Esed Karić, Fikret Čelenka
PERCEPCIJA I ZASTUPLJENOST ISLAMA U PORODIČNOM ODGOJU NA PODRUČJU BANJALUČKE REGIJE 5

RASPRAVE I ČLANCI

Mirnes Karić, Amir Ibrahimagić, Amela Hercegovac
HIGIJENSKO-SANITARNI USLOVI U ŠKOLAMA SA OSVRTOM NA COVID-19 23

Šefket Arslanagić, Daniela Zubović
RAZNE ZANIMLJIVE ALGEBARSKE NEJEDNAKOSTI 39

POGLEDI I MIŠLJENJA

Mersiha Kolčaković
PREPOZNAVANJE DAROVITOSTI I UNAPREĐENJE NAČINA RADA SA DAROVITOM DJECOM U VRTIĆU 53

Mirsad Cvrk
ULOGA I ZNAČAJ POUČAVANJA NASTAVNIH SADRŽAJA PREDMETA DRUŠTVENIH NAUKA U RAZVOJU UČENIKA 69

OSVRTI I PRIKAZI

Deksida Delić
DON QUIJOTE I SANCHO PANZA - UMJETNIČKI NAJBOLJE REALIZIRAN PAR SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI 75

Melisa Omerović
UPOTREBA FUNKCIONALNIH STILOVA BOSANSKOG JEZIKA U ČASOPISIMA ZA DJECU 83

Natalija Augustinović
MEDIJACIJA U ŠKOLI - RJEŠAVANJE KONFLIKATA PUTEM PREGOVARANJA 103

IZ NASTAVNE PRAKSE

Nataša Bohin
POTICANJE KULTURE ČITANJA U PREDŠKOLSKOM RAZDOBLJU SA UKLJUČIVANJEM U PROJEKT KNJIŽNIH RUKSAKA 109

Daniela Spevan
PROSTORNI DIZAJN U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE - DIZAJNIRANJE MODELA OD PAPIRA 115

OBAVJEŠTENJE AUTORIMA, ČITATELJIMA I SARADNICIMA..... 121